

II,
B.3408.

6.81

34108, II, B, c.

Santa S.

LEO TAXIL.

Cena 60 kr.

Iz francoščine
preložil

MART. ŽILTIR.

IZPOVEDANJA BIVŠEGA PROSTOMISLECA.

V LJUBLJANI.

Samozaložba. Tisk »Katoliške Tiskarne«.

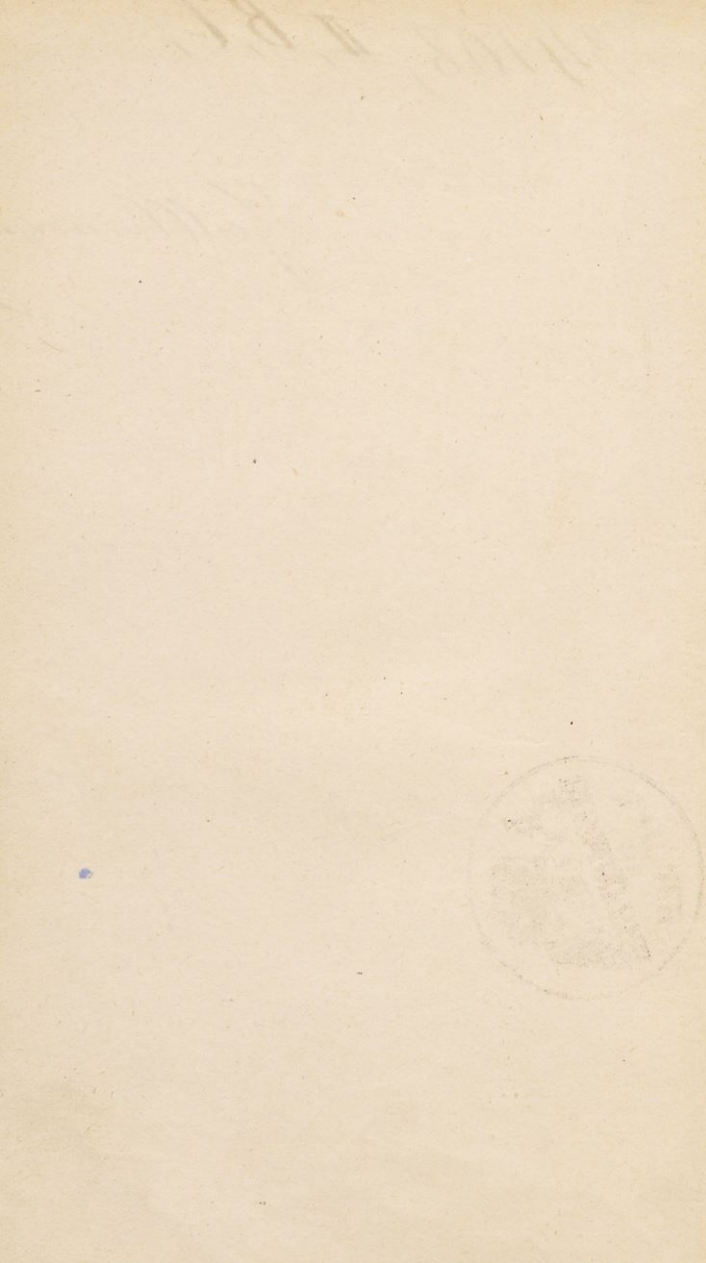
1890.

34108, II, B, C,

857
120

Geblirung

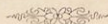

LEO TAXIL.

IZPOVEDANJA
BIVŠEGA PROSTOMISLECA.

IZ FRANCOŠČINE PRELOŽIL

MARTIN ŽILTIR.

LJUBLJANA.

SAMOZALOŽBA. — TISK »KATOLIŠKE TISKARNE«.

1890.

LEO TAXII

IZPOLVEDENIA

BIYSKYA PROSTORISIELCA

MAKSHIN STAN

MAKSHIN STAN

030019210

MAKSHIN STAN

1900

Delajmo se ponosne, kolikor drago, bodimo modroslovci in umovalci — prizadevajmo si kolikorkoli za trenutne vspehe, zaprimo se v ječo učenosti, — in vendar, kdo izmed nas čuje brez sledú šum teh lepih krščanskih praznikov, kdo more prezreti oni ginljivi glas zvonov, ki je kakor materino očitjanje? Kdo gleda brez zavisti vernike, ko gredó v trumah iz cerkve, ko gredó pomlajeni in prenovljeni od mize božje? Duh ostane pač trden, a duša je žalostna, tožna. Rahleje čuteči odloži takrat peró in zapre knjigo. Zdržati se ne more, da ne bi rekel: „Oj, zakaj nisem tudi jaz med njimi, če tudi najpreprostejši, najmanjši med njihovimi otroci? Zakaj? . . .“

(Michelet, histoire de France.)

Mislite si človeka, ki je prehodil vse stopinje hudodelstva! Naložite mu na rameni najgrozovitejših zlodejstev, ki si jih morete izmisliti! Evo! tu spi tisti človek. Vsemu dobremu domneva se odtujenega;

ne čuti več nemira, nima več vesti, vsaj tako misli! . . . Toda uresničuje se zopet Nabuhodonozorjev senj. Kamen odtrga se visoko v gori, bobni navzdol ter razbije podobo velikana z glinastimi nogami . . . Prišel bo dan, in utrnila se bode solza brez vidnega vzroka v tem obupanem srcu; vskipela bode v srcu in hitela po potu od Boga ubranem, dokler mu ne dospè v utrujeno okó. Rosila mu bode lice. In jedina ta solza odkrila mu bo resnico, vrnila spoštovanje do dobrega.

(Lacordaire.)

I.

Otroška leta.

Naša družina. — Zavod presvetega Srca. —
Mongré. — Dobro prvo obhajilo.

Pisati svojo zgodovino je gotovo najzoprnejše, kar si moremo misliti. Vendar lastni životopis, ki ne namerava služiti nečimurnosti pisateljevi, marveč nramnosti, olajšuje to neprijetnost. Takšno je tudi moje stališče.

Sedemnajst let sem pobijal cerkev s silo in srdom, kakor malokdo. Naenkrat pa se mi je izpreobrn timeruh, nepričakovano in izredno; izlezel sem iz brezdna sovraštva. Dolžnost mi je torej, izpovedati se pred občinstvom svoje preteklosti.

In ta dolžnost mi je sladka: ker naštevajoč svoje blodnje in pripovedujoč skrajne svoje zmote in pa ko sem poslednjič pošteno se vrnil k resnici, prilil bom — tega sem prepričan — nekoliko zaupanja onim, ki objokujejo zaslepljenost sorodnika ali prijatelja svojega.

Zdelo se je, da sem izgubljen za vedno ter zapleten popolno v zmote in zlobe. In vendar sem se jim iztrgal. Nevidna roka me je prijela in po-

tegnila zoper mojo voljo iz žrela. Zato, ker je usmiljenje božje toliko, ker je v resnici neskončno, ker vsi kristijani moramo brez nehanja staviti nánje svoje zaupanje.

Rodil sem se — povem naj to najprej — iz neke južnofrancoske družine, kjer je bila pobožnost vedno v časti.

Od strani mojega očeta so v našem rodovinskem drevesu sv. Frančišek de Régis, občudovani apostelj languedoški, in oče Klavdij de La Colombière, častitljivi vodnik blažene Marjete Marije; od strani moje matere gospod Affre, nadškof-mučenec, ki je padel na barikadah v predmestju sv. Antona v Parizu, v trenutku, ko je izpolnjeval junija 1848 poslanje miru in ljubezni. Smrtno ga je zadela kroglja morilca, do danes neznanega.

Moj ded po očetovi strani, Karol Jogand, je imel petero otrok. Bili so: Viktor, umrši v službi božji, kot duhovnik dobrodelne naprave v Marseillu; Marij, moj oče, Josipina, moja teta, sedaj redovnica v Lyonu. Ljudevit je umrl, zapustivši vdovo in tri otroke; Gabrijel pa je poginil prav mlad v žalih okoliščinah na zahodnji strani Afrike, kot žrtva divjih prebivalcev.

Moja mati, rojena Josipina Pagès, ima le eno sestro, Rozo po imenu. Le-tá je sedaj vdova z dvema otrokoma.

Rodbina Pagès je prvotno iz Languedoca, Jogand pa iz Provence. Pri prvih dobi se nekaj repu-

blikancev zmerne stopnje. Tak bil je moj ujec, Leonida Pagès, in njegov brat Junij, bivši mestni svetovalec v Marseillu, v dobi 4. septembra. Le-teh, kakor tudi njih sorodnikov Affrov ni zadržaval liberalizem, da ne bi bili globoko udani veri katoliški.

Moj oče je pred vsem katoličan, za politiko se ne méni dokaj, ter jo deva brezpogojno pod vero, ki je v njegovih očeh bistvo.

Rojen sem v Marseillu 21. marca 1854. Stariši dali so me krstiti na ime Gabrijela v spomin na mladega strica, umorjenega po dahomejskih divjakih.

Po navadi zeló razširjeni na jugu sem zedinil materino ime z očetovim. Zato se imenujem Gabrijel Jogand-Pagès (Žogan-Pažè). *Pagès*

Drugorojenec sem v naši družini; prvi, Mavricij, je štiri leta starejši od mene; ker je tudi on pisatelj, naju ljudje velikrat niso prav ločili; dasiravno bi mislil, da zmota ni mogoča, ker sem jaz iz kasneje navedenih vzrokov vsprejel pisateljsko ime Leo Taxil in nisem nikdar podpisal kacega spisa s svojim družinskim imenom: pa tudi v nazorih o verskih tvarinah je velika razlika med menoj in bratom.

Imel sem tudi sestro, Marjeto; ni dolgo, kar je umrla.

Starega polpeto leto dali so me kot izrednega učenca v neko marseillsko učilnico, v zavod presvetega Srca, v bartolomejski ulici.

Spominjam se te šole, kakor da sem še sedaj ondi. Imel sem malo okrajšano obleko malih dečkov. Učencev nas je bilo nekako dvajset. Brati je učila sestra Marija-Antonija. Dali smo jej veliko opraviti. Pa blaga sestra je imela neverjetno potrpežljivost, in je bila zeló dobra; ljubila nas je, kakor da smo njeni otroci.

Pozneje nisem bil zadnji izmed prostomiselskih časnikarjev, ki popisujejo z vso strankarsko silo divjost sester, učiteljic majhne dece. Najmanjša krca po nosu, poslana mej svet po kateremkoli časniku, služila nam je v pretvezo za visokoteče govore; uho manj ali bolj potegneno, kako lepa prilika kričati, da je trapilo zopet uvedeno. A dobro sem se ogibal govoriti o svojih osebnih spominih; ker bil bi prisiljen spoznati, da je bila dobra sestra Marija-Antonija, sestra Bonbon, kakor smo jej rekli, ker je imela vedno žepe polne sladkarij, za nas prava mati.

Ostal sem pri presvetem Srcu, da sem bil star devet let.

Učeniki, ki sem jih imel, dali so mi dober prvi pouk. Bili so: g. Ripert, dober star očka, ki nam je ukazoval vsem vkupaj peti: „Maitre corbeau sur un arbre perché“ („Zletevši mojster krokar na drevo“). G. Filliol-a imeli so za kralja lepopisja. Gosp. Roubaud pa, častitljiv majhen rentier, je postal učenik, da bi si zboljšal nedostatek skromnih svojih dohodkov. Kadar je hotel ta tobaka v nos vzeti,

zginil je naenkrat v svojo stolico in se zopet vzdignil kričé: „Jogand, sklanjaj: rosa, roža!“

No, vrhovni nadzornik pa je bil strašen. Bil je duhoven Plane, in nesrečnež je imel najnehvaležnejši obraz. Tako jamičast je bil, da se nikoli ni mogel popolnoma obriti. Mislite si groyski sir, ko bi mu lasje v jamicah zrastle. Temu je bil podoben. Imeli smo pred njim grozen strah. Ko se prikaže g. Plane pri durih, nihče si ne upa več črhnuti; vsakdo zadržuje svojo sapo. Bali smo se, da nas ne zaloti „raztresene“, da ne bi trebalo „kak glagol prepisavati“. To pravico zasluži, da s kaznijo ni skoparil. Priden si pri njem moral biti. Kratko, bil je najboljše strašilo. Pa sedaj, ko je pretekel čas otroških strahov, rad verjamem, da ni bil hujši mimo družega, in da ga je vodja izbral brez dvoma zaradi svoje glave, nezmožne za ostra opravila rhovnega nadzornika.

Vodja, duhovnik Ytier, bil je uprav drug mož. Kolikor smo se tresli pred g. Plane-om, toliko smo se oklepali izvrstnega g. Ytiera. Vedno je bil prizanesljiv, vedno pripravljen nam šolo omiliti. On si je posebno pridržal verski pouk; on je tudi tisti, od katerega sem pridobil prvo znanje krščanskih resnic.

Oktobra 1863 pošljejo me stariši v kolegij naše Gospe de Mongré, v Villefranche-sur-Saône pri Lyonu. Mongré je prosto učilišče, lastnina družbe Jezusove. Hiša je zidana, da se je čuditi, stoji na

obširnem posestvu. Učilišče more vsprejeti do šest sto gojencev. Ondi se biva prav dobro v vsakem oziru. V gmotnem pogledu prekosí Mongré katerikoli licej in celó veliko katoliških učilišč; o tem govorim iz skušnje: ustav vzdržujejo v taki zložnosti, da si je težko misliti. Kar zadeva višino učenja, je med najvišjimi.

Če mi moja vest očita veliko ocenjevanje prostovoljne zlohčnosti, če sem v svoje zadolženje izustil veliko presojevanj zoper svoje prepričanje v neumnem svojem boju zoper cerkev, imam vsaj to tolažbo, da sem bil vedno pravičen do svojih mongréških učencov. Vtis, ki sem ga ohranil na tem učilišču, ostal je stanovitno tako dober, moji izvrstni spomini nanj so bili tako neizbrisni, da se tudi za svojih najhujših napadov na jezuvite sploh nisem mogel vzdržati, izjemno govoriti o mongréških očetih. To je bilo močnejše od mene.

In vendar nisem več ko dve leti preživel v tej hiši.

Jezuviti so sprejeli način poučevanja, ki je po mojih mislih najboljši, ki pa terja učencov, kakoršnih je prav težko dobiti. Pri njih otrok ne menja vsako leto učenika, kakor je to navada v drugih učilnicah. Eden oče ima opraviti z gojenci od najnižjega razreda do najvišjega. Tako otrok, ki ima vedno ravno tistega učenika, dela rajši, in od druge strani učenik, ki pozna do dna posebne sposobnosti svojega učenca, vodi ga bolje skozi težave učenja.

Zato je potrebno, da je vsak oče-učitelj nena-
vadnih zmožnostij ter zna h krati udati se vsem
zahtevam svojega pôsla. No, recite kacemu profe-
sorju retorike na vseučilišču, da se poniža eno leto
v začetnem razredu učiti francoščino . . .

Gojenci pa tudi vró k jezuitom.

Dve leti, ko sem bil jaz v Mongré, bil je ko-
legij polnoštevilen. Ondi so se shajali gojenci od
štirih vetrov sveta. Kolikor se spominjam, jih je
bilo izmed družih narodov po številu največ iz Italije
in Portugala; pa med mojimi tovariši bili so tudi
otroci iz Batavije, Sydneya in Novega Orleana. Tisti
čas je bil superior ali oče rektor, oče de Bouchaud
(Bušó). Stopil sem v šesti razred; šlo je za to, da
se vspopolnim v latinščini, ker pri presvetem Sre-
cu zajel sem le začetne pojme tega jezika. Učenik
šestega razreda se je imenoval oče Rihard. Bil je
zeló priljubljen svojim učencem. Nezmožen najmanjše
surovosti, ohranil si je veljavo pri otrocih le s
svojo krotkostjo; pa ta ni bila pri njem le hli-
njena, marveč v njegovem značaju. Bil je dobrota
sama.

Ob vročih poletnih dnevih, poslužujoč se lepega
vremena, nas je peljal katerikrat na polje precej
daleč. Nesli smo s seboj kruha in šokolade; med
potom kupi od kacega kmeta črešenj, ter nam jih
razdeli. Ustavimo se pod drevjem, in tù, v senci uči
nas slovnico, latinsko, katekizem ali zgodovino. Po-
tem smo se igrali in jedli po travi.

O, povem vam, da smo se skušali, kdo bo bolje znal svoje naloge pri takem učeniku. Izleti te vrste so bili redki; pa kako se je sleherni poprijel svojih nalog, da ustreže dobremu profesorju in se mu zahvali tako za njegove podučne sprehode!

Ves kolegij bil bi rad v razredu očeta Riharda.

Jaz nisem bil slab gojenec. Mogel sem, hvala postrežljivosti sedanjega očeta rektorja, najti „palmarium“ od 1864. in 1865. leta, in prepričal sem se na svojo radost, da pri delitvi daril nisem bil pozabljen.

V šestem razredu (1864) sem dobil prvo darilo iz pravopisja, ter drugi „accessit“ iz latinskih nalog in latinskih prevodov.

V petem razredu (1865) sem dobil prvo darilo iz latinskih nalog, drugo darilo iz zgodovine in pravopisja, prvi „accessit“ iz krščanskega nauka, iz vedenja in iz latinske prestave, drugi „accessit“ iz pravopisja in posebno častno opombo pri očitnih izpraševanjih.

Pa pustimo te male vspehe učenja, prestopimo k predmetu vse drugačne imenitnosti ter govorimo o dogodku, ki je gotovo odločil mojo prihodnost!

Enajst let sem imel, leta 1865, ko sem bil drugo leto v Mongrétu. Ta čas sem prvokrat pristopil k svetemu obhajilu.

V kolegiju so namerjali slovesno posvetiti novo veliko kapelo. Da bi bila slovesnost znamenitejša, pridržali so se otroci prejšnjega leta, in tako nas je

bilo krog šestdeset, ki smo se pripravljali na to veliko dejanje krščanskega življenja.

Navadno so nas ločili od drugih gojencev. Hodili smo sicer v razrede kakor po navadi; toda za časa zasebnega učenja in oddihljeja smo bili v majhnem gradu zraven kolegija, imenovanem grad de la Barmandière; ondi smo imeli tudi svojo jedilnico in spalnico.

Voditelj tega odtegališča prvoobhajancev je bil oče Samuel, redovnik prav velikih zaslug in goreče pobožnosti, s kratka, eden izmed ljudij, ki niso od tega sveta.

Dolžnost mi je, temu svetemu duhovniku skazovati prav posebno spoštovanje. Njemu se imam zahvaliti, da sem bil pripravljen, da ni mogoče bolje.

Pričakoval sem ves čas kakor zamaknen lepega dne, ko mi je imelo biti dano prejeti svojega stvarnika in Boga.

Vse moje misli so se stekale v to željo, v to nebeško lakoto. Tudi šolsko delo je vzbujalo v moji otroški duši občutke najživejše vere.

Enkrat nam je dal profesor za nalogo, naj spisemo dogodbico iz morske bitve pod poveljstvom Hanibala proti Evmenu.

Hanibal, da bi zmagal, ves in edin napor obrne proti ladiji, na kateri je bil načelnik sovražnikovega brodovja. Gre naravnost proti tej ladiji, ne méni se za druge, ki sujejo nanj svoje najgroznejše strele. On zgrabi Evmenovo ladijo, in kartaginski mornarji

zaženó na njegov ukaz veliko število lončenih posod. Sovražniki se posmehujejo. Kaj! ena sama ladija je prišla zoper vse njih brodovje, in da mečejo glinaste lonce nanje, to je ves njih napad?

Pa naenkrat zasmehovanje jenja. Posode, razbivši se, dajo iz sebe nevarno golazen, ki se razleze po ladiji, ovija se okoli mornarjev, ovira jih in mori. Evmen, poveljnik brodovja, se ne more braniti, in Hanibal je zmagal.

Obdelal sem to nalogo, kakor drugi tovariši; pa ta predmet, če tudi nima nič z vero opraviti, mi navdihne pobožna premišljevanja. Po uku pošljem svojemu izpovedniku očetu Futy-ju pismice, v katerem ga prosim pristrčno, naj pride v grad, ker mu imam naznaniti nekaj prav imenitnega. Oče pride močno vznemirjen.

„Kaj je, ljubi moj?“

„Ljubi oče, do vas nimam nobene skrivnosti; popolnoma poznate mojo dušo, njene slabosti in napačnosti; povejte mi, prosim vas, katera je moja poglobitna pregreha?“

„Čemu to prašaš?“

„Glejte!“

Pripovedujem izpovedniku zmago Hanibala nad Evmenom in pristavim:

„Evmen, poveljnik sovražnega brodovja, je moja poglobitna pregreha; drugi sovražniki so moje napačnosti, nepopolnosti in slabosti. Glejte! jaz sem Hanibal in hočem popolnoma zmagati. Kakor karta-

ginski poveljnik moram premeteno ravnati. Dajte mi spoznati Evmena; šel bom naravnost nádenj, ne mené se za druge sovražnike. Ukazal bom svojim mornarjem, da bodo metali na nasprotnike posode polne majhnih kač: mornarji so moje maloštevilne čednosti, male kače pa molitev. Te se bodo ovile okrog mojih slabostij in jim bodo vzele moč; med tem pa bom jaz osebno razvil vse svoje moči zoper poglavitno pregreho, in pobil jo bom na tla, ne bom prej odjenjal. Ko bo Evmen ubit, pomečem v morje njegove razorožene in oslABLJENE vojake in s sovražnikovim plenom in s kupom za njegovo brodovje postavim tempelj živemu Bogu. Mornarji ostali mi bodo udani, drugi vojaki bodo prišli in se združili ž njimi privabljeni po blišču moje zmage, in potem, slaven in zmagovalen, mogel bom prejeti v srcé Kralja kraljev, kakor je vreden.“

Taka mi je bila dispozicija (priprava), ko se je bližal véliki dan.

Solzé mi pridejo v oči, ko berem pisma tistega časa, pisma, ki so jih razni moji sorodniki skrbno shranili in blagovolili pokazati.

Preteklo leto, nekoliko po svojem izpreobrnjenju to je v novembru 1885, sem šel obiskat drago svojo teto v Lyon. To priliko sem porabil, da sem šel v Mongré. Dva ali tri dni poprej sem prosil očeta rektorja, naj me blagovoli vsprejeti. Prišel sem torej malo neprevidoma.

Srečnega sem se čutil, zroč zopet ta toliko ljubljeni ustav, kjer sem preživel najboljša leta svoje otroške dôbe. Prvega zagledam očeta Samuela, onega redovnika, ki me je pripravljaj na prvo sv. obhajilo. Bil je tudi na potu v Ville-Franche; poslužil se je nekega potovanja, da se je ustavil nekatere minute v Mongrétu.

S kolikim veseljem, kakor otrok, sem segel okrog vratu svetemu duhovniku! Mislite si, kako dober je Bog, da mi je dal po dvajsetih letih zopet videti častitljivega voditelja za prvo obhajilo!

Prosil sem novic o vseh očetih, ki sem jih poznal: nekateri so bili mrtvi, drugi razkropljeni po daljnih deželah.

Ustav ni imel več svojega nekđaj tako veselega obličja. Vladni progon se je zagnal, kakor znano, pred vsem zoper jezuvite. Mongré ni mogel obdržati, kakor le štiri ali pet očetov za oskrbljevanje nepremakljivščin in vodstvo učenja; profesorji so sedaj duhovniki in neduhovniki, ki stanujejo zunaj.

Tudi jaz sem bil eden onih, ki so tirjali progon verskih redov v imenu prostosti . . . Koliko pekoče vesti za vse življenje, kar mi ga je še ostalo! . . .

Oh, kako sem molil ta dan v kapeli kolegija, in iz vsega srea hvalil Boga, da mi je odpustil moje zablode in pregrehe. Ta obisk v Mongrétu je bil zame neizmerna tolažba. Nikdar tega ne pozabim.

Oče rektor me je vodil po prehodih in razredih; potem me pelje k galeriji, kjer so obe-

šene vse stare častne table od ustanovitve zavoda. Tukaj, če tudi sem se storil nevrednega svojih učencikov, bilo je moje ime vedno na tablah 1864. in 1865. leta; nikdar ga niso izbrisali.

In, ko ginjen razodenem svoje začudenje, reče oče rektor:

V Mongrétu nismo nikdar dvomili, da se vrnete še k Bogu.

Oče Samuel dodá: Vi ste tako pobožno prejeli prvo obhajilo.

Jaz sem ga spomnil nekaterih dejanj iz tistega časa; on me spomni drugih, poudarjajoč, da moja pobožnost je bila v resnici vzgledna.

Neko jutro, tako mi je pravil, stopil sem v gradu v kapelo, da bi molil, predno opravim sveto mašo. Zarija se še ni prikazala. Veliko je bilo moje strmenje, ko zagledam otroka ležečega na stopnjicah pri altarju: po noči je zapustil spalnico, vzel veliki križ z oltarja, ter je ondi čul: še je držal v svojih rokah Odrešenikovo podobo na križu, objemal jo in s svojimi solzami močil. Ta prikaz me globoko gine; pravil sem vsem našim očetom izpodbudljivo dogodbo . . . In ta otrok bili ste vi. To čuvanje tako goreče pobožnosti pripetilo se je nekaj dnij pred vašim prvim obhajilom.

Zahvalil sem se očetu Samuelu, da mi je oživil spomine. Res, ohranil sem zavest, da je moje prvo obhajilo vse izpodbudilo. Izvoljen sem bil tudi za neko predstavlanje enemu izmed škofov, ki so pri

tej priložnosti prišli v Mongré, enoglasno od svojih tovarišev kot govornik imenom mladih obhajancev.

Slovesnost je bila v četrtek na dan Vnebohoda.

Nebeški kruh delil nam je S. E. mgr. de Bonald, kardinal-nadškof lyonski, stregli so mu mgr. Mermillod, škof genevski, in mgr. de Marguerye, škof autunski (oténski).

Naj se mi prizanese, da sem zašel v tolike podrobnosti. Želel sem dokazati vpliv prvega dobrega obhajila na prihodnjost kristijana. Kar mene zadeva, je to dejanje posebno označljivo in neovrgljivo.

Katoličani, vso skrb obrnite v to, da vaši otroci opravijo z največjo gorečnostjo to delo, odločilno za versko življenje, in imejte potem prepričanje, da jih milost božja, tudi če bi jej postali uporni, nikdar ne bo zapustila.

II.

Spačenost.

Saint-Louis. — „Malo dejanje.“ — Louveteau. — Zadnja molitev. — Božji rop. — Moj prvi časnik. — Bistro oko profesorjevo.

Med počitnicami leta 1865 sem se ponesrečil. Padel sem z višave prvega nadstropja in se polumil na levi nogi. Ko je prišel čas, da grem v šolo, nisem se mogel vrniti v Mongré. Tri mesece moral sem ležati v postelji, nogo ukleneno med dve deski. Še-le o božiču sem shodil.

Močno sem se ohladil med svojim dolgim zdravljenjem. Pred vsem sem bil žalosten, premišljajoč, da moji tovariši brez mene napredujejo v učenju tam doli v Ville-Franche. Čas tako nesrečno izgubljen ni se več vrnil.

V januarju 1866 še nisem bil popolnoma zdrav. Moja mati je silila, naj me pošljejo v kak marseillski kolegij, oče moj jej ni hotel nasprotovati.

Ravno se je ustanavljalo veliko vzgojevališče na zemlji škofa samega. Prelat marseillski, začetnik tega zavoda, je bil mgr. Cruice. Temeljni kamen je vložil mgr. Dupanloup. Novi ustav je dobil ime katoliški kolegij sv. Ljudevita. Prebival sem v Saint-Louisu tri šolska leta. Prvo leto sem imel za profesorja g. duhovnika Girarda, o katerem se ne spominjam nobene reči, vredne, da jo zapišem. Drugo leto g. duhovnika Joueta, o katerem bom imel nekaj malega govoriti; tretje leto g. duhovnika Carbonnela, ki je slutil mojo bodočo brezbožnost.

V letih 1866 in 1867 so me dali v „srednji oddelek.“

Napredoval sem dobro, pridnosti pa je bilo malo; zelo premeten delal sem veliko preglavice našemu nadzorniku g. duhovniku Guigou-u, dobremu, skromnemu staremu mašniku.

Dobil sem, kakor rečeno, temeljit poduk v Mongrétu, in ko sem bil dejan v Saint-Louis, videl sem, da sem veliko pred gojenci svoje starosti, svojimi

součenci. Ta prememba kolegija, izvedena v tacih okoliščinah, vplivala je name slabo.

Poduk v razredu, kamor so me dejali, mi je bil večjidel znan, ni torej bilo veliko zasluženje, če sem bil največkrat prvi v nalogah. Pri učenju dovršil sem svoje naloge brez težave in točno; dovršil sem v eni uri delo dveh ur, in ker nisem imel več opravka, ko so moji tovariši še preobračali slovarje, zabaval sem se, da je kakorkoli le čas minul.

Odtod izvira nepravilno razmerje, da me je moj profesor razglasil kot najboljšega gojenca v svojem razredu, paznik pa je trdil, da sem najbolj „raztresen“ v njegovem oddelku. Pri razdelitvi plačil leta 1866 sem dobil množino daril; pa za lepo vedenje jih ni bilo mnogo.

To leto sem bil birman; prejel sem zakrament v izvrstnem razpoloženju. Moja porednost ni zmanjšala pobožnosti.

Dobro leto sem bil v razredu g. duhovnika Joueta. V mojem takratnem profesorju gorela je resnična krščanska gorečnost. Prinesel je iz Issouduna novo pobožnost: pobožnost do naše Gospe presvetega Srca. Iskreno je želel ustanoviti verski red: imel je najlepša svojstva apostolskega poklica.

Kadar nam je razgrinjal svoje pobožne namere, zavrelo mu je v duši; kot učenik je pozabil svoje naloge. Izpremenil se je. Neka posebna navdušenost ga je unemala, da nam je govoril s korenito zgovornostjo.

Duhovnik Jouet mi je skazal čast ter me je izvolil za svojega pomočnika v kolegiju; imenoval me je za „prvega gorečnika“ med gojenci. — Neka otroška bratovščina se je ustanovila namreč v Saint-Louis-u med nekaterimi tovariši s potrjenjem višjega g. duhovnika Magnana. Mi smo jo imenovali „la petite Oeuvre“ (malo dejanje). Vsak ud malega dejanja se je posvetil razširjanju pobožnosti do naše Gospe presvetega Srca. Želeli smo poskrbeti nekoliko za vzdrževanje misijonarjev v Issoudunu. V tem mestu se je rodila misel, kateri je posvetil duhovnik Jouet svoje življenje.

Najmanjši donesek na leto je bil en sold (2 kr. av. velj.). Eden mojih součencev, Štefan Jouve, ki ni nikoli odstopil od pravega pota in ki sedaj zavzema više mesto v južnem časnikarstvu, zložil je v prid malega dejanja, katerega gorečnik je bil tudi sam, nekaj vrstic. Dali smo je natisniti na čelo listinam doneskov. Njegov poziv na katoliško dobrodelnost se je začel tako:

En sold na leto, malo je
 In je veliko. Majhen vzrok
 Učinek velik razprostré:
 Tako začne se veletok.

In res smo se mnogo trudili, da bi naše početje dobro vspevalo. V naše hiše in v hiše naših prijateljev in pövsod, kjer smo imeli znanje, smo hodili ob prostem času razširjajoč svoje prizadevanje, nabirajoč brez prenehanja novih udov. Nič ni kazalo,

da bom kdaj odpadel od cerkve in šel v službo njenih sovražnikov.

Med počitnicami me je peljal moj oče nekateri-krat ob nedeljah v „verski krog“ ali v čudovito „varstvo“, ustanovljeno od duhovnika Allemanda, da bi obvaroval posvetne sprijenosti mlade trgovske pomočnike. Gledal sem tu le dobre vzglede, povsod sem slišal le izveličavne svete.

Bilo je med šolskim letom 1867—1868. Takrat sem se spridil.

Prišel sem v „oddelek velikih“. Med mojimi součenci je bil sin nekega mornarskega kapitana, po imenu R., srednje nadarjen, tovariš pa prijeten. R. in jaz sklenila sva prijateljstvo.

Oče mojega prijatelja je bil prostožidar. Pa seveda, ko je dal svojega sina v Saint-Louis, tega ni povedal vodstvu. Bil je brez dvoma eden izmed tistih republikancev, kakoršnih je prav veliko, ki pošiljajo svoje otroke v katoliške naprave, da bi vsprejeli ondi dober poduk. Zraven pa imajo namen razdejati kasneje njih krščanske resnice.

R. torej mi je povedal pri nekem zaupljivem prijateljskem razgovoru, da je njegov oče ud neke skrivnostne družbe. On sam pa, da je „louveteau“. Ta prijateljska vest, o kateri molčati sem mu moral obljubiti, je silno vzbudila mojo otroško radovednost. Omislil sem si dan izhoda slovečo knjižico, katero je spisal ravno prej mgr. de Ségur o prostožidarjih. To berilo bi mi imelo pokazati brezdno,

proti kateremu sem se dal tirati, pa nič tega. R. mi je zagotavljal, da prostozidarstvo ni tako hudodelsko, kakor ga slika mgr. de Ségur; ker njegov oče mu je pravil vedno najboljše reči o tej družbi. In res, od škofove knjižice nisem ohranil družega, nego vrste, v katerih je bilo nekaj naznanil o različnih obredih pri vpeljavanju v skrivnosti.

Nenavadne prostozidarske poskušnje, muhasti skrivnostni obredi, vse to se je živo vtisnilo v mojo dušo, nasproti pa sem ostal neobčutljiv za ocenjevanje in zaključevanje pisateljevo.

Nabavil sem si posnetke iz knjige in sem jih prepisal. Priredil sem si tako nekako ročno knjižico, imajoč jo spravljeno v pultu. Učil sem se skrivaj med učenjem na pamet te izpiske.

Med božičnimi počitnicami poklicali so mojega očeta v kolegij, da mu naznanijo imenitno zadevo. Višji, takrat g. duhovnik Daime, sili v mojega očeta, naj me vzame domov. Nisem vedel, kaj to pomeni. — No, tako-le je bilo. Paznik je našel mojo prostozidarsko ročno knjižico. Voditelji kolegija osupnejo. Pozovejo me pred-se: Prašajo me, kaj to pomeni. Odgovorim, da je izpisek iz knjige mgr. de Ségur-jeve. Ker je bilo očitno, da je to resnica, so bili voditelji nekoliko v zadregi. Kaj storiti z menoj pri teh okoliščinah, je bilo težko določiti. Tudi nihče ni mogel sumiti, iz katerega namena sem naredil te izpiske; nisem namreč dal spoznati, kaj mi je razodel prijatelj R. Samo moj profesor v tretjem letu,

duhovnik Carbonnel, je izustil, da imam sigurno slabe namene zato, ker nisem obdržal iz spisa nič drugega nego navajanja, ki so bistveno prostozidarska.

Konec posvetovanju je bil, da nisem kazni vreden. Toda od onega dné me je opazoval duhovnik Carbonnel. V svesti si tega opazovanja sem pazil na se in skrbel, da ne bi storil kaj napačnega. Leto sem dobro začel, kar se tiče šolskega napredka; častihlepen hotel sem dobiti tudi darilo pri razdelitvi plačila in zato mi je bilo na tem ležeče, ogibati se vsega, kar bi dalo priliko zapoditi me iz Saint-Louisa. A duša je bila bolna. Nisem bil več, kakor prejšnja leta. Zmirom sem se učil pridno grško, latinsko, zgodovino ali matematiko; bolj in bolj pa me je zapuščalo veselje do krščanskega nauka.

Razjedala me je notranja bolezen. V dneh izhoda kupoval sem skrivaj časnike prostomislecev, jih prebiral in potem sežigal, da nihče ni mogel slutiti, kaj se godi. V tem dušnem boju čutil sem nekaterekrati željo v sebi zateči se k duhovniku Jouetu, ki se je vedno kazal dobrega proti meni. Bil je prvi paznik oddelka velikih. Časi sem hotel k njemu in mu vse povedati; tega nisem storil.

Zato pa nisem nehal biti gorečnik malega dejanja. Ko mi je vest klicala, da grem v pogubljenje, skušal sem temu nasproti delati. A zopet sem zašel v dvom, ki se me je polastil. V teh odločilnih bojih sem kdaj prosil tudi našo Gospo presvetega Srca.

Prosil sem jo, naj me brani. To so bile zadnje moje molitve.

Prišel je velikonočni čas. Moj izpovednik C., sedaj službujoč kot duhovnik v neki vojaški bolnišnici, sprevidi popolnoma, da moja duša je za smrt bolna. Izpovedal sem se, da zadostim vnanjosti. Nič pa se nisem menil za njegove nauke. Spoznavši, da mu zakrivam resnico in da ne pridem k izpovednici, kakor le primoran in prisiljen po zahtevah hišnega reda, stori poslednjo poskušnjo dan prej, kakor je imel ves kolegij iti k velikonočnemu obhajilu.

Dete moje, vidim, mi reče, da nisi tacih čutil, ki so neobhodno potrebna za sveto obhajilo, zgubljaš vero, naštevaš mi napake, ne kakor bi se tožil, temuč kakor bi pripovedoval kdo kako dogodbo. Nimaš kesanja . . . No, reci, če se motim; daj se, moje dete, od dobrega giniti, bodi odkritosrčen!

Res je, jaz ne verujem več, odgovorim ubogemu duhovniku, kojega je to kakor na tla pobilo.

Moj Bog, torej sem prav sodil, reče užaljen in pobit, je li mogoče? . . . Pa, ljubo dete, ne morem ti dati odveze.

Gospod duhovnik, rečem mu nesramno, in nanekrat sem nehal nagovarjati ga z „moj oče“, gospod duhovnik, če mi daste odvezo ali ne, jaz grem jutri k sv. obhajilu.

Moj spovednik se zjoka in reče zamolklo:

Nesrečnež, ti se torej ne bojiš storiti božjega ropa?

Vstanem in nagnivši se proti njemu rečem mu mrzlo s tihim glasom:

Če ne grem z vsemi drugimi k obhajilu, se bo to takoj opazilo; drugim bo v izpodtiko. Že sedaj mi moj profesor duhovnik Carbonnel ne zaupa. Res, nič drugega ni treba, nego da ne opravim velikonočnega obhajila, in gotovo me pošljejo domov.

Drugi dan vršila se je slovesnost skupnega obhajila. Gojenci so šli v skupinah iz posameznih klopj k oltarju. Moj spovednik je klečé molil v nekem kotu kapele. Ko se vzdignejo tovariši v moji klopi, ko pride vrsta nanje, grem tudi jaz ž njimi. Prejel sem nevredno Boga.

V trenutku, ko sem zapustil oltar ter se vrnil na svoje mesto, zagledam nenavadno gibanje na koncu kapele. Profesorji, pazniki vrtili so se okoli duhovnika C. Ravnokar mu je slabo prišlo.

Oh, čutil sem takrat, da me je hudo grizlo; pa joj mene, ne zaradi božjega ropa, katerega sem hladnokrvno storil. Nisem si očital ostudnosti, katero je imelo nevredno sveto obhajilo samo na sebi, marveč bal sem se slabih nasledkov za svojega ubozega spovednika.

Kako slab dan sem preživel! Nisem si upal sam iti k duhovniku C., da bi zvedel, kako mu je. Strah me je bilo, kaj bo konec te nezgode; ker izvrstni duhovnik je imel silen napad. Rad bi bil šel k njemu in ga prosil odpuščanja; čutil sem, da če

to storim, bo dobro vplivalo. A zadržal me je drug strah: rekel sem si, če grem pogledat bolnika, se bo vse vedelo ali vsaj moglo se bo razumeti, in potem bom spoden iz Saint-Louisa.

Ko sem božji rop doprinesel, postal sem strahopezljivec. Koliko sprijenje!

Duhovnik C. je vendar ozdravel. Nisem se mu več pokazal pred oči; izbral sem si drugzega spovednika, pa sem se skrbno ogibal razodeti mu svoje hudodelstvo.

Ker ni bilo vkupnega obhajila, kakor o veliki noči, omejil sem se nadalje tako, da sem šel k izpovedi — vedno le na videz — po enkrat na mesec po navadi kolegija.

To je bil konec. Dobrega majhnega mongréskega Gabrijela ni bilo več. Moji stariši niso slutili o tej premembi. Le v Saint-Louisu so koncem šolskega leta določili za gotovo, da ima moj duh nagnenje k nebrzdanosti. Součenci so me imeli za republikanca, ne pa za brezbožneža, ker skrival sem svojo nevero in dajal spoznati le svojo neomejeno ljubezen do neodvisnosti.

Tovariši smo si tisti čas izmislili ustanoviti z roko pisan časnik, katerega bi iz rok v roko dajali mej prostim časom. Ta stvar oddelka velikih imenovala se je: le Type. Bili smo trije uredniki: Štefan Jouve, Leo Magnan in jaz. Drugemu gojencu, po imenu Berenguier, je bila dana naloga, list previdevati s podobami.

„Type“ razglasi v prvi številki nekak program v trijoletih, zloženih od Jouva, ki je bil bard (pesnik) kolegija. Trijolet mene zadevajoč glasil se je tako:

Zvest praporu rudečemu
Jogand goji politiko.

Omenjam ta spomin le zato, ker naznanja moje tedanje namere. Dopolnil sem štirinajst let, nekaj dlačic pod nosom — dozorel sem zelo zgodaj — domneval se za veljavno osebo. Namesto metati žogo ali loviti se, zbiral sem okrog sebe nekatere svojih tovarišev, razlagajoč jim politiko po svojem koptu. Po vsakem izhodu prinesel sem v kolegij odmev vojskovanja republikanske stranke proti cesarstvu.

Duhovnik Carbonnel, moj profesor, pravi mi neki dan: Gabrijel, vi se na slabo obračate; začeli ste s skromnimi igrači „Typa“; to vas bo privedlo k prekucijskim zabavljicam in brezbožnostim Siècla.

Poslednjič so moji članki ubili „Type“. Po nekaj številkah nam višji Saint-Louisa ukaže, da ima nehati naš časnik, ker nimajo taki spisi nikake zveze s šolo.

Tako sem preživel tri leta v katoliškem kolegiju v Marseillu. Začetkom junija zbolim. Vročinska bolezen me je odvedla domu dva meseca pred velikimi počitnicami. Obležal sem prav nevarno in toliko, da nisem umrl. Še-le prve dni avgusta sem bil iz ne-

varnosti. Pa če je telo ušlo nevarnosti, je bila pa duša v tem žalostnejšem stanju. Moj napuh, združen z nezdravo radovednostjo, odvrnil jo je od Boga, in strašen božji rop je provzročil noč v moji duši.

III.

U p o r.

Slepilo pamfletista. — Dva bogotajca. — Žid. — Nespametna nakana. — 25 frankov „Naše Gospe presvetega Srca“. — Beg iz očetove hiše. — Mettray. — Dvoživno stanje. — Pismo mojega očeta Piju IX. — Odgovor papežev.

Prvega junija 1868 izšla je prva številka „Lanterne“ Henrika Rocheforta. — Od enega konca Francoske do drugega se je govorilo le o strupenem tedenskem pamfletu.

Komaj ozdravim od vročinske bolezni, že sem hotel brati ostre besede Rochefortove, moža, včeraj še neznanega, ki je s prekucijskim duhom napolnil vso deželo. Dobim osem ali devet številk „Lanterne“, ki so do tedaj izšle. Prav do črke sem jih požrl.

„Evo ti pravega moža,“ — si rečem.

Moje navdušenje za Rocheforta je bilo skoro blaznost. Ta mesec avgust sem preživel v tolikem dušnem razvnetju, da si ni mogoče misliti.

„Lanterne“ je izvabila v deželi množico silovitih listov, ki sem jih s slastjo prebiral. Rad bi bil časnikar. Pisati in branemu biti od občinstva, kako lepe sanje!

Kupoval sem vse časnike napredne stranke in jih skrivaj zbiral. Prekucijski nauki so me k sebi vlekli kakor zaljubljenca. Živel sem od najpretiranejših spisov.

In ti rudeči časniki niso imeli posebno bogatih vrednikov, da bi si mogli privoščiti zunanji sijaj postavnega varstva, in so morali pisati o politiki le z zbadanjem in prikritimi besedami. Ker je bilo pa treba napolniti listove predale, ponavljala so se zasmehovanja vere in njenih služabnikov. Vsi ti listi so se imenovali filozofski časniki, da bi imeli pravico živeti.

Dokler si mlad in občuduješ kakega človeka, želiš ga tudi poznati, naj velja, kar hoče. Obiskal sem i jaz vsa uredništva, in s kako pretvezo, ki mi je ravno prišla na misel, prosil sem, naj bi mi dovolili govoriti s pisatelji, katere sem občudoval. Povsod sem bil dobro vsprejet. Moj položaj je bil tudi ves nenavaden. Kaj bolj čudnega v očeh teh prekucijskih in bogotajskih časnikarjev, nego da zahaja sin rodovine, znane po vsem svetu zaradi njene pobožnosti, k njim z vsem ognjem svojih štirinajstih let!

Na ta način sem se seznanil proti koncu avgusta z dvema radikalnima materijalistoma, z gg.

Leballeur-Villiers-om in Royannez-om. To druženje ž njima je uplivalo name odločilno.

Gosp. Leballeur-Villiers je bil vzor dovršenega agitatorja. Pri njem je bilo zbirališče, pri njem so se delale zarote zoper oblast. Bil je fotograf po svojem stanu, pečal pa se je bolj s politiko, nego s fotografijo.

Bil je vražji človek: velik, suh, žilav, trdne volje. Imel je nekam osivelo brado, pa iskro oko. Star je bil ta Mefistofeles kakih petdeset let. Za družega decembra poslan je bil v pregnanstvo, če se dobro spominjam, v Lambesso. Sovražil je cesarstvo z neutolažljivim sovraštvom. Ko mi je pripovedoval grenkosti svojega izgnanja, bil sem kar priklenjen na njegove ustnice. Ubiti bi se bil dal za g. Leballeura.

Imel je ženo prav preprosto, krotko, popolnoma sebi udano. Udala se je njegovemu vplivu in je bila ž njim enakih mislij.

Ko sem bil pri teh ljudéh, čutil sem se kakor pijanega. G. Leballeur-Villiers je bil tudi borilec in je nenavadno spretno streljal s samokresi. Na petindvajset stopinj je pognal kroglo v sredo tarče, ki je imela komaj deset centimetrov v premeru.

Neki dan sem píl pri njem kavo. On se je zabaval s streljanjem na svojem vrtu.

„Gospod Leballeur,“ — mu rečem, — „hočete li lepo tarčo? Strelite v ta krožnik.“ — In, roko

stegnjeno, držim s konci prstov krožnik skodelice za kavo.

„Bodi,“ — mi odgovori, — „ne ganite se!“
Njegova žena zaupije.

On vzdigne roke in mi ponovi: „Ne ganite se!“

Ne ganem se, zaupajoč v njegovo izurjenost. Take neumnosti se uganjajo, dokler je človek otrok. On ustrelj in krožnik se razleti v črepinje.

„Dobro!“ — zaupijem jaz.

„Dobro Vam, mladenič!“ — mi zavrne in me objame; potem dostavi, obrnivši se k svoji ženi: „Glej, tu je eden, ki bo znal, če treba, storiti svojo dolžnost na barikadi.“

Zdelo se mi je od tega časa, kakor da sva zvezana drug z drugim. Gosp. Leballeur-Villiers se ni zmotil gledé mene. Takrat bi bil ob kaki vstaji rad dal svoje življenje za republiko. Tako napet sem bil.

In g. Royannez, ta je bil ves drugačen. Trebušen, široke postave, imel je najmirnejšo hojo. Pa pisal je v časnikih članke, katerih silovitost ni bila nič manjša nego v „Lanterni“. V sobi je pripravljaj vstajo. Gosp. Leballeur-Villiers je mislil vsako jutro, da je prišel čas, stopiti na ulice. G. Royannez pa ga je hladil, veleč, da duhovi še niso pripravljani; ménil je, da treba čakati dogodkov. Učil je prevrat; g. Leballeur-Villiers ga je pa izvrševal.

Vse moje sočutje se je nagnilo k poslednjemu. Previdnost prvega se mi je vedno zdela neumestna.

Tedaj ne bomo končali nikdar cesarstva, če bomo odkladali prekucijo vedno na jutri.

Nekega dné pride vojak k g. Leballeur-Villiersu, da bi se dal fotografovati. Ko je pŕdoba vsprejeta, začne se razgovor; vsaka priložnost je bila umetniku ugodna za razširjanje njegovih nazorov. Vojak preslepljen se izreče za republikanca. Gosp. Leballeur-Villiers ga obdrži pri jedi. Bil je srečen. „Vojna je za nas,“ — pravil je zvečer, — „moramo iti v boj.“ Govoril je tako iz najboljšega prepričanja. G. Royannez pa je hladil to norost. Bil je previdni Nestor ter brzdal tega vročega Ahila.

Pri g. Royannezu je bilo življenje mirno. On ni razbijal krožnikov s kroglijami samokresovimi. Bil je nekoliko družinsk, govoreč z ženo o gospodinjstvu; prihranil je vse svoje politične nauke za vzrejo svoje hčerke Jovane, ki je postala pozneje žena Clovisa Huguesa.

Tretji radikalec, katerega sem takrat spoznal, bil je žid g. Simon Weil. Ta je v prvi vrsti črtil katoličanstvo, v drugi cesarstvo. Vsprejel me je v posebno prijateljstvo. Čestokrat mi je rekel: „Prvi sovražnik je papež. Ko razdenemo cerkev, pojde vse drugo lahko.“

Mojemu očetu so bile neznane te zveze. Zelo sem ga ljubil in nisem si upal naznaniti mu svoje izpremembe. Da bi se mu ne zameril, spremljam ga ob nedeljah k maši. Kadar je šel k obhajilu, pristopil sem tudi jaz ž njim k sveti mizi, oskrunjajoč

brez strahu zakrament, v katerega nisem več veroval. Vendar mi je bilo zoprno tako ravnanje. Ne mené se za božje rope, mi je bilo pa silno težko, biti hinavec. Moja hudobija proti Bogu mi je bila lahka; prikrivanje očetu me je težilo.

Pa kako mu povedati resnico? Kakšen udarec zanj, ko bi zvedel resnico! Zmerom sem se obotavljaj, nisem se mogel odločiti, da bi mu razodel resnico.

Med tem časom so Rocheforta preganjali in obsodili, — prisiljen je bil bežati v Belgijo.

Izgnani pamfletist je sedaj pri meni dvakrat več veljal, ker njegovo preganjanje je podvojilo njegovo slavo.

Ne vem, kako mi pride neko jutro misel, da bi šel in se mu pridružil v Bruselju. Bila je to nora, nespametna misel; pa v dušnem stanju, kakor sem bil takrat, ni se mi zdelo nič nemogoče. Rekel sem si: „Moje mesto je zraven Rocheforta. Pojdem k njemu, mislim si, dal se mu bom spoznati, povem mu svojo zgodovino, in on me bo razumel. Vsprejel bom, da bom živel, kakoršnokoli službo, če bi bilo treba umivati tudi posodo v kaki gostilni. V prostih urah bom pisal, izdelal kako knjigo in, bivajoč izvan oblasti cesarske, udeležim se tudi jaz s peresom vojske brez usmiljenja, h kateri je dala „Lanterne“ znamenje. Potem, ko udari ura prevrata, pojdem v Pariz, pomešam se med zarotnike in s puško v roci boril se bom za ustanovitev ljudovlade na razvalinah nasilstva.“

Tak je bil moj načrt, in negoval sem ga, ne videč ničesar nespametnega v njem. Živel sem le še za to, da ga izvršim. Največja težava je bila priti v Belgijo. Od Marseilla v Bruselj je daleko.

Iti čez Francosko, na to ni bilo misliti. Domneval sem si, da, ko bo meja med menoj in mojimi stariši, pač ne bo nihče imel več moči, peljati me nazaj v očetovsko hišo.

Preudarivši ves račun, — treba je bilo računati še z mojimi pičlimi pomočki, — sklenem iti na tuje čez Alpe. Do tje bi mogel priti. Enkrat v Italiji, — mislim si, — bom živel, kakor bo mogoče, poprimajoč se zdaj v tem, zdaj v drugem mestu kakoršnegakoli dela, pridržujoč to, kar bi zaslužil, jedino le za troške potovanja. Tako bi prišel počasi do te obljubljene dežele svoje razbrzdane domišljije, do Belgije.

Nisem čutil v sebi poguma, razodeti svojemu očetu, da sem prišel ob vero; a pripravljaj sem se, zapustiti za vselej svojo družino. Razlôži, kdor more, to nepravilnost!

Vendar nisem bil jaz sam domá, beróč skrivaj bogotajske časnike in prekucijske knjižure. Moj brat, dasi starejši, prišel je pod moj vpliv. Štiri leta starejši od mene, naju je ločil vendar le en razred v kolegiju. Tako je bil on v Mongrétu v četrtem, ko sem bil jaz v petem razredu. Med počitnicami sva bila še bolj skupaj. Nihče ni šel sam brez drugega na izprehod. Če tudi se ni zatelebal toliko v poli-

tiko, kakor jaz, bil je vendar klativiteškega duha, in on je bil sokriv z menoj hlinjenja, katero sem jaz zadolžil proti svojemu očetu.

Brat torej rad vsprejme moj nasvèt. Ko je prišlo na vrsto vprašanje bežati iz očetove hiše, da se odtegneva stanju, ki naju je težilo, pridružil se je on mojemu načrtu potovanja.

Vse, kar sva imela, izpremeniva v denar. Enega za drugim znosiva svoje slovarje, učne in druge knjige k prodajalcem starih knjig; imela sva pa prav dobro preskrbljeno knjižnico. Prodala sva to previdno, tako, da najini stariši niso mogli sumiti, da so knjižnjaki, kamor sva devala svoje reči, prazni. Ničesa pridržavši si, kakor neobhodno potrebno, oskrbela sva, da je zginila tudi najina obleka in šla k starinarjem, če je bilo mogoče kaj zánjo dobiti. Pet ali šest tednov nisva izdala niti krajcarja od denarja, kar sva ga dobila od svojih ljudij za kako majhno veselje. Poslednjič, na dan odhoda, sva prodala svoje ure in dragotine. Nasproti sva si pa tudi kupila vsak po en žepni revolver in bodalo. Ostalo nama je še krog stoinpetdeset frankov; ker še nisva imela nikoli toliko imetja, mislila sva trdno, da s tem moreva dospeti, če treba, do konca sveta.

Odšla sva 18. oktobra zjutraj. Bila je nedelja. Na nevihto se je pripravljalo. Rečem očetu, da greva z bratom k maši, v cerkev „Naše Gospe de la Garde“, in da po tem malem romanju, če se vreme razjasni, pojdeva vozit se po morju.

Da bi nihče ne sumničil najinega bega, bil sem toliko nesramen, da sem prosil mater, naj pripravi za kosilo jed, katero sem prav rad imel, s pristavkom, da o polu dvanajstih bova gotovo domá. Vihar je navstal; bila je strašna nevihta. Jaz in brat sva se tega veselila: „Štariši bodo mislili,“ — dejala sva, — „da sva šla vozit se po morju, in da sva postala žrtva svoje neprevidnosti.“

Pa evo še ene posebnosti, ki bo čitatelja natančno seznanila z mojim značajem.

Ker nisem nikdar priznal duhovniku Jouetu, kako sem se izpremenil, ostal sem zoper svojo voljo gorečnik „malega dejanja“; kot imejitelj listin udov pa sem moral, če nisem hotel videti svojih namer razkritih, nabirati dalje doneske ondi, kjer sem prej razširjal pobožnosti do „Naše Gospe presv. Srca“. Lahko si tu mislite nevoljo in zadrego mojo. Ta denar ni bil moj; dasi je bil namenjen cerkvi, katero sem takrat sovražil, in če tudi sem neizmerno želel, kakor si že bodi več denarja skupaj spraviti, vendar nisem mogel tega denarja sebi prilastiti; to bi bila tatvina.

Nekoliko dnij pred najinim begom srečam duhovnika Joueta. Voditelj „malega dejanja“ bil je gotovo po mojem odhodu iz Saint-Louisa zaupno podučen od duhovnika Carbonnela, zadnjega mojega učitelja; verjetno mu je ta razodel svoje skrbi gledé mene. Res, duhovnik Jouet je bil zeló hladen, ko me zagleda. Jaz, na ulici, se razgovarjam z nekim

svojih novih prijateljev, čegar kretanje je bilo v posebni meri demokratsko.

Ondi pustivši svojega prijatelja, grem naravnost proti misijonarju „Naše Gospe“. Zeló je osupnil.

„Gospod duhovnik,“ — mu rečem, — „imam še ostanek doneskov, odločenih „malemu dejanju“. Blagovolite mi povedati, katero uro bodete jutri domá, da vam izročim omenjeni denar.“

Denarja je bilo okroglo petindvajset frankov. Drugi dan ob določeni uri prinesem ga duhovniku Jouetu.

Ko misijonar mesec pozneje po žalostnih naznanilih, dobljenih v Saint-Louisu, ni imel več dvoma o mojem sprijenju, katero so smatrali vsi za neozdravljivo, ni mu šlo iz glave moje vedenje gledé „malega dejanja“. Če mu je kdo rekel: „Naš ubogi Gabrijel je za zmirom izgubljen,“ je edini duhovnik Jouet med profesorji katoliškega kolegija imel zaupanje, da se bom izpreobrnil. „Ne,“ — zavrnil je, — „ni mogoče, da bi milost zapustila našega dragega otroka; preganjala ga bo, ko jo bo najhuje zametaval, in ga bo premagala v hipu, ko se bo mislil najbolj oboroženega s hudim. On ima za-sé varstvo Marije, in naj se je tudi peklo zapri-seglo zoper njega.“

Leta 1882 meseca junija sem šel v Italijo k Garibaldijevemu pogrebu. V Rimu me povabi demokratsko študentovsko društvo, da bi govoril v seji do zbrane učeče se mladine. Gospod senator

Caracciolo de Bella mi ponudi dvorano „Napredovalnega društva“. S srcem, kipečim satanske jeze, zaganjal sem se kakor besen proti papeštvu in veri.

„Molimo bratje,“ — tako je govoril pridigar ravno tisti dan, — 10. junija, — vernikom z lece neke rimske cerkve, — „molimo za nekega zaslepljenca; molimo za enega mojih nekdanjih učencev! Pekel se raduje plena, a mi ga mu ne smemo prepustiti!“ Nato pové govornik, ne da bi me imenoval, že znano povestico o petindvajsetih frankih „malega dejanja“; ko je pripovedoval, igrale so mu v očeh solze. Tisto uro so kipele vroče molitve proti nebu za-mé.

Oni pridigar ni bil nihče drugi, nego nekdanji misijonar v Issoudun-u, moj profesor v St. Louis-u.

Vroča želja njegovega apostolskega srca se je bila izpolnila. Ni se imenoval več Abbé, ampak pater Jouet. Papež je potrdil red „Naše ljube Gospe presvetega Srca“, in razširjen je sedaj že po celem svetu. P. Jouet mu je bil prvi generalni predstojnik in kot tak je bival leta 1882 v Rimu.

Toda, poglejmo nazaj, kako sem kot begunec zapustil domačo hišo. Bilo je v nedeljo. Odpeljeva se — jaz in pa brat — in jo vdariva proti Aix-u, kjer sva ostala čez dan. Mislila sva, da vé že ves svet o najinem begu. Da bi naju nihče ne zapazil, skrivala sva se v veliki množici. Koncert v neki kavarni naju je privabil s svojim vriščem; tu sva šla

med družbo. Upitje pevcev najnižje vrste, zmedeni glasovi sicer priprostega, a tembolj kričečega orkestra, smrdeči vzduh alkohola in velike množice naju je tako omotil, da sva pozabila svoje stariše, ki so bili domá v neizrekljivih skrbéh radi naju.

Zapustila sva hrumečo množico, da bi v navadni krčmi kaj povžila. Toda jed nama ni dišala. Po jedi se vrneva zopet k omenjeni druhalji, da bi nekoliko zadušila očitajočo vest.

Pošta proti Digue je odhajala še le o polunoči. Morala sva torej čakati. Tisto noč nisem zatisnil očesa. Voz me je pretresaval, vest me je pekla, nisem se mogel umiriti.

Moj potovalni načrt je bil, da bi se peljal po severnem delu departementa „Basses Alpes“ do meje in čez gore preko argentièrskega prelaza v Italijo. Iz Digue peljeta dve poti v Italijo. Krajša pot čez Jovil in Barcelonnethe nama ni zato ugažala, ker vodi malone povsod skozi obljudene kraje, kjer bi naju lahko zasačili.

Izvolila sva si torej daljšo pot. Morala sva iti najprej nazaj proti Var-u; ko sva ostavila Barreme, hodila sva samo še skozi male vasice. Pot naju je peljala poleg morskih planin čez gore in doline, dokler ne prideva v prav samotni kraj pred ozko sotesko argentièrsko.

Ko sva že pol dneva prebila v Digue, napotiva se po pošti proti Barreme. To je glavni kraj okraja. Tu se nisva upala ostati. Kreneva jo torej v malo

vasico, Norante, kjer ni bilo več kakor štirideset prebivalcev. Krasni gorski svet je nama vseč. V srcu se nama vname boj. Mudilo se je nama v Italijo, vendar bi še rada dihala dober domači zrak. Sklenila sva naposled ostati do četrtek v Norantu in potem brez odlaganja odriniti proti zaželenemu cilju. Tu niti krčme ni bilo. Prebila sva v neki dobri kmetski družini. Vrla družina se je imenovala, če se ne motim, Ferard. Četrtek, 22. oktobra, ko sva se ravno vrnila od sprehoda, sva izvedela, da hoče ljudobranski brigadier iz Barrema z nama govoriti.

Nekoliko osupnena prideva pred zastopnika javne sile. Kako se ustrašiva, ko nama pové, da čaka v Digue najin oče. Z največjo prijaznostjo se nama ponudi orožnik za spremljevalca. Nasprotovati je bilo tu nemogoče.

Kmalu smo dospeli v Digue. Cesarski prokurator naju vpričo globoko užaljenega očeta dobro okara. Očetu dlje časa ni bilo mogoče radi žalosti izpregovoriti besedice. „Zakaj,“ — pravi, ihteč se, — „sta odpotovala? Kaj vaju je vendar sililo zapustiti mojo hišo?“

Tudi midva sva se jokala. Povedala sva, da sva se namenila pisati starišem precej, ko bi prišla čez mejo. Najin ubogi oče je bil ves potrtr. Naposled se napotimo nazaj v Marseille. Med potjo nama pripoveduje, kako je bilo med tem domá. Ko se tisti dan nisva vrnila domov, mislili so, da se nama je

pripetila kaka nesreča. Mati je šla k nekemu prijatelju, mojemu nekdanjemu sošolcu, da bi poizvedela, na katero stran sva jo krenila. Prijatelj, kateri je tudi vedel o najinem begu, pravi ji, da njemu ni nič družega znano, kakor da sva hotela poskusiti vožnjo po morju. Ne vém, s katerimi besedami je to povedal. Toda najina mati je takoj slutila, kaj je. Izvrstna in umna žena je spoznala, da tu ni več misliti na kako nesrečo, ampak da se ji resnica le prikriva.

Domov prišedši, preišče hitro najine omare. Ker so bile prazne, ni več dvojila, da sva pobegnili. Iznenadili so jo pa nekateri časopisi, ki sva jih pozabila. Bili so časniki g. Royannez-a. Takoj se spomni, da sva večkrat z veliko naudušenostjo govorila o njem. „Prav pri g. Royannez-u bom zvedela resnico,“ — misli si ljubeče materino srce, in ni se varala.

Hitro gre k Royannez-u, in ta ji ne prikrije ničesar. Pové ji vse, kar je vedel, ter se izgovarja, da ni kriv tega, temveč da je naju še svaril. To je bilo res. Skrbni stariši se obrnejo takoj do posvetne oblasti. Po brzojavu sva bila zasačena. Domov prišedši sva morala poslušati mnogo zasluženega očitanja od vseh sorodnikov. Izgovori so bili sicer resnični, toda najinega dejanja niso mogli opravičiti. „Kar se tiče mene,“ — dejal sem očetu, — „nisem ti mogel razodeti, da sem svoje verske dolžnosti izpolnjeval le svetohlinsko; nemogoče mi je bilo

udeleževati se pobožnostij in drugih šeg, katere sedaj sovražim. Tako stanje je bilo za-mé pravo mučenje. Hotel sem se ga torej na vsak način iznebiti.“

Stariši so premišljali, kaj bi z nama naredili. Slednjič so spoznali, da sem bil jaz kriv bega in da sem tudi zapeljal svojega brata. Moja nebrzdana domišljija in mladeniški ogenj sta bila kriva našega zadnjega potovanja k Rochefortu in v Belgijo.

Moj oče, ne vedoč, kaj bi z menoj počel, posvetoval se je z vsakim človekom. Njegov trgovski sodrug mu nasvetuje, da bi bila za-mé resna kazen v kakem pokorilnem zavodu najboljša. Tako so tudi stariši sklenili. Moj brat je smel nadaljevati studije, jaz pa naj bi šel v Mettray, dokler bi ne dobil boljših mislij.

Oče se torej obrne vsled svoje očetovske pravice do predstojnika civilnega sodišča, da bi dovolil mene zapreti. Dné 1. novembra ostavim Marseille, spremljan od orožnika. Ta pa ni bil, kar si bodi, ampak je bil dobro znan z našo rodbino. Cela rodbina ga je zeló spoštovala, ker je nekdam splašenega konja mojega strijca ustavil in mu tako rešil življenje. Vendar — „vrli prijatelj Bécoulet“ je bil za-mé le . . . orožnik.

Kako sem preklinjal odhajajoč vse svetovalce svojega očeta! Škripal sem jeze, da se nisem mogel ubraniti te poniževalne osode. Prisegel sem veri večno sovraštvo; prisegel, da se strašno maščujem nad onimi, ki so bili krivi tega ravnanja.

Dolga pot od Marseilla do Tours-a se mi je zdela pravo trinoštvo. Zamán sem mislil na beg, kajti moj spremljevalec me ni izgubil niti za trenotek izpred očíj.

Dospevši v Mettray me izročí vodju zavoda. Kmalu sem tičal v tesni celici za železnimi durmi; okna so bila preprežena z železnimi mrežami.

O, nočem se izgovarjati. Moje dejanje je bilo v resnici grdo, a še danes trdim, da je očetu njegov sodrug zeló slabo svetoval. Nihče mi ni mogel očitati kakega zločinstva, in vendar sem moral tičati v zaporu. Blagroval sem med golimi stenami one mlade ljudi delavnega oddelka, ki so bili radi pohajkovanja prisiljeni k delu. Sveži zrak, prosto gibanje pri delu, — to sem jim zavidal. In jaz, — jaz sem čepel med štirimi stenami v mali celici, v kateri sem se komaj štirikrat prestopil. O kolika muka! — „Ménijo,“ — rekel sem, — „da bodem prosil odpuščanja. Nikdar; sedaj le še kljubujem.“

Zastran hrane se nisem mogel pritoževati. Oče je skrbel, da sem imel vsega obilo; vse je bilo izvrstno. Vsakdo izmed osovja je bil prijazen proti meni. A kaj mi je bilo za to? Nisem se zmenil za postrežljivost. „Trinogi,“ — vskliknil sem večkrat, — „dajte mi raje črnega kruha, da mi le daste svobodo!“

Bil sem vedno razburjen. Kakor ujeta zver, ki vedno tuli, penil sem se od srda in jeze. Neki profesor, imenovan Messire, je dohajal večkrat k meni, da me je poučeval.

Oče je namreč vedno upal, da se poboljšam, in je zato skrbel, da ne bi zanemarjal popolnoma svojih studij. Sevéda mi je to ugajalo, a ne radi vedoželjnosti, temveč zato, da sem dobil zopet papirja v roke.

Zapisaval sem skrivoma razna svoja čustva mladega jetnika. Še sedaj hranim tiste vrste. Ogledalo so ljute besnosti. Čitatelj naj oprostí, da nekatere navedem. Večkrat se je občinstvo čudilo časnikarski drzovitosti, ker ne pozná vzroka temu, torej je koristno, da si stavi čitatelj pred oči moje tedanje duševno stanje, ko sem v mettrayskem zaporu divjal besnosti.

Zato čitaj eden izmed najznačilnejših delov. Imel je čast prvega mesta v mojem jetniškem zapisniku.

Moja mladost (bil sem star štirinajst let) in velika razburjenost naj me izgovarjata. Napis je bil: „Psalmi osvete“.

I.

V oceanskih valovih je solnce zatonilo; temna noč zakriva svet v zvezdnato krilo.

Domá pretaka mati solze, briše si mokre oči. Daleč od nje se solzí tudi nje sin. Po telesu sta ločena, a nju sreci veže britka bolest.

Preganjanci se veselé, s cveticami si dičijo glave, ustnice namaka izbrana vinska kapljica.

Petje se razlega, zlobni jeziki preklinjajo:

„Zdihujta, jokajta, mati in sin, žalostita se. Mi se pa radujemo.

Na otrokovih solzah se pasejo naše oči; ihtenje materino je naše veselje.

Uživali bodemo veselje, pijani bodemo sladkosti: v srebrnih čašah naj se pretaka nam nektar.“

Vrč izliva valove najslastnejše pijače; kadilo puhti v zrak dišečo vonjavo.

II.

A med tem: daleč od hrupa in upitja — tiči nesrečni jetnik v temnem zaporu.

Od bolečine težka glava se naslanja na roki, ukovani v železo.

Obličje žari od togote in jeze, ubogo srce v prsih pa vzdihuje.

V jezi se bliska oko, solze mračijo pogled.

Strah in up, ljubezen in maščevanje napolnjujejo dušo, vedno stoji mati pred njo.

O bolečina, ki trpinči mojo mater, njo, katero ljubim neizrekljivo.

Brez dvoma so zdaj sovražniki srečni; v tugi vzdihuje srce tiste, ki mi je dala življenje.

Trinogi, ki ste me iz njenega naročja iztrgali, vašemu veselju se bliža konec.

Krivica, meni storjena, zahteva maščevanje.

Predraga mati, kdo me bo zopet k tebi pripeljal?

Sovražniki se veselé, naju pa morí bolečina.

Zakaj se nisem ustavljal preganjalcem, zakaj se ni vzdignila moja roka zoper one, ki so mi nastavili zanjke?

Zakaj se niste odprle oči, ko so me tako daleč gnali? Zakaj sem se pustil voditi, kakor vodijo otroka?

Zakaj nisem še razgnal verig? Zakaj še nisem preplazil zidovja, katero me zapira?

Jeza me teži, nespravljivo sovraštvo me napolnjuje.

Kdo me reši sužnosti, preslab sem sam.

Predraga mati, kdo mi povrne tvojo ljubezen?

III.

Blisk raztrga oblak, svit razžari jamo jetnika. Glas doní na moje uho, po celi dolini se razlega:

„Vstani sin, izkušnjo si prestal.“

Prišel je trenotek, da trinoštvo razdeneš, da svoji materi povrneš srečo.

Sovražniki tvoji oholi se bodo do prahu ponižali, ko tebe zagledajo.

Po mrličih boš hodil, maščevanje te bo spremljevalo.

Vstani sin, hiti, reši svoje brate!

Primi za meč, vojskuj se zoper ošabneže.

Pregnani vstane, strese svoje močne rame. Rožljaje odpadejo okovi.

On gre; nič ne zadržuje njegovih nôg.

Pred njim se razgrne zidovje, pred njim se poravnajo hribovi.

Na njegovo povelje zapustijo jetniki zapore, trinogi pa trepetajo na zlatih prestolih.

IV.

V sredi močvirnate ravani se vzdiguje grad, in okrog njega je zid z nazobčenim nasipom.

Obdaje ga jarek, po njem se pretaka krvava voda, sedem levov straži vrata.

Tigri in leopardi zalezujejo kraj, hijene čakajo plena.

Jastrebi letajo, v krempljih nosijo kose mesa; sikanje kač se sliši okrog.

Dvorišče napolnjujejo človeška trupla, tlak je iz človeških črepinj.

Velika klada leži v sredi dvorišča, pokriva slinasto strupeno golazen.

Na kladi sedi žena, držeča v rokah meč. Modrasi ji ovijajo glavo, iz očij švigajo bliski.

Konec orožja krvaví, znoj teče od njenih rôk.

Ta žena je strašna, daleč okrog vlada ona.

Vsakdo trepeče pred njo, kajti nihče njeni jezi ne uide.

Ona popelje pregnanca iz ječe; maščevalna furija žrtvuje zatiralce.

Pri tem nespametnem početju nisem očeta imel v mislih. Predobro sem bil prepričan in nisem se motil, da je ravnal po nasvetu drugih. Mislil sem

vedno, da me miluje in da me je le zoper svojo voljo tako kaznoval.

Zato sem tudi napisal sledeče vrstice:

»O drobni ptički, kje se vi igrate?
 Svoboda vam je radost, vam je vse,
 Jetnik, ki se v svoji ječi vspne,
 Kako bi rad pozdravil vas kot brate,
 In družil z vami se pojoč!
 A plačem sam, v samoti stočem,
 Le pojte ve, zakriti hočem
 Veselim tuge grozne moč.
 In lastovka, ki z juga pripotuješ,
 Ki tje se vračaš, tje v poletni kras,
 Poleti mi v Provenco, tje do nas,
 Pozdrav očetu pój, ko mene čuješ.«

V kipeči jezi sem rohnel tudi zoper Boga; rotil sem se, da je ozidje moje celice odmevalo v strašnih kletvah.

Potem sem zopet kakor onemogel govoril pri sebi: „Ne, ni Boga!“ Prepričati sem se hotel o neslanem nauku bogotajstva. Po takem brezbožnem početju napadla me je globoka žalost. In zopet so me navdajale čudne misli. Čutil sem, da vlada nad nami višje bitje, akoravno imena nisem vedel. V tem zmislu sem skoval te-le vrstice:

Božič izgnanca.

»Božič se slavi. Vesoljna cerkev
 Rádostna rešitelja opeva.
 Veselí se; jaz od majke daleč
 V grenkem bolu se solzím samotno.

Okrog mene vlada hodra vedrost;
 Klici rádoti mi vró v uho;
 Vse je srečno, jaz, le jaz žalujem,
 Dan najlepši mi poraja vzdihé.

Svod nebesni vspenja se nad vsemi
 Vedro-modro; mene le obdaje
 Črna noč, v viharju divjem
 Ure mi minevajo bolestne.

Prazen kraj je za očetno mizo,
 Kjer sedel sem nekđaj samosvesten;
 Vseh oči odsevajo veselje;
 Mati toži le — pogreša dete.

O nesrečnik zapuščen in beden!
 Težka, huda je nesreča.
 Bog, kdor-kol si, daj, da vera Tvoja
 Sine mi in v srcu vžgé ljubezen!

Te vrste — upam — da zadostujejo, da spozna vsakdo brez težave moje tedanje dušno stanje. Ako sedaj prebiram svoje tedanje opazke, ki pričajo tu o srdú, tam o otročji ljubezni, zopet o tugi, še celó o malem zaupanju v Boga, vriva se mi večkrat misel: „Ali bi ne bilo boljé, da bi bili takrat stariši pridobili moje sree z ljubeznijo, kakor da so me s svojim strogim ravnanjem pehali od sebe?“ Nasledki so bili strašni. Mojemu značaju ni bil primeren ocet, trebalo mu je medú.

Kazen me ni mogla upogniti, nasprotno, postal sem vsak dan odurnejši in trdovratnejši.

Slednjič se vendar udam usodi. Upokojim se. Moj sklep je bil, nikdar se ne udati. Pogodim jo

tako: V treh letih in treh mesecih bodem star osemnajst let; do tedaj bodem sedel v zaporu. Dne 21. marca 1872 grem k vojakom. Po postavi sem imel to pravico. Kajti tisočkrat mi je ljubša vojašnica, nego ječa. Rajši sem Bonapartejev vojak, kakor pa jetnik duhovnikov.

Domišljeval sem si, da sem v resnici žrtva duhovnikov. Kajti mislil sem, da sta naš župnik in moj strije, ki je bil duhovnik, potrdila očeta v onem nesrečnem sklepu.

Nisem več mislil na drugo, kakor na oni dan, ko mi bode mogoče pristopiti k vojaštvu. V to svrho sem si napravil deščico, na kateri sem zaznamoval vse dneve do svojega osemnajstega leta. Vsak večer sem prečrtal en dan. Predno sem legel, govoril sem: „Še 1184 . . . , še 1183 . . . , še 1182 dnij mojega trpljenja . . . Potem mi zasije svoboda, — kako strašno se bodem maščeval!“

Nekega jutra stopi vodja v mojo celico in zapazi mojo desko. Vpraša me, kaj pomeni. Jaz mu razložim. Osupel maje z glavo in odide. Zdelo se mi je, kakor bi hotel reči: „S tem ne bode nič.“ Vodja je bil po mojem mnenju dober, pameten mož. Brez dvoma je on očetu nasvetoval, naj me oprostijo ječe.

Šestega januarija leta 1869 mi podvodja naznani, da sem sedaj rešen zapora. Ni me bilo treba prositi, da sem hitro pospravil svoje reči. Neki očetov poslanec me je spremil v Tours. Tu mi izroči potni

list do Marseille-a in nekaj denarja, potem mi želi srečno pot.

Ne vém, kako mi je bilo, ko sem bil zopet na vlaku.

Veselil sem se, da sem zopet užival prostost, vendar me je tudi žalostila misel, da me rodbina ni iz lastne volje oprostila ječe. Zaradi tega nisem kar nič zahvalil očeta. 'Stariši moji,' — rekel sem sam pri sebi, — 'so le poskušali z menoj; a to se jim je ponesrečilo. Zato so me oprostili. Tem boljše za-mé, a tem slabše za duhovstvo, ki je bilo krivo mojega mučenja.' Vnovič sem prisegel strašno maščevanje svojim sovražnikom.

Čitatelj morebiti pričakuje, da mu bodem opisal Mettray. Z najboljšo voljo mu ne morem s tem postreči, kajti zavoda nisem nikdar videl.

Samo to mi je znano, da je Mettray delavnica za dečke, katere sodnija radi mladosti in nevednosti drugače kaznovati ne more. Obdelovali so polje, ki je merilo 200 hektarov. Poleg tega je imel vsakdo priložnost, izuriti se v kakem rokodelstvu. Uživali so pri tem vendar nekoliko prostosti; a jaz nisem niti ene minute bil pri delavcih.

Ne vém, ali niso prekoračili naročila mojega očeta. A to vém, da sem od prvega do zadnjega trenutja prebil v sobici, v onem delu poslopja, ki se imenuje, — ako se prav spominjam, — oddelek za kaznjence. Tesnejše sobe si ne morem misliti,

kakor je bila moja sobica. Za posteljo ni bilo prostora. Imel sem le slamnico, ki je visela na dveh železnih obešalih. Okno je bilo tako visoko pod stropom, da ni bilo mogoče k njemu dospeti. Bilo je tudi tako majhno in omreženo, da je le malo svetlobe dohajalo skozenj. Samo hrana, kakor sem že prej omenil, bila mi je po godu. Toda raje bi bil imel črnega kruha, ko bi bil le smel z drugimi dečki delati na polju. Vsak torek sem moral po dve uri v drvarnici drva cepiti. To je bila moja edina telovadba. Nisem mogel umeti, zakaj li z menoj ravnajo huje, nego s tatovi in drugimi zločinci.

Bil sem v zaporu petinšestdeset dnij. To so bili za me dnevi muke in trpljenja. Ne bodem jih pozabil nikdar. Ustrašil sem se vsakega, ki je k meni prišel; vsakega sem imel za trinoga. Edini profesor Messire mi je bil všeč. Podučeval me je nekoliko v zgodovini in v računstvu. Bil je poštenjak in jako prijetnega vedenja.

Na marseilleskem kolodvoru me je čakal oče. S solzami v očéh me objame. Nisem se branil njegove ljubeznivosti, a izpregovoriti nisem mogel drugega, nego: „Nisem hud na-té . . ., ne, oče, na-té nisem hud.“

Mati je silila, da bi nadaljeval študije. A kje? V kakem katoliškem zavodu ne! Torej sem obiskoval ondotni licej. Bil sem pol dijaka, pol časnikarja. Domá sem urno spisoval svoje naloge, potem sem

čekal bogokletstva, katera sem raznašal po radikalnih časnikih.

Poleg sem še obiskoval svoje nekdanje prijatelje: rovarja Leballeur-Villierja, bogotajca Royannez-a in žida Simona Weil-a. Prikrival nisem svojega početja očetu, zato je bil obupan.

Ponosno sem domá skazoval dobre rede, katere sem si pridobival s pismenimi sestavki. V teh me je malokdo prekosil. H krati sem razširjal in preobračal kak rudečkarski časopis, n. pr. „Voix du Peuple“ in „Excommunié“.

Mati je gledala samo moje hvalno napredovanje v šoli, a oče je videl globoki prepad, v kateri sem se bil pogreznil. Ako me je pa včasih opominjal, dvignil sem prst in kazal na velik papir, kateri sem obesil na zid moje sobe.

Z velikimi črnimi črkami, ki so bile rudeče obrobļene, napisal sem besedo: „METTRAY“. Kamorkoli sem prišel, povsod sem napisal to besedo. Pri mizi nisem drugače odgovarjal in tudi se ne zagovarjal, kakor z besedo „Mettray“. — „Mettray“, ta beseda se je razlegala po hiši kakor smrtno zvonjenje. Bilo je v resnici smrtno zvonjenje za mojo ubogo dušo, za moje razdejano srce.

Meseca marca je šel v Rim neki jezuit od misijona za Francijo in voditelj katoliškega društva, v katerem je bil tudi moj oče. Moj oče mu izročil pismo do sv. Očeta. Vedel je, da druge pomoči za-mé ni več, kakor edino molitev.

Pismo do sv. Očeta Pija IX.:

„Sveti in ljubljeni Oče!

Usmilite se me; imam dvoje zeló bolnih otrôk. Priporočim ju v Vašo sveto molitev. Dva dečka sta, eden šestnajst *), drugi devetnajst let star. Ne verujeta več niti v Boga, niti v neumrljivost duše.

Vaš zvesti sin, ki Vas ljubi. Udruštva „Cercle Religieux“,

Marius Jogand.

Marseille, 30. marca 1869.“

Redovnik, ki je imel izročiti pismo sv. Očetu, tolašil je mojega očeta. nazaj vrnivši se, tako-le: „Zaupajte, Bog Vas ne bode zapustil. Vaša nesreča je zeló ganila sv. Očeta. Dokaz očetovske ljubezni do Vaših otrôk naj Vam bodo vrstice, katere je Njihova Svetost blagovolila lastnoročno napisati. Torej zaupajte!“

Zares! Takoj, ko je Pij IX. prebral pismo, gleda nekaj trenutij proti nebu, vzame pero ter zapiše v preroškem duhu te-le besede na rob pisma:

„Dominus te benedicat, et illuminet filios tuos, ita ut videant et amplectantur veritatem.

— (Slovensko: Bog Te blagoslovi in razsvetli Tvoja sinova, da spoznata in vsprejmeta resnico.)

Pius N.“

---

*) Moj oče se je bil nekoliko zmotil. Takrat sem bil star samo petnajst let.

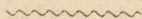
Kako čudna so pota božje previdnosti! Ali ni gotovo, da je Pij IX. — sveti — bil na zemlji in v nebesih moj najboljši priprošnik pred prestolom božjega usmiljenja? Molitev svetnika, Pija IX., je bila uslišana.

Moj oče mi je svoje pismo do sv. Očeta in njegov odgovor prikrival do zadnjega časa. Še le potem, ko sem se spreobrnil, pové mi o svojem dejanju, ter mi podari dragoceni rokopis.

Celih sedemnajst let sem živel v sužnosti sata-novi. To je storilo nevredno sv. obhajilo. Zašel sem daleč od prave steze. Molitev sv. Očeta sem povra-čeval s tem, da sem častitljivega moža grdil z naj-gnusnejšim obrekovanjem. O čudovito usmiljenje božje! Ravno o trenutku, ko sem zbiral vse svoje moči, da bi oskrunil spomin na Pija IX., zadela me je milost božja.

Pij IX. je pisal očetu: „Gospod Te blagoslovi in razsvetli Tvoja sinova, da spoznata in vsprejmeta resnico.“

Papeževo voščilo od leta 1869 se je izpolnilo leta 1885. Božja pota so neumljiva! Dopustil je, da sem razodel vso zlobnost svojega brezbožnega srca. Zavrženost moja je prikipela do vrhunca. Po-tem je še le uslišal molitev svojega namestnika. Kako borni neznatni črvički smo v neskončni večnosti!

IV.

Na krivem potu.

Licejalec in bivši političen jetnik. — Šolski upor. — Tje v en dan. — Pri policiji. — Češčenje Marat-a. — Gambetta in Esquiros. — Plebiscit. — Zarote. — Begun iz bogoslovja. — Francosko-nemška vojska. — Zvav po goljufiji. — Trde postaje. — Sprejem razveljavljen. — Mlada mestna legija. — Garibaldi. — Meščanska garda. — Trije prefekti za eno prefekturo. — Komedija bojevitih izletov. — Gent in nenajdljiva kroglja. — Klubi. — Leo Taxil.

Bil sem torej v marseilleskem liceju.

Vsi moji tovariši so precej dobro poznali mojo preteklost. Neki radikalni časnik Gustava Naqueta, „Le Peuple“ (Narod), je o njej pisaril. Zdî se, da je bila o moji zadevi nekoliko postava prekoračena: ko so me zaprli v Mettray, nisem še imel postavnih let. Tudi je spisal republikanski odvetnik, gosp. Chappuis, o mojem zaporu članek, v katerem je imenoval moje jetništvo naravnost kot nepostavno. Ta članek je vzbudil po deželi nekaj hrupa; dotikal se je predsednika sodišča in cesarskega prokuratorja.

In jaz, jaz sem bil neizrečeno vesel teh obdolževanj. Mislil sem si, da že kaj veljam, in moji so-

učenci so me radovedno pogledovali. In res ne najdeš pogostoma v šoli učenca, ki bi bil zaprt iz vzrokov, kakoršni so mene privêli v Mettray. V očéh licejalcev nisem bil nič druzega, nego „bivši političen jetnik“. Torej mučenik: kdo bi si na to ne domišljeval?

Od druge strani so me pa ravno zaradi te posebne lastnije težko videli šolska gospôda, in posebno vodja. Bil sem na čelu vsem malim šolskim uporom. V takih razmerah nisem mogel dolgo ostati licejalni učenec.

Konec 1869. leta so hoteli skrajšati božične počitnice. Učenci so se kar popolnoma vzdignili. „Veliki“ se zberejo; določijo, da se mora ugovarjati. Pet ali šest, med katerimi sem bil jaz, imelo jih je polno moč za vodstvo gibanja.

Določili smo, dokler vodja ne prekliče svojega sklepa, da se oddibljeji porabijo v ropotanje; to je, namesto da se igrajo, zbirajo naj se učenci v skupine po hodiščih, vpijejo naj na vse mogoče načine, delajo naj pravo „mačjo godbo“.

To se je natanko izpolnjevalo. Komaj je bil poduk končan, zberemo se vsi, notranjci in vnanjci, v gruče in neprenehoma tulimo. To vam je bilo rujovenje, kakor si ga misliti ni mogoče. Prebivalci okrog liceja se povprašujejo, če se učenci niso uprli, če nismo na potu pobiti profesorje in zažgati poslopje. Ubogi učitelji, obkoljeni in zasmehovani, niso vedeli kaj storiti.

Razven tega sem napisal strupen članek zoper vodjo, in „Le Peuple“ ga je sprejel v svoj list. Članek smo izrezali in nabili v vsakem razredu in v vseh učnih sobah; podpisan je bil s polnim mojim imenom: „Gabriel Jogand-Pagés“.

Ropot je trajal tri dni. Da ga ustavi, vodja odjenja, ker je vedel, da je upor kar najbolje urejen, — ves licej se ga je namreč udeleževal, in da je ostal pri okrajšanih počitnicah, ne preostalo bi mu družega, nego zapreti šolo. Pa, da zapreči v prihodnje take upore, izključi voditelje. To se vé, da sem bil jaz prvi izključen.

Stariši tarnajo, hodijo okrog profesorjev. Vodstvo, ker ni bilo hudobno, še enkrat odjenja, in pri vrnitvi so bili izključeni učenci zopet sprejeti, le jaz ne. Treba je bilo vzgleda. Mojemu članku se ni moglo zanesti; predaleč sem tiral duha nepokorščine. Plačal sem torej jaz kazen za vse upornike kot glava upora.

Zdaj je bilo mojemu očetu dosti. Meni pa tudi: čeravno nisem potreboval več, kakor eno leto še, da dokončam nauke, nisem hotel slišati o nikakoršnem kolegiju več. Trdil sem ponosno, da hočem odslej že sam skrbeti za-sè.

Bil sem spočetka pri svoji babici; pozneje se preselim k tujim ljudém. Od takrat je bila ločitev med menoj in mojo družino popolna.

Bog sam vedi, kako sem v začetku živel. Nosil sem poročila časnikom, za katere pa, kar je dobro

pomniti, nisem bil plačan. Sploh je bil vedno le moj oče, ki je hrano za-mé plačeval. Mislim, da edino plačilo za moje tedanje pisarjenje dobil sem za nekatere pesmice, zložene za koncertne kavarne v mestu.

Zašel sem.

Zvečer sem hodil, ker mi je ostalo še nekoliko nagnenja do učenja, poslušat nauk o fiziki na učilišče (Faculté). Slednjič pa mi je to pomagalo, da sem se obnašal, kakor pravi pouličnjak.

Tako mi neko noč, ko sem prišel od učnega tečaja, pride lepa misel, pobiti stekla komisarju tistega mestnega oddelka, g. Lambertu. Drugi pot pobil sem okna hiše, kjer je stanoval župnijski vikar, duhovnik Daspres. Pa ta večer me prime „in flagranti“ neki sostanovnik duhovnikov.

Izročeni v roke policiji, dobil sem kot plačilo za svoje junaštvo tri dni zopora vkljub zagovoru svojega odvetnika, g. Bruta Bouchet-a, ki je bil takrat generalni svetovalec in pozneje poslanec. Mislim, da ni dobiti večjega rokovnjača, kakor sem bil jaz tisti čas.

Bližal se je konec cesarstvu.

Ker sam nisem bil volilec, šel sem streč vsem prekucijskim odborom in sem raznašal njih programe, okrožnice in volilne liste. Pri tem delu sem kazal največjo vnemo.

Prejšnje leto, pri splošnih volitvah, je bilo politično delovanje prav živo. Glavna republikanska

kandidata v Bouches-du-Rhône sta bila Gambetta in Esquiros. Meni se je zdel Gambetta veliko prebled; zato se ponudim v postrežbo Esquirosovemu odboru. Oba sta bila voljena, ker sta se ponudila v različnih volilnih okrajih; a jaz sem zaupal le Esquirosu. V mojih očéh imel je Gambetta neodpustljivo krivdo, da je slabo govoril o Marat-u v svojem oklicu do volilcev.

Ta oklic sem se naučil na pamet in se še spominjam glavnih stavkov. Prav po besedi morem navesti iz spomina le, kar me je zbôdlo. Bile so le-té besede:

„Odkritosrčna in postavna demokracija,“ — je rekel Gambetta marseilleskim volilcem, — „je edina sovražnica demagogije, edina brzda, edin jez proti napadom vsakoršne vrste. Demagoge delimo v dve vrsti, zovejo je Cesar ali Marat. Bodisi, da je eden, ali da jih je več, sila je, s katero hočejo zadostiti svoji slavohlepnosti ali svoji poželjivosti. Te dvoje vrste demagogija zdi se mi enako zavržljiva in pogubna.“

In Marat je bil za-mé bog. Njegov spomin mi je bil posebno častitljiv. Takrat so prodajali po papirnih prodajalnicah fotografske slike glavnih môž iz časa revolucije. Imel sem pri sebi vedno Maratov portret.

In zdaj si drzne ta Gambetta, o katerem se je govorilo toliko, da je „dober“, da je „čist“, imenovati Maratovo ime na razžaljiv način. Celó v

svoji primeri ga kandidat stavi pod tirana; po njem je imel Cesar slavohlepnost, Marat le poželjivost.

Vznevoljen grem k g. Leballeur-Villiersu.

„Ali veste, kaj se godi?“ — kričim proti njemu. — „To Vam je lep kandidat, ta Gambetta! In takega nam pošiljajo pariški odbori! Ta trenotek nabijajo na zidu njegov oklic, v katerem revolucionarje obdeluje kakor demagoge.“

In povém mu, kaj je dal nabiti.

„Kaj mislite o tem, g. Leballeur?“ — vprašam. — „Jaz, jaz mislim, da nas ta Gambetta izdaja. Vkljub svoji republikanski zunanosti ima na sebi krinko klerikalca.“

Gosp. Leballeur-Villiers me skuša pomiriti. Ne, da bi pritrnil Gambetti, ne: toda kandidat je bil nekako po okoliščinah vsiljen.

Res, bil je le zmeren republikanec, le girondist; pa treba je podpirati njegovo kandidaturo, če tudi zoper voljo.

To mi ni šlo v glavo. Gosp. Leballeur-Villiers mi razklada, da je Gambetta zmožen človek, in ker ima opraviti z nevarnim konkurentom, g. de Lesseps-om, oficijalnim kandidatom, mora previdno postopati, da si pridobi orleaniste in legitimiste. Napad na Marata ima namen pomiriti plemstvo in dobrikati se buržijanom (bourgeois).

„No, in ljudstvo?“ — odvrnem jaz; — „ali to ne šteje nič? Kakšen kandidat je to z dvema obrazoma, ki se dobrika aristokratom in tretjemu

stanu, poleg tega pa se ne boji zameriti ljudstvu? Kar se mene tiče, ne ponesem nikomur niti enega volilnega lista tega licemerca.“

Nasproti pa, če tudi sem bil še licejalec, podpiral sem vendar po vsej svoji moči Esquirosov odbor. Esquiros mi je bil všeč. Pisal je zgodovino hribcev (Montagnards); on vsaj ni obdeloval revolucionarjev kot demagoge. Torej sem tudi zvečer, vrnivši se iz kolegija, obletel vse ulice svojega stanišča in potiskal liste za Esquiroso v pisemske skrinjice vseh hiš.

Leta 1870 sem kazal še večjo gorečnost. Živeč izvan svoje družine, nisem bil nikomur odgovoren, kako porabljam čas. Vsi republikanci so se trudili, da bi se glasovalo z „ne“. Kar se je dalo, so delali na to. Med volilnimi listi, ki so jih hoteli razdeliti, bili so nekateri silno kočljivi; zánje je trebalo odborom pogumnih in ob enem premetenih pa odločnih ljudij: v mislih imam liste za vojaštvo.

Jaz se za to ponudim prekucijskemu odboru, čegar predsednik je bil Gaston Crémieux, mlad odvetnik, ki je objavljaj prav silovite pesmi v časniku gg. Leballeur-Villiers-a in Royannez-a.

Crémieux je mislil, da ne bo nihče sumil mladeniča šestnajstletnega, in mi je zato izročil del listov, da jih razdelim po vojašnicah. Obhodim torej vse kraje, kjer so stanovali vojaki, nagovarjam jih in jim skrivaj delim antiplebiscitarne oklice in glasovnice z „ne“. Ker premeteno ravnam, priplazim

se nekega dné celó v vojaško bolnišnico; toliko mi je bilo do tega, da opravičim zaupanje Gastona Crémieux-a.

Glasov zoper cesarstvo je bilo veliko v Marseille-u. Ponosen sem bil na tolikem vspehu, kakor da je moj osebni dobiček.

Takrat so se delale zarote na vsej črti; živel sem v zaroti, kakor riba v vodi. Med skrivnimi kraji je bil eden, ki mi je posebno godil: bil je v mestnem oddelku du Vieux-Port, v temni ulici, ki je držala od „boulevard-a de la Corderie“ na „quai de Rive-Neuve“. V dvorani so se nekaterikrat zbirali tudi prostozidarji; na zidu videl si sledove njih znamenj. Tukaj se je šuntalo zoper vlado in si drug drugemu glave polnilo; vsak je komaj čakal dobiti znamenje k oboroženi vstaji.

Neki večer bere nam devetnajstleten človek z jamičastim obrazom in s ščetinastimi lasmi pesem zoper „despote“, ki je vzbudila mej nami veliko navdušenje; ta je prišel na novo med nas. Dospel je iz Vaucluse. Ognjevit značaj; hotel je sprva postati duhovnik in je preživel svojo mladost v seminarju; potem pa, ker menda ni čutil v sebi poklica za duhovski stan, odloži talar in je ravnokar prišel, po vzgledu svojega rojaka Raspail-a, da se vrže v prekucijski trušč. Zaradi tega obnašanja in nekake podobnosti od doma sem bil poln občudovanja do njega. Na koncu seje grem k njemu in mu krepko roko stisnivši rečem:

„Dobro, državlján! Tudi jaz sem bil vzgojen v zmoti, in kakor Vi, prišel sem do resnice. Ali hočete, da postaneva prijatelja za vselej?“

„Za življenje in smrt!“ — mi odgovori s svojim južnim ognjem.

Objameva se. Gosp. Royannez ali kdo drug mu je povedal, kdo sem. On tudi meni pové svoje ime; bil je Clovis Hugues.

Tako mi je tekel čas, živel sem brez namena, obiskaval klube, črnil papir in mešal se med vse ljudske izjave.

Ko pa je nastala vojska, nisem držal z množico. Neizmerna večina je kričala: „V Berlin!“ Vse je mislilo, da bomo kar pozobali sovražnike, Pruse; v tem so bili prijatelji in nasprotniki vlade ene misli. Samo, da so republikanci mislili, da bo to cesarstvo utrdilo.

Prekucijski odbor pod predsedstvom Gastona Crémieux-a zato sklène, da je treba napraviti veliko izjavo v prid mirú. To se je zgodilo prve dni avgusta. Posrečilo se je zbrati precèj veliko množico, in s praporom na čelu smo prehodili glavne ulice mesta.

Ker so pa izjavljalci prišli s tem v nasprotje z ljudskim mišljenjem, to dokazovanje ni bilo brez prigodkov; slišalo se je nekaj žvižganja, prejelo in vrnilo se je nekaj sunljajev; praporščak, neki čevljar, držal se je kakor starodavni junaki, branil je pogumno svojo zastavo proti množici, ki mu jo je

hotela vzeti in je kričala: „Na tla s Prusi!“ Na trgu pred županstvom vstane resno rovanje; žandarji nas napadejo; nekatere peljejo v zapor.

Ko so bili izjavljajci razkropljeni, vračam se žalosten domov, premišljujoč z užaljenjem nedoslednost množice. Marseillsko ljudstvo je bilo republikansko; nisem torej mogel razumeti, da pritrjuje vojski, od katere bi prirastel dobiček le cesarstvu.

Res je, tisti čas je vsakdo pričakoval le zmag; marseillsko ljudstvo je pozabilo cesarstva in je praznovalo le zmagoslavje Francije.

V koncertnih kavarnah se je pela „marsellaisa“. Prasko pri Saarbrucknu so imeli sprva za veliko bitvo. Potem Weissenburg kot junaški dan; izid tega bojevanja je tisek prevrgel. Dne 9. avgusta so krožila najčudnejša poročila po mestu: Mac-Mahon, — govorilo se je, — je uničil vojno pruskega kraljeviča, ki je naš jetnik s 25.000 Nemci, in mi smo gospodarji Landau-a. Kako bi torej ugajala ljudstvu izjava v prid mirú!

Vesela pijanost množice se ni mogla obdržati. Ko smo zvedeli, kaj je misliti o vojaških podjetjih ob renskih bregovih, ko se je v vsej svoji grozi pokazala resnica o Reichshoffnu in Forbachu, nastala je grozna treznost. Takrat se je očitno navdušenje izpremenilo po svojem načinu. Niso več vpili: „V Berlin!“, temveč: „Rešimo Francijo!“

Mene posebej je novica o naših nesrečah preveč razdražila. V teh okoliščinah pridružil sem se

množici in se ločil od svojih prijateljev, prekucijskih odborov, ki so bili mnenja, da je treba „pustiti cesarstvo, naj se vredi“.

„O,“ — so govorili, — „ko bi Francija ne imela cesarja na čelu, to bi bilo kaj drugega. Okličejo naj ljudovlado, tedaj bomo prijeli za orožje in branili narodno zemljišče.“

Za osodo domovine se niso ménili od trenutka, ko ni imela oblike vladanja, kakoršno so si sami domnevali.

Jaz sem bil vznevoljen zaradi takega obnašanja; zdaj premišljam, da mi tako obnašanje ni odprlo očij. Kakor sem bil za mir v začetku vojske, tako sem postal besen strankar za vojsko, ko so tujci trgali francosko zemljo.

Dné 16. avgusta sklenem zapisati se med vojake. Pa, da morem vstopiti kot prostovoljec, trebalo mi je po postavi osemnajst let; imel pa sem jih še le šestnajst. Kako odstraniti to napotje? Grem v urad, ter si dám izročiti izpis svojega rojstva. Tu je stalo, da sem rojen 21. sušca 1854. Popravim četverko in iz nje naredim dvojico. Na ta način je kazal moj stanovski izpisek pravih osemnajst let. Nič me ni moglo več ovirati od vojaštva. Zakrivil sem se ponarejanja; pa naravnost povém, da me zaradi tega še nikdar ni vest grizla. Še nekaj pa mi je bilo na potu: kratkoviden sem, in prav močno. Pa ker se ta slabost prav lahko skrije, storil sem to brez težave, ko se prikažem pred pregledno ko-

misijo. Prav močno sem bil vesel, ko major, pregledujoč me še ne prav eno minuto, reče navadne besede: „Dober za službo“.

Polk, v kateri sem se zapisal, bil je tretji zvavov (17. avg.). Vstopivši so večinoma mislili, da bodo zdaj poslani na lice vojske. Nikakor ne. Prostovoljci so se pošiljali najprej proti mestu, kjer je bil polk ob mirnem času za posadko: tako so torej tisti, ki so hoteli, kakor jaz, postati zvavi, mesto da gredó v ogenj, poslani bili v Alžerijo.

Ko nam prišedšim v vojašnico povedó, da bomo šli proti Toulonu, da pridemo na barko, smo ugovarjali, kolikor se sploh dá v vojni ugovarjati. Slednjič, da zadušimo svoj domoljubni nemir, nam razložé, kako nam je neogibno potrebno, da se nekoliko privadimo sukati orožje, in da se to more zgoditi le v polkovem založišču. Vojak ni več svoj; morali smo torej za-sé ohraniti svojo slabo voljo; nam se je pač zdelo, da ni potrebno nas tako daleč poslati, nego da se tudi bliže navadimo rabiti puško.

Dné 18. avgusta na večer dospemo v Toulon. Bilo nas je več tisoč prostovoljcev, pripravljenih stopiti v ladije. Dné 19. avgusta zjutraj namečejo nas v razne brodove. Jaz sem bil na krovu „Intrépide-a“.

Dné 21. avgusta bili smo v zatočju pred Alžerom. Odpravijo iz ladije može prvega polka zvavov, in brôd odpluje dalje noseč v Philippeville tretjega polka moštvo.

Stora zove se luka, kjer se ustavi „Intrépide“ zadnjikrat, 23. avgusta. To vam je majhen trg, nekoliko kilometrov od Philippeville. Prebivši tri dni na tem kraju, napotimo se v Constantine, po novozidani železnici, in 37. avgusta dojdemo v založišče.

Mene denejo v sedmo stotnijo prvega bataljona. Naša stotnija ni imela stotnika; častnik, ki je opravljal njegovo službo, imenoval se je Larguillé.

Da bi nas izurili, pošljejo nas v gorati kraj, v katerem Constantine leži na najvišjem vrhu, to je, na Atlasu. Gora, kjer smo taborili, je Djeb-el-Quach. Kraj je prav lep, pa grozno divji; po noči so se hijene in šakali bíli okoli naših šotorov za ostanke naše hrane, ter nam napravljali koncert, ki ni kazal nič blagoglasnega.

Taborovanje po Djeb-el-Quachu je trajalo do 7. septembra. Zgodaj zjutraj ta dan dobimo ukaz: „vrečo na hrbet!“, in na potu smo preko gôr, brez vednosti, kam?

Redkokdaj sem videl krajino tako čudovito, tako lepo, kakor to, katero smo prehodili na tem potu čez gore in doline.

Prvi dan, 7. septembra, smo imeli priti v Smendou, ki je v ravni črti oddaljen 27 kilometrov od Djeb-el-Quacha, skupaj več kot 30 kilometrov po skalnatem potu. Pa kako lahko smo hodili! Vsa moja znavska oprava me ni težila za unico. Kako veselje, iti po raztegajoči se dolini za Qued-el-Kébirom, ki teče z visokih vrhov, odkoder smo mi odšli,

in se drví z ropotom, sedaj peneč se, sedaj zviĳajoč se ljubko; potem pa se vrže čez skalne prepade in se slednjič stisne v velikanske soteske in globoka gozdna žrela; tako nas veselo spremlja in kratkočasi z godbo divjega potoka, ko se premetava od slapa do slapa. Pot se nam je ta dan zdela prav kratka.

Naslednji dan drugi hod, od Smendou-a v El-Arrouch, 33 kilometrov. To je bil še prijeten sprehod. Šli smo skozi El-Kantour, pa se nismo ondi ustavili, in dospeli zvečer v mraku k namenjeni postaji. V El-Arrouch-u je bil semenj, zato so bile gostarije. Pa semenj je privabil tudi v bližino tabora neke gôste iz gozdov, ki niso dobro došli. Naša četa vso noč ogenj kuri, da ohrani v spodobni daljini te zlodejne zveri. In vendar vso noč nismo mogli zatisniti očesa; tako cvileče glasove provzročeval je šunder teh mesožrcev. Drugo jutro pri odhodu so nam pravili prebivalci, da so imeli panterji tega kraja med seboj bitvo.

Odhajamo ob prvih solnčnih žarkih. Tretji dan nam je bila najdaljša pot, 44 kilometrov; pričakovali pa smo oddihljeja za celi dan v Jemmapes-ih, kamor smo imeli priti.

Takrat je pot izgubila prijetnost. Postajali smo trudni. Od El-Arrouch-a skozi Gaston-Ville do Saint-Charles-a je bila pot enolična. Potem priti od Saint-Charles-a v Jemmapes, je bilo treba prekoračiti strme gore, in taka hoja, strmo navkreber in strmo navzdol,

ki nas je začetkom očarala, ni bila več za naše utrujene noge.

V tem delu našega potovanja smo imeli, ne bom dejal, veselje, temveč ugodnost srečati lepega leva. Mirno je sedel na griču, oddaljenem nekoliko od našega pota, in nas je gledal, ko smo šli mimo, in ni iskal prav nikakega prepira z nami. Mi sklenemo vrste, pojoči utihnejo; dosti, da smo bili pazljivi, ko bi nas hotel napasti, in mirno smo nadaljevali svojo pot brez vsacega izzivanja. Mislím, da gospod lev in mi, oboji, smo le radovedni eden drugega ogledovali. Ko smo bili izpred oči veličastne živali, razodeli so nekateri zlovoljni misel, da nismo prav storili, ker nismo rabili šaspotov (pušk); pa pustili smo jih govoriti.

V Jemmapes-ih, kamor smo prišli precèj pozno zvečer 9. septembra, zvemo, da je bila na Francoškem oklicana ravnokar ljudovlada. Prebivalci, med katerimi je bilo veliko izgnanih zaradi državnega udara, sprejeli so nas toplo. In mi tirjali smo enoglasno, naj nas peljejo nazaj v Philippeville.

Gotovo so došli novi ukazi po brzojavu poveljniku čete, kajti drugi dan na jutro nam naznani, da nameravanega oddihljeja ne bo in da bomo šli na pot, da pridemo v luko, kjer nas bodo ukrcali. Treba je bilo prejšnjega pota nekoliko nazaj storiti in četrtič iti, in sicer 38 kilometrov. Pa veliko jih je preveč zaupalo svojim močem; med tistimi bil sem tudi jaz. Če tudi sem imel najboljšo voljo, s

šestnajstimi leti človek ni trden; po takih naporih so mi pošle moči.

Zjutraj sem še hodil; pa od poludneva naprej so mi odpovedale noge. Sédem obupan na kraj ceste in rečem „z Bogom!“ tovarišem. Vročina je bila neznosna; solnce je žgalo alžerske gore, usta so mi bila osušena, in ni bilo kaplje kakoršnekoli tekočine, da bi udušil žejo. Privlečem se, kakor morem, k neki gozdni jami, v kateri ugledam na dnu majhno lužo vode; naj stane, kar hoče, moram tje priti. Po mnogih naporih, plazeč se po kolenih, pridem do luže. Ostuden prizor; luža, komaj meter široka, je bila polna krastač. Vendar pa se pri-pognem z ustmi do te nezdrave in smradljive vode in jo pijem. Pa ker nisem mogel premagati gnusa, takoj vržem iz sebe to okuženo pijačo. Kaj bo iz mene, samega, zapuščenega v tem samotnem kraju?

Misel, da bi molil, — oh! obstati moram, — ni mi prišla. Res je, da drugi ondi v domovini so molili za-mé.

Misel se me poloti, da utegnem postati plen kake divje zveri. Spomnim se leva, katerega smo videli prejšnji dan; panterjev, ki so se takrat tako množili v filipvilski okolici. Še moči, braniti svoje življenje, nisem čutil v sebi. Ko me sprehajajo take obupne misli, izgubim zavednost.

Po ne vém kolikem času se zopet zavém. Dva rujava obraza sta bila čez-mé nagnena; eden teh Arabcev mi je dajal piti krepilno pijačo. Ker me

nista razumela, jima rečem: „Philippeville, Philippeville!“ Tako me razumeta, primeta eden pod pazduho, drugi za nogo, in tako končam svojo pot. Imel sem nekaj denarja pri sebi, katerega jima ponudim, pa ga nočeta sprejeti. Ta dva poštenjaka sta bila vesela, da sta rešila življenje „malemu zvavu“.

Z njijino pomočjo pridem do vojašnice in doidem stotnijo, in to noč sem spal, kakor bi me bili ubili. V štirih dneh smo prešli 145 kilometrov in po najgršem potu.

Drugo jutro, 11. septembra, dobimo ukaz iti iz Philippeville v Storo. Videč moj upehani stan, dajo mi pravico, to pot premeriti na vozu za strelivo. Vbarkali smo se na prenosno ladijo „Jura“. Dne 14. smo bili v toulonskem zatočju in 15. pridemo v Montpellier, mesto ravnokar odločeno za založišče 3. zvavom za časa vojske.

Tukaj so nas hoteli razdeliti v nove stotnije, ker nas je bilo preveč v eni. Tako je naša 7. stotnija 1. bataljona zaradi preobilnosti pristopivših imela okoli 600 môž. Trebalo je to reč odpraviti, predno bi nas poslali v ogenj.

Pa pisano je bilo, da ne pojdem na vojno pozorišče. Po mojem odhodu iz Marseille-a je moja mati poizvedovala za menoj; vedela je, da pred dovršenimi sedemnajstimi leti ne more nihče v vojake, in preskrbljena s pristnim izpiskom o mojem rojstvu, pade kakor bomba 16. septembra pred generala Messiat-a, ki je bil poveljnik v Montpellier-u.

Komaj sem došel, ko me general pokliče in vpraša, kako sem pač mogel biti sprejet v vojake. Moral sem priznati svojo sleparijo. Pošteno me ošteje in uniči moj sprejem kot neveljaven že v začetku. Bil sem torej zvav po slepariji ravno jeden mesec.

Pripeljan po materi v Marseille, zopet stopim v domačo hišo. Vendar pa opirajoč se na oklic republike in na stan splošnje zmešnjave, delal sem domá, kar sem hotel.

Prefekt Ronskih ustij (le bouches-du-Rhône) je bil imenovan od vlade ravno tisti Esquiros, za kogar izvolitev sem se toliko trudil.

Esquiros je imel sina moje starosti, Viljema. Sprijazniva se, in s Clowisom Huguesom, katerega sem zopet naletel v Marseille-u, zberemo trumo mladeničev, ki si dá ime „mlada mestna legija“. Vsprejmemo obleko podobno onej Franc-tireurjev (prostostrelcev). Esquiros nam dá dragonske karabine. Celi dan smo igrali vojake.

Takrat so mislili na splošno vstajo, katero je vlada nameravala. Vse narodne garde, — govorilo se je, — bodo odrinile. Mlada mestna legija bode prevzela brambo Marseille-a. No, Prusi bi se gotovo ogibali pokazati na bregovih Durance. In, razposajeni pa bojeviti, bili smo popolnoma prepričani, da bi se brez nas les Bouches-du-Rhône ne mogle ubraniti sovražnega vpada; k sreči smo bili mi tu.

Mi pa tudi sebi nismo prizanašali. Priznati nam je po pravici, da, če nismo kaj velikanskega dovršili, smo si vsaj dosti zlega prizadeli. Od jutra do večera smo se borili na ravnini S. Mihela. Hodili smo sèm in tja in napravili tisočero vojaških zasukov. Jaz kakor „stari zvav“ to si je misliti, sem vodil vaje. Vendar so nam tudi postavili na čelo dva moža, ki sta svojo nalogo za resno smatrala: načelnik bataljona Giraud in stotnik Henry.

In viši stan (generalštab)! No, tega bi bilo treba videti. Da sem bil jaz poleg, ni treba omenjati. Prefekt nam je dal hišo ob Cannebière-i sami, v sredi mesta. Po pomolu smo razobesili toliko grbov in praporov, da dan ni mogel skozi okna, ob 2. uri popoldne se je moral prižgati plin.

Ko je Garibaldi, prišedši s Kaprere, stopil na suho v Marseille, dala mu je mlada mestna legija od luke „de la Joliette“ do prefekturne palače častno spremstvo.

Navdušenje Marseillcev za laškega generala se je dotikalo blaznosti. Dobre žene s trga so se mu hotele na vrat obesiti. Nismo vedeli, kaj storiti, da bi jih zadržali; želele so, da bi se dale streti od koles njegovega voza. Spominjam se ene teh dobrih kumic, kateri se je posrečilo, pretrgati naše vrste; proti Garibaldiju je molela svoje dete, kričé:

„Batiza lou! batiza lou!“

Garibaldi vpraša, kaj hoče ta ženska.

„Hoče, da bi jej Vi krstili njeno dete,“ — odgovoré mu.

General se nasmehne in stegnivši svojo roko proti dečku reče:

„Jaz te krstim za republikanca.“

„Dobro!“ — zagrmí na to. Garibaldijeva vožnja po marseillskih ulicah je bila zmagoslavje.

Sploh so Marseillke ves čas vojske na tisočere načine kazale svoje rodoljubno srce. Kadar je prišel kak bataljon iz Afrike, obstopile so vojake, postregle jim, kar mogoče, posule s šokoladnimi tablicami, z oranžami in sladkarijami; turkosi, spahiji, zvavi odhajali so proti meji bolj obloženi s sladčicami, nego s strelivom. Ko pride kak sprevod ranjenih vojakov, ne vedó, kaj bi storile, da pokažejo sočutje tem revežem; prirejajo nabire, lepotiche, dragotine, vse je šlo v ta namen. In kolika skrbnost! Povsod se gibljejo te dobre gospé!

Zánje to ni bila strankarska reč. Prosile so blagoslova Garibaldija; tudi Charette-u bi bile noge poljubljale. Sploh, ob volitvah leta 1871 je bilo mesto Marseille pripravljeno voliti za poslance prav tako rojalista Charetta in Chatelineau-a, kakor radikalca Esquirosa in Ledru-Rollina. Kdorkoli je v očeh provencalskega ljudstva predstavljal misel vojske do poslednjega moža, tisti je bil pozdravljan in poviševan do oblakov.

Mnogo so se posmehovali mojim rojakom ob grozni vojski leta 1870—1871. Niso nam prizanašali s smešnicami. Gotovo, dajali smo sami priložnost za smeh z mestnimi legijami in svojimi prosto-

strelci; zares, imeli smo vojake, katerih ni bilo mogoče mobilizovati. To mi je znano, pa tudi prve kritike so imele pri nas svoj začetek.

Ali, če so naše zapoznjence bolj opazovali, prišlo je to odtod, ker takoj v začetku vojskovanja so odrinili vsi možje resne volje, in ti, ti so bili mnogoštevilni. Naj se kdo potruzi povprašati vojne arhive, in uvidel bo, kako velikansko število prostovoljcev se je dobilo na jugu, brž ko so dospele novice o naših prvih nesrečah. V brodovih, ki so nas nosili v polkovna založišča, po vlakih, ki so nas vlekli, bili smo v pravem pomenu besede nametani. Nismo čakali 4. septembra, da bi položili svoje ime na altar domovine.

Kar se tiče preobilnosti zunanjih čutil, kar je nam naravno, očitalo se nam je še le po vojski v tiskanih dovtipih. Nič ne dé, južni prebivalci, kakor drugi, storili so svojo dolžnost.

Po tem ovinku se mi zdí bolj primerno, smejati se pezdirju šaljivih stranij marseillskega domoljubja. Odpustila se mi bo toliko bolj moja šala, ker sem sam prvi, na katerega letí.

Pregledujoč dogodke šestnajst let potem, kaj bi pač mogel dobiti bolj čudnega, kakor našo meščansko gardo; njena junaštva bi bila vredna proslavljena biti v epinalskih podobah.

Meščanske garde bile so prefekturni pretorijani. Sodijo naj se po tej gotovo resnični dogodbici.

Poveljnik garde je bil kupčijski mešetar, imenom Matherou; stotnik barvar Gavard.

Neki dan, ko sta igrala domino, pravi mešetar barvarskemu umetniku:

„Ali veš, stotnik, da je v bližini Marseille-a kmetski župan, o katerem so mi naznanili, da je strahovito pritiskal na to, da bi se pri plebiscitu glasovalo z „da“?“

„To je mogoče, poveljnik; ti kmetski župani so bili vsi pomagači nesramnega cesarstva. Kdo pa je nevredni občinski upravitelj, o katerem mi govoriš?“

„Župan v Septêmesu.“

„Prav dobro,“ — zaključi barvar Gavard, — „tega hočem do živega vzeti v roke.“

Drugi dan na vse zgodaj zasede stotnik meščanske garde svojega konja „Robespierre-a“ in odide v Septêmes.

Septêmes je občina, ki ima 1500 prebivalcev in je dvanajst kilometrov od Marseille-a na potu proti Aix-u.

Ko naši vaščani vidijo priti okoli devete ure dopoldne konjika s klobukom, olepšanim s svetlimi peresi, karabin v jermenu, pas pa mu je napolnjen s samokresi in revolverji vsake vrste, jamejo se prestrašeni zbirati. Stotnik barvar še ne stopi raz konja, ki je ves penast, ko že vpraša:

„Kje je župan? Peljite me k županu te občine!“

Prebivalci ubogajo. Tako torej stoji vaški magistrat pred Gavardom. Nesrečni župan je bil priden kmet, ki je tisti čas ravno obsekaval seč svojega vrta.

„Zdaj sem na mestu!“ — reče stotnik brez druzega uvoda. — „Župan! Narodno mnenje Te toži, da delaš zarote s Prusi, da bi se vojski stavili zadržki.“

„Pa, gospod . . .“

„Tukaj ni gospoda, tukaj so državljani; ali umeš, pomagač cesarstva? . . . In državljan, ki Ti izkazuje čast, da s Teboj govori, ima dalje to, da je Tvoj stotnik . . . Imenuj me torej: državljan, moj stotnik!“

„Državljan, moj stotnik, jaz ne umem, kaj pomeni ta tožba; jaz sem poljedelec, ki . . .“

„Tebi ni treba tega umeti, pomagač cesarstva! . . . Zagotavljam Te, da si tožen pri sodišču ljudske pravice, katero jaz v svoji osebi predstavljam, da si za časa plebiscita razžalil narodni čut, ker si provzročil, da je to prebivalstvo glasovalo z „da“, in ker si jim zatrjeval ostudno laž, da je cesarstvo mir. . . . Torej Tebi je in ostane dokazano, da si nasprotnik vojske, vojske do zadnjega, katero jaz predstavljam z enakim naslovom in v enakem razmerju . . . In torej ni dvoma, da se Ti pogajaš s Prusijo, to je, s tujcem. . . . V imenu narodnega mnenja, katerega pooblaščenec sem jaz, odet s polno močjo, odstavljam Te od Tvojih opravil, občinskih dostojanstev in drugih, ne krateč tega, kar še

pride. . . . In tako torej, ker si vsled tega odstavljenja dobro zasluženega zdaj zunaj postave in po pravici oropan svoje parlamentarne nedotakljivosti, ohranim Te v zaporu.“

Ubogi župan je bil popolnoma omamljen in nezmožen za najmanjši upor. Gavard više z divjim pogledom svoje brke. Septêmsko ljudstvo ni vedelo, kaj to pomeni. Poznali so mestne le po slovesu; pa sloves je bil tak, da si ni nihče upal ustavljati se.

K sklepu stotnik-barvar dodá:

„Naprej! . . . Sédi na križ za-mé, državljan, bivši župan! Vzel Te bom seboj k prefekturi. Ondi, pri državljanu-prokonzulu, boš razpravil svojo zadevo. Če je čisto Tvoje srce in brez graje Tvoje domoljubje, ni se Ti ničesar bati; pa stori mi veselje in čast, malo urneje ubogati! No, meni ni presojati tirjatev svoje službe; izvrševalec sem visokih del narodnega mnenja.“

Razpeli so torej na Gavardovega konja septêmskega župana bolj mrtvega, kakor živega. Njegova žena je jokala, vaščani so plaho zrli za njim.

„Na pot k prefekturi,“ — reče slednjič stotnik meščanske garde. — „Državljan, bivši župan, trdno sedi, okleni se me z vsem životom, da ne padeš, in pred vsem pazi, da ne sprožiš mojih samokresov . . . Naprej, hi, Robespierre!“

In zbôde z ostrôgami konja.

Na potu iz Septêmes-a v Marseille trebalo je iti skozi več vasij. Prva, do katere se pride, je v

divji soteski, med verigo de l'Estaque in verigo de l'Etoile. To selo, skrito v sredi teh žrel, ki grozo delajo, imenuje se Assassin (razbojnik).

Septêmski župan v strahu, kaj bo ž njim, šklepeče z zobmi, ko se drži oklenen stotnika; nesrečnež méni, da je prišla zadnja ura zánj. Kurja polt ga je oblila.

Gavard, ki se je za sedaj osmelil imeti žejo na svoj račun, ustavi Robespiera pred assassinsko krčmo.

„Stoj pet minut,“ — reče, ko skoči na tla in potegne za seboj jetnika . . . — „Tukaj trčiva s kozarci . . . Državljan, bivši župan, sedaj zastavljenec vrhovnega ljudstva, píl bodeš s stotnikom Gavardom na zdravje naroda . . . Skušaj, da boš vreden časti, ki se Ti skazuje; republika, umej, Ti plača kapljo!“

Ubogi jetnik, kateremu še na misel ni prišlo, nasprotovati predstojniku ljudske pravice, ne ugovarja.

Izprazneta kozarec afriškega champoreau-sa, grozne mešanice kave in žganja; to je bila najljubša pijača častnika s pernatim šopom.

Nato se odpravita zopet na pot.

V Vistei-i zopet obstaneta: nov champoreaux in nova domoljubna napitnica. Sedaj je bilo na zdravje državljana-prokonzula, na katerega trkati je stotnik-barvar prisilil jetnika. Vasi Saint-Louis in Crottes, tako tudi predmestje Arenc dajó vzrokov k podobnim postajam. Septêmski župan ne more več; pa

kako bi se mogel ustavljati zahtevam svojega groznega žandarja? Da si reši življenje, ki se mu zdí v veliki nevarnosti, požré vse champoreau-se, katere mu ponudi Gavard, — in tako je píl zaporedoma na marseillsko kommuono, na internacionalo in na Robespiera. Pri nobenem kozarcu ne pozabi reči stotnik:

„Veš, bivši župan, da si bolj češčen, kakor zaslužiš; republika Ti plača kapljo!“

Slednjič izvrševalec visokih del narodnega mnenja in zastavljeneč ljudske pravice oba skupaj okobelj na zasopljenem, potrtem, polomljenem in zmršenem Robespieru prideta mogočno v mesto. Mimogredoči ju radovedno gledajo. Gavarda je poznalo vse mesto; povprašujejo, kaj pomeni nova ta neumnost barvarskega umetnika, ki je hipoma postal stotnik. Gavard in njegov jetnik se naposled ustavita pred prefekturno palačo; neki gardist, ki je bil ravno v službi, pelje konja v konjarno; stotnik pa pelje ubogega župana pred prefekta Esquiroso. Ta ni ničesa vedel o vsej zadevi; in kar je posebej pomniti, naš junak še tikal ni prefekta.

„Državljan, prokonzul republike,“ — mu govori, — „izročam v Vaše neoskrunjene roke bivšega septêmskega župana, ki se imenuje poljedelca, pa v resnici nič družega ni, kot pomagač cesarstva in pruski agent. Zgrabljen je bil ravno v hudodelstvu, ko je delal zaroto za mir in se skušal ustavljati vojski do zadnjega, kakor želé vsa naša domoljubna

srca. Njegova parlamentarna nedotakljivost mu je bila odvzeta danes dopoludne ob deveti uri; pekoča vest ljudstva, katerega upravitelj je bil, mu je raztrgala občinsko šarpo, katere se je storil nevrednega s svojimi malopridnostmi. Septêmes so ga izročile meni v varstvo, in jaz sem ga pripeljal Vam, da prejme v štiriindvajsetih urah kazen za svoja hudo delstva. Vendar pa moram pričati njemu v polajšanje, da potem, ko je bil prijet, kazal se je izgledno pokornega, in še celó dobrega domoljuba; píl je na Vaše zdravje, da ne naštevam družega. Vi, državljani, prokonzul republike, razsodite, če ta verna podložnost more služiti kot olajševalna okoliščina jetniku tu vklenjenem.“

Esquiros, vaje takih pustolovstev, pokliče takoj poveljnika-mešetarja Matherona, da reši to uganko; kajti septêmski župan, ne vaje afriškemu champoreaux-u, in poleg tega še močno prevzet zaradi svojega težavnega položaja, nikakor ni mogel pojasniti stvari.

Matheron pride; reč se pojasni.

Esquiros, ki je poklical vse vrage, da bi vzeli gardnega stotnika, ošteje ga krepko in ukaže dati prostost svojemu jetniku.

„Prav dobro, državljani-prokonzul,“ — odgovori Gavard; — „tisti trenotek, ko je krivični nedolžen, izroči se svoji družini, ki joka za njim. Republika je veledušna. Pravična je pred vsem drugim in brani slepeca in siroto. Živela republika!“

Nato mojster Gavard objame septêmskega župana, roti ga, naj se nič več ne méni za črni strup krvavega obrekovanja; dá osedlati drugega konja, in sprejemši za hrbet bivšega jetnika, pelje ga zmagoslavno nazaj v Septêmes.

To pot pa, mesto da píjeta zdravice, obedovala sta pri Saint-Antonu poleg Viste. Oba popotnika sta bila lačna. A župan je plačal obed.

Ko dovršita to epično potovanje, stotnik Gavard z višine svojega sedeža nagovori vaščane, ki so postajali bolj in bolj preplašeni, s temi besedami:

„Septêmei! Pripeljal sem nazaj med Vas krepostnega magistrata, ki je čast Vaše delavne občine. Obtožen grozних hudobij, je zmagovito dokazal domoljubno nedolžnost svojega republikanskega srca . . . Državljeni, ta zaslužni vzgled Vam bodi v poduk . . . Francija, v boju s tujcem, gleda na Vas. Ne izdajte zaupanje republike, ki Vam je mati. Ponavljajte svojim otrokom in svojih otrôk pravnikom, da meščanska garda v Marseille z eno roko drži meč dolžnosti in z drugo tehtnico pravice . . . Sprejmite od te garde brez strahú in brez graje svojega spoštovanega župana; skazujte temu vzglednemu magistratu vso dolžno čast; zapišite na pročelje občinske hiše v Septêmes njegovo spoštovano ime z zlatimi črkami, da se ohrani plameneče in žareče do najpoznejšega potomstva. Živela republika!“

Ne morem Vas zagotoviti, da bi bil od besede do besede natančno zapisal govor stotnika Gavarda;

vendar če bi bila kaka majhna razlika v besedi, je to vsekako nepomenljivo. Kar pa se tiče pusto-
lovstva samega, Vam jamčim njeno popolno res-
ničnost, takó ujetničenje in pretirano domišljave na-
gibe, kakor tudi dvojno pot meščanskega barvarja,
za hrbtom imajoč jetnika in slednjič kozarčke cham-
poreaux-a.

Po tej dogodbici se more soditi o pretorijanski
gardi prokonsula Esquirosa. In dogodba septêmškega
župana bila je le junaško-smešna odiseja; pa ni
bilo vedno tako. Meščani imajo na vesti dolgo vrsto
drugih dejanj, ki so provzročila splošno nevoljo nad
Marseille-om.

Ob podanju Metza navstala je na jugu kakor
po vsej drugi Franciji splošna nevolja, katero so
prevratniki znali porabiti v svoj prid.

Esquiros je osnoval ligo južnih departementov.
Cluseret, ki je pozneje postal vojni minister pariške
komune, je bil poklican za poveljnika zvezne vojne.
Pa jeden del narodne garde se ni hotel podvreči
njegovi oblasti. Prišlo je do boja. Meščani so bili
dosedaj pred vsem drugim smešni, pa bali so se
jih tudi; sovražiti pa so jih začeli kar moč zaradi
ustreljenj v meilhan-skih drevoredih; tekla je kri,
nekaj so jih ubili. Ker so se torej dogodbe zasuk-
nile na žalostno stran, pošlje Gambetta v Marseille
novega prefekta.

Nered je dospel na vrhunec.

Strankarji južne lige so pokrili vse mestne zidove z velikanskimi nabitimi listi, na katerih so se brale v neizmernih črkah le-te besede:

„Mi hočemo, da se obdrži Esquiros!“

Novi upravitelj departementa, državljan Mark Dufraisse, pride, gre na prefekturo, pregleda položaj, spozna, da se ne more obdržati, in se izgubi brez bobna in trombe; v zadoščenje mu izročé prefekturo morskih planin, katerih se je bilo lože polastiti. Gambetta pa je hotel imeti zadnjo besedo v tej reči. On odloči, da ima prevzeti Esquirosovo mesto Alfons Gent v imenu tourske vlade. Gent pa je imel zasesti mesto ne jednega, temveč dveh prefektov; pozabil sem Vam namreč povedati, da smo imeli v Marseille-u dve glavi ob enem; ena je bila Esquiros z naslovom upravitelja ronskih ustij, druga Delpech z naslovom prefekta. Ne bom govoril o Mauriciju Rouvier-u, kateremu je tourska vlada tudi ponudila to prefekturo med odklonitvijo Marka Dufraiss-a in sprejetvijo Alfonsa Gent-a; Rouvier, hudomušen, prepričavši se kakor glavni tajnik, da upraviteljstvo ronskih ustij ponuja več trnja, kakor cvetic, je odgovoril: „Hvala; ponudite to mesto komu drugemu!“

Imenovanje Gent-ovo je bilo vsprejeto s krikom srda od Esquiros-ovih in Delpech-ovih strankarjev. Jaz sem bil v številu teh. Rekli smo si, da je Francija izgubljena, če novi upravitelj posede pre-

fekturo. Natanko govoriti, žrtvovali smo Delpech-a, prefekta št. 2, Gambettovim tirjatvam; pa prefekta št. 1, to je, Esquiros-a, nikdar!

Pri mladi mestni legiji so nekateri držali s toursko vlado, in drugi z južno ligo. Girondisti, kakor smo mi rekli legijancem, ki so sprejeli Gent-a, bili so premeteni kakor „hribci“. Naredili so državni udar. Neko noč so pobrali vse karabine, s katerimi smo mi izvajali zasuke na šentmihelski ravnini in so jih izročili bataljonom narodne garde, ki so bili za novega prefekta.

To je bila „prokleta izdaja“. Obrnil sem se na legijonce, ki so ostali zvesti Esquiros-u. Sestavimo vojno sodišče, kateremu smo rekli „marcijalni dvor“ mlade mestne legije, in gremo sodit izdajalce.

Sevéda, ne jeden onih se ni ponižal priti pred marcijalni dvor, pa to je malo koristilo, mi smo jih vendar sodili.

Spominjam se, da sem jaz opravljal službo državnega pravdnika. Uradni odvetnik, kateremu je bilo naloženo braniti nenavzoče, Elija Devèze, je bil licejski tovariš, ud višjega stanú legije.

Resnobno se trikrat pokličejo legijonarji-girondisti.

„Tistin Capefigue! . . . Tistin Capefigue! . . .
Tistin Capefigue! . . .“

Molk.

Nato začnem:

„Zatoženi Tistin Capefigue se ne oglasi pri branji svojega imena; ker pa je izdaja očividna in se ne dá utajiti, predlagam, naj ga marcijalni dvor sodi, če tudi nenavzočega.“

„Dovoljeno,“ — zamrmra predsednik.

Elija Devèze vstane:

„Iz kakih vzrokov je tožen moj varovanec Tistin Capefigue?“

„Njemu so bili,“ — pritegnem jaz, — „izročeni ključi omar, kamor smo spravljali legijske karabine. Tistin Capefigue je dal ključe sovražniku. To je izdaja v vojnem času. Predlagam torej obsodbo na smrt za Tistina Capefigue-a.“

Predsednik povabi uradnega branitelja, da pové svoj zagovor.

„Državljeni, udje marcijalnega dvora,“ — rekel je Elija Devèze, — „težavno nalogo imam: zmanjšati hudodelstvo, katero je zakrivil ta zločinec, ki nosi ime Tistina Capefigue-a; to Vam je delo, ki presega moje moči. Vendar se ne morem odtegniti dolžnosti, da bi ga ne branil, ker mi je Vaša modrost naložila to tlako. Ne vidim nikakega izgovora za obnašanje svojega varovanca; noč je bila, naše zaupanje je zlorabil, ko je izdal sovražniku ključe od omar našega višjega stanú. Pridružujem se torej predlogu spoštovanega uda državnega pravdníštva. Vendar kot branitelj Tistina Capefigue-a predlagam,

da se njegovemu imenu nikako očitno sramotno znamenje ne vtisne zaradi veljavne njegove družine.“

Marcijalni dvor se posvetuje in obsodi Tistina Capefigue-a, da ima biti z orožjem umorjen, brž ko bodo okoliščine pripustile, da ga zgrabijo.

Vsi legijonarji, Gent-ovi strankarji, so bili prav tako obsojeni, da bodo ustreljeni ob prvi priliki. Le to nas je togotilo, da nismo mogli izvršiti svoje razsodbe, ker nismo imeli pušk.

Pa tudi girondisti niso prizanašali „hribcem“. Tudi ti sestavijo marcijalni dvor mlade mestne legije in nas enako sodijo v nenavzočnosti. Pa bili so bolj usmiljeni od nas, če tudi so imenovali našo namero, obdržati Esquirosa, „hudodelstvo razžaljene domovine“. Mi smo šli v grozovitosti tako daleč, da smo vse na smrt obsodili; oni pa so imeli toliko prizanesljivosti, da so nas obsojali le na dosmrtno posilno delo.

Ko so se posvetovali naši marcijalni dvori in je Cluseret moral gledati, kako se branijo drug za drugim bataljoni narodne garde priznati njegovo oblast, stopi Alfonz Gent v Marseille, prišedši z avinjonskim vlakom.

Mislil je priprosti vaukluzijan, da se mu je le prikazati na prefekturi in da ga bodo vsi prebivalci ronskih ustij priznali. Gambetta, imenovavši ga, ménil mu je posladiti osvalek. Pa oh, pač nesrečnej je hitro moral spoznati iz lastne skušnje nasprotno stran prefektovske svetinje.

Zvečer, ko je prišel, zbere okrog sebe osebstvo svojega urada; napravil je domoljuben govor, čedno nacifran, ki mu je imel pridobiti nasprotnike. Dá znamenje, nastane tiho. On odpre svoja usta in začne nagovor . . . Puf! Strel zagrmi . . . Kaj, kaj je? . . . Ali so kako petardo zažgali na čast novemu upravitelju? Ne, ne! Gent nese roko k svojemu pasu, opre jo pod pazduho svojega telovnika in zaupije:

„Umorili so me! . . . Smrtno sem zadet . . .“

To je bil prvi gledališki prizor. Vse hiti proti prefekturi št. 3. Nesejo ga za zagrinjalo, — oprostite! — v bližnjo stransko sobo. Neki okrajni svetovalec, živinozdravnik, reče:

„To je moj posel.“

Alfonz Gent se sleče. Nič mu ni. Vendar je kdo s samokresom ustrelil; vsi pričujoči so slišali. Gredó nazaj v vsprejemno dvorano, premaknejo vse pohišje, iščejo kroglje. Pa ni je kroglje, niti praske na lesorezbah.

„Otroci moji,“ — zamrmra Gent z ginjenim glasom, — „jaz odpuščam svojemu morilcu.“

Ta veledušnost prevzame navzoče. Delpech, prefekt št. 2, pravi, da je premagan tolike blagodušnosti, in dá odpoved.

Hitro se razglasi po mestu šum o napadu in novica o vzgledni krotkosti tega novega Avgusta. Tisto malo bataljonov narodne garde, ki so si še pomišljevali, upije: „Živel Gent!“

Le meščanska garda še nadalje pozdravlja prefekta št. 1:

„Živel Esquiros!“

Res, prav nikoli se ni zvedelo, kaj je misliti o tem glasovitem strelu s samokresom. Nekateri trdijo, da se je res ustrelilo in da se ima Gent zahvaliti za svoje življenje srebrnjaku za pet frankov, jedinemu premoženju starega pregnanca, ki ga je nosil pod pazduho. Drugi trdijo, da Gambettov poslanec ni tako priprost, kakor so si ga mislili, da je igral komedijo in da je kak kum ustrelil z orožjem, ki ni bilo nabasano s kroglo.

Bodi si že ta napad na življenje resničen ali izmišljen, dobiček je prinesel prefektu št. 3. Med temi homatijami je nesrečna dogodba Esquirosa v žalovanje spravila. Njegov sin Viljem, že nekaj dni bolan, umrje. Žalosti prevzet, prepusti predsednik južne lige prefekturo svojemu tekmovalcu in se vrne v zasebno življenje.

Meščanska garda in mlada mestna legija sta bili z dekretom razpuščeni. In Cluseret jo je še ob pravem času popihal. Poklican je bil od liginih osnovateljev, in od njega tirjali so odgovor zaradi nastalih homatij. On, ki ni bil kar nič prizadet pri teh dogodbah, prevzeti je moral odgovornost za vse. Da, še celó mislim, da je Gambetta izdal ukaz, naj ga primejo in ustrelé. Treba je bilo maščevati moralni napad na tega ubogega Alfonza Gent-a.

Ker prevratniki niso mogli več kazati svoje gorečnosti v tem, da zapró vsakega, ki jim ni bil všeč, vrnili so se h klubovim pomočkom.

Bila sta takrat dva prav obilno obiskovana kluba: Alhambra in Eldorado. Prvi se je shajal v neki koncertni kavarni, ki je propadla, drugi v neki dvorani. V Alhambri kakor v Eldoradu je bila družba zbrana; prišel je, kdor je hotel.

Tukaj so ustrelili vsaki večer po enega generala, v podobi.

Predsednik skupščine je dal prebrati poročila, ki so tisti dan došla.

„Državljeni, glejte, kaj se godi v Vogezih: general Cambriels je ravnokar oddal svoje poveljništvo v roke generala Michel-a.“

Mnogoštevilni glasovi:

„Cambriels je izdajalec . . . V smrt, v smrt! . . .“

Predsednik zvončka:

„Tisti, ki mislijo, da mora biti general Cambriels ustreljen, naj blagovolé vzdigniti roke.“

Vse roke dvignejo se kvišku.

Dva dni pozneje ustrelé generala Michela, ker ni dal usmrtiti generala Cambriels-a.

Neki večer vendar niso nikogar ustrelili. Ne vém, kateri šaljivec je stopil na oder ter rekel:

„Državljeni alhamberskega kluba, Vi stojite na ognjeniku. Monarhija se pripravlja požreti republiko. Od včerajšnjega dné je grof Chambord v Marseille-u, stanuje pri svojem prijatelju, marquisu de Foresti.

Današnji dan je porabil v to, da je trosil zlato med vojake, in ravno ta trenotek je med nami, tu v dvorani.“

Te besede provzročé nepopisljivo vrenje. Vsi pričujoči začnó rjoveti. Vsakateri dolži svojega sosedo, da je grof Chambord. Več jih mora priti na oder opravičit se in dokazat, kdo so. Kratko, vrnemo se spat brez kakega sklepa.

Jaz sem bil med navadnimi govorniki v Alhambri. Na moje priporočilo ustrelili so neko lepo nedeljo marseillskega škofa.

Našel sem v mestni knjižnici zidni napis od leta 1793, obsegajoč sodbo prekucijskega kriminalnega sodišča departementa ronskih ustij. Ta sodba pošilja na giljotino Janeza Joahima Gail-a po imenu, starega petdeset let, vikarija v Salonu, bivšega kanonika, kateremu je bila dokazana hudobija protiprekucije.

Ves ponosen na ta zaklad, prinesem v klub na oder prepis sodbe prekucijskega sodišča in ga preberem navzočim. Potem berem razne izpiske iz nekega poslanja marseillskega škofa do vernikov v začetku leta 1870, v katerem jim priporoča, naj se ločijo od nasprotnikov vere.

„Državljan, kaj mislite o tem?“ — vprašam na način sklepnega predloga. — „Ali se Vam ne zdi škof Place tisočkrat bolj protiprekucijsk, kakor kanonik Gail?“

„Da, da!“ — odgovori množica.

„Dobro; kanonik Gail je prejel kazen za svoje hudodelstvo, in škof Place še živi.“

„Ustrelimo ga, ustrelimo ga!“

„Ravno to je, kar sem hotel Vam predlagati.“

Glasovalo se je torej z vzdigovanjem rôk, da se marseillski škof v kratkem usmrti.

Tako so se dražile hude strasti množice. Jaz sam na najvišji stopnji besnosti nisem spoznal zla, katero sem činil.

Dosegel sem nekoč potrjenje nasvêta, naj se postavi stanovitna giljotina na borznem trgu. „Treba je,“ — rekel sem, — „v strah prijeti klerikalstvo.“ In spominjam se, da so me poslušali, da so mi ploskali, meni mladiču šestnajstih let! . . . Kadar mislim na to žalostno preteklost, me je sram sebe in naroda.

Imel sem takrat priljubljeni stavek, ki je vzbujal v klubih veliko zadovoljnost.

„Ustanovimo za vselej republiko,“ — sem govoril, — „in če se reakcija podstopi vzdigniti glavo, mi bomo pripravljene jo odsekati.“

Ta krvoločna govorniška figura mi je prinesla sijajne pohvale. Odkritosrčno, moral sem biti brez uma, in vsi naši marseillski klubisti tudi.

Jeden človek pa je bil silno užaljen zaradi teh brezmernih besnostij: moj oče. Vse mesto je vedelo, da je mladi govornik v Alhambri njegov sin. Moji

kanibalski nasvèti prišli so na svetlo v nekaterih časnikih z mojim imenom: Gabrijel Jogand-Pagès.

„Ti spravljaš ob čast ime svoje družine,“ — pravil mi je večkrat potrti oče.

Ker sem često moral slišati to jadikovanje, mislil sem, da uidem takim pritožbam, je najbolje, če si nadenem kako izmišljeno ime. Moj ded po materi, moj boter, imenoval se je Leonidas. Odbijem dva zadnja zloga njegovega krstnega imena, in ostane mi: Leo. V kolegiju me je pa očaralo ime nekega indskega kralja, Taxila, ki je zavezo sklenil z Aleksandrom Velikim; do njega imel sem posebno veliko sočutja; odbil sem konečni e tega samovladarja nekdanjih časov. Skupina, Leo Taxil, zdela se mi je blagglasna. Tako sem si zložil psevdonim, kateri sem tudi ohranil. Pod tem imenom me poznajo.

To so bili vzroki, iz katerih sem popustil družinsko ime. Hotel sem hoditi po svoji poti, po svoji hudi poti; nisem pa hotel žaliti starišev v tem, kar je zadevalo rabo njih imena v dejanjih in pisanjih, kakoršne so obsojali.

V.

Komuna.

Gospodstvo časnikarjev. — Gent in splošnje volitve. — Neutemeljeno veselje Spullerja. — Uradni vspeh narobe izvršen. — Nesreče Henrika Fouquier-a. — Vlada v Angliji osnovana. — Marseille pojde v zrak. — Vstajno blato. — 4. april. — Konec prekucijske komune.

Razen klubovega šundra bili so Marseilci za Gentovega upraviteljstva dosti mirni. Esquirossov naslednik, da bi si pridobil milost tiska, obda se s časnikarji vseh barev. Ni bilo najti na prefekturi drugoga, nego časnikarjev: dvorane, kabineti, oddelki in pisarne so jih bile polne; videti jih je bilo celo po hodiščih in v stanovanju vratarjevem.

Potrkali ste na duri, vstopili, da bi prosili zmanjšanja naklade ali dali vpisati kak patent, alo! opraviti ste imeli s časnikarji domačih listov. Če ste prišli v pisarno podpiranih otrok ali v ono okrajnih posestev, ali k vodstvu pogrebov, ali k nadzorstvu zavodov za blazne: nasproti ste imeli podlistkarje, vredniške tajnike, gledališke poročevalce. Predsobno službo so opravljali časniški donaševalci, ki so bili brez dela.

Načelnik prefektovega kabineta bil je tudi časnikar, Avgust Cabrol, radikalec z dušo in telesom,

veseljak, ki je pušil iz velikanske pipe. Ob koncu zaslišanja stiskal je prijazno roke svojim obiskovalcem . . .

Tudi generalni tajnik ni imel več veljave. Bil je mlad marseillski časnikar, 32 let star, ki je pazneje plezal više. Ta ni bil radikalec, o ne! Spisal je nekaj člankov v „Figaro“; ko pride konec cesarstva, 4. septembra, postavi ga neki trgovec s suknom v Marseille; le-tega imenoval je Gambetta tudi za prefekta. Bil je na čelu časnika, imenovanega „la vraie république“ (prava republika), ustanovljenega zato, da spravi ves svet v en koš.

Lahko vam je presoditi, koliko vspeha more imeti tak časnik v deželi Cannebière. Kupec s suknom je pri njem zgubil nekaj prihranjenega, in je zapustil prefekturo ob prihodu Esquirosa in Delpecha. Ko pa se je „la vraie république“ trdovratno branila pokrivati stroške vkljub vsem zmožnostim svojega vrednika, in trgovec s suknom tudi ni več upanja gojil zopet postati prefekt, posadil je našega časnikarja k prav prav majhni skledi, čakajoč časa, da popolnoma zatre nekoristni časnik.

K sreči se je ravno tisti čas Gent vsedel na prefektov stol, ter ponudil generalno tajništvo prefektore dobremu mladeniču, ki je ta posel sprejel. Da vam še povem njegovo ime: to je Henri Fouquier; ki še danes sodeluje pri „Figaru“.

Ondi v Marseille so ljudje zelo vajeni vesti se po domače. Zato so mu rekli gospod Henri ali še

kar kratko Henri; to ga je pa jezilo, da povem še to, ker čutil se je imenitnega, ravno nasprotno Avgustu Cabrolu. Pa generalni tajnik naj je grizel še tako ustnice in delal še tako resen obraz, nihče v starem fokijskem mestu se ni mogel sprijazniti z mislijo, da je kar naenkrat postal resen človek, in so se mu bližali ravno tako brez ovinkov, kakor kabinetnemu načelniku.

To je trajalo, da je odšel v Pariz. Splošne volitve so se izvršile v Franciji prenašlo, kar je vsem znano; pa posebno v Ronskih ustjih so se vršile bolj zložno, ko kje drugej. Premirje, kar je znano, je bilo podpisano 28. januarja 1871. Drugi dan, 29., je vlada izdala odlok, ki kliče k volitvam v sredo 8. februarja. Ta odlok je bil brzoglavno poslan vsem prefektom.

Ali veste, kaj je storil Alfons Gent, marseillski prefekt? Kar v žepu je pridržal to sporočilo. Pa najlepše pri tej reči je to, dočim volilci ronskih ustij niso bili klicani in so eden drugega povpraševali, kdaj bo volitev, da se je Gent ponujal za poslanca v sosednem okraju, v Vaucluse. Na prefekturi se jim je zdelo to zvito dejanje ljubeznjivo. Sostavljali so uradne kandidate in si mislili, da bodo tako konservativce nepripravljene napadli. Vsi Gentovi tajniki in podtajniki so si mêli roke. Visoko upravno osebstvo tega urada je pa imelo tudi s čim se zabavati. Prošenj je kar deževalo; cela skladalnica dopisov nabrala se je od neke vrste bratov in

prijateljev, ki so prosili Genta, da bi jih uvrstil med prefekturine kandidate.

Med drugimi je pisal Steenackers, mož, katerega na jugu ni nihče poznal. Poročil je 31. januarija našemu izvrstnemu prefektu: „Znano Vam je, kaj veljam; če Vam je treba kakega imena na Vaš zapis, postavite moje.“ (Prav po besedi.) Niso ga postavili, in ta ubogi Steenackers še nikjer voljen ni bil.

Nazadnje, ko je prefektura mislila, da se bodo volitve izvršile po njeni volji, nabila je odlok, ki je skliceval volilce. Tukaj imate povedan prav natančno dan tega razglasa: Dné 3. februvarija po noči. Marseilci so zvedeli torej 4. zjutraj, da so poklicani k volitvam 8. februvarija. Državljan Alfonz Gent še živi in je sedaj senator (starejšina, ud višje zbornice); izzivam ga, naj me postavi na laž. Na kmetih je bil nabit vladni odlok le dva dni pred volitvijo.

Vesela dogodba je pa tista, katere junak je bil Spuller, Gambettin zvesti prijatelj. Dné 5. februvarija dobí Gent to-le brzojavno pisanje (prepisal sem si je tako, da nisem premenil niti vejice):

„Bordeaux, 5. februvarija 1871,
5. ura zvečer, št. 7842.“

Spuller Gentu, prefektu, v Marseille-u.

Berem v Vašem brzojavnem pismu od včeraj zvečer (poslali ste je našemu ministru), to-le preprosto in kratko črtico: „Citoyen, je vous recom-

mandé Spuller“ (državljan, priporočam Vam Spullerja), in nič več.

Ali hoče to reči, da bi Vi z veseljem pozdravili mojo izvolitev v Marseille-u?

Vzrok imam to misliti in hočem Vam, dragi prijatelj, s tem izreči svojo globoko hvaležnost, ki jo imam do Vas zaradi tega cenjenega spričevala.

Plačan bi bil bolj, kakor zaslužim, če bi bil v plačilo uslug, ki sem jih mogel skazati Franciji in republiki s tem, da sem podpiral Gambetto od 4. septembra nadalje, izvoljen za poslanca velikega in republikanskega mesta, kakor je Marseille.

Ne upam pričakovati tolike dobrohotnosti; pa Vam, ki ste imeli misel take izvolitve za-mé, morem povedati na skrivaj kot prijatelju, da vse moje življenje bi ne izpraznilo hvaležnosti, in da mi je taka čast izkazana, mislil bi, da ne morem drugače Marseille-u vrniti, nego da posvetim veliki in bogati prihodnjosti tega mesta, živahni in razumni demokraciji, ki prebiva v teh zidovih, ves svoj razum z brezmejno udanostjo in neomahljivo hvaležnostjo.

Pišite mi, prosim Vas; lahko Vam bo umeti, kako od včeraj vse vre po meni. E. Spuller.“

Vidi se, da je brzojavka bila na državne troške; prijatelj Spuller ni bil skop z besedami, bil je celó razsipen. Pa tukaj ne gre za to. Ko so prejeli na marseillski prefekturi to čudno brzojavnico, zagrmel je grozen smeh iz ust Genta, Fouquiera in drugih.

Nikdar ni kdo brzojavil Gambetti prošnje, naj priporoči Spullerja; nikomur se ni sanjalo o Spullerjevi kandidaturi v ronskih ustjih.

To-le se je zgodilo: Gambetta je naznanil težave, ki mu jih dela Jules Simon; zatrdil je svojemu prijatelju, da bo odstopil, ker ga zavirajo njegovi sovladajoči drugovi. In Gent odgovori v zlogu tovariša Gambetti: „Vous êtes malade, je vous recommande à Spuller (Vi ste bolni, priporočam Vas Spullerju).

Brzojavni uradnik je pozabil besedo „à“. Odtod je nastalo napačno sporazumljenje, ki je provzročilo nevtemeljeno veselje ministrovemu drugu.

Ko je nehala krohotati Gentova okolica, pošljejo Spullerju, da bi ohladili njegovo vročo kri, to-le brzojavko:

„Marseille, 5. februvarija 1871,
8. ura 25 min. zvečer.

Prefekt Spullerju, Bordeaux (zaupno).

Pisal sem Gambetti: „Vi ste bolan, priporočam Vas Spullerju“. Zakaj mi niste prej pisali? V sedanjem položaju, kakor so duhovi strankarski in domišljavi, bi bilo težko, pa nemogoče menda ne. Ne morem si odpustiti, da nisem na to mislil.

A. Gent.“

Akoravno je prišla volilcem nepričakovano hitro volitev, dasi so grozno pritiskale oblasti, in si je prefektura vse prizadela in nepostavno ravnala, ven-

dar vspeh splošnjega glasovanja v ronskih ustjih ni bil tak, kakor ga je pričakoval Gent. Marseilci so si izbrali poslance najrazličnejših barv.

In Gent, ta je bil voljen v Vauclusi. Kot poslanec je odložil čast prefekta, in na njegovo mesto pride admiral Cosnier. Novi marseillski prefekt je obdržal Henrika Fouquiera kot generalnega tajnika.

Zdaj smo v dôbi, ki je bila najnemirnejša za časa komune.

V provinciji so začeli dremati ultraradikalci; 18. marec jih je vzdramil. Marseilci ne smejo biti zadnji, ki bi izlezli iz otrplosti.

„Pariz ima prekucijsko komuno,“ — govorilo se je, — „zakaj bi je tudi Marseille ne imel.“

Prefektura je ponudila, sevéda tega ni hotela, nepotrpežljivim zaželjeno priložnost. Cosnier, Fouquier, župan Bory, vse močne glave zmerne republikanske stranke so se posvetovale: kaj bi bilo storiti v teh posebno težavnih okoliščinah?

Sklenili so, naj se skličejo vsi bataljoni narodne garde 23. marca in naj pod vodstvom nekega polkovnika po imenu Jean-Jean prehodijo mesto s krikom: „Živio Versailles!“

Ta misel se je zdela čudovita tistim spretnim, ki so jo imeli. Fouquier, kakor marseillec, rekel je, da nihče ne pozná tako čutil svojih rojakov, kakor on; in polkovnik Jean-Jean je bil gotov svojih bataljonov. „Versailles!“ bodo klicali prebivalci zoper Pariz kar enoglasno.

Narodne garde so bile torej na povelje sklicane, kakor je bilo prav, in so se zjediniile in prehodile za ta uradni sprehod določeno pot. Samo jedna številka vsporeda je bila izvršena narobe. Vsi bataljoni razven dveh so kričali: „Živel Pariz!“ in mala svečanost je imela sklep, kakoršnega niso prevideli Cosnier, Fouquier, Bory in Jean-Jean: na koncu sprehoda so se izjavljaleci z naskokom polastili prefektуре.

Nemirni del prebivalstva se je pridružil, kar se tako vé, narodnim gardam in se je vdeležil njih protiizjave. Stari meščani tudi niso premišljali, na to stran pristopiti. In mi, mladi narod mestne legije, smo bili tudi zraven.

S kakšnim veseljem smo se polastili prefekturne palače! . . . To je bil naval, ki se mu ni moglo ustaviti.

Generalni tajnik Fouquier med drugimi, ki niso pričakovali takih dogodkov, revež, ta jo je naletel. On je bil po padcu Esquirosa med najodločnejšimi strankarji, ki so tirjali, da se imata zatreti meščanska garda in mlada mestna legija. Tudi ga niso ne meščani, ne legijonarji posebno v srcu nosili.

Vendar jaz nisem bil med onimi, ki so z nesrečnim Fouquierom tako poniževalno ravnali, in o komur je ves Marseille govoril s zasmehovanjem; tisti čas sva jaz in moj solegijonar in prijatelj Devèze pripravljala rudeč prapor, ki smo ga hoteli obesiti pri velikih vhodnih vratih.

Nekateri meščani torej, srditi na glavnega tajnika, so ga preganjali in kričali:

„V stranišče! V stranišče!“

In nesrečnež je bil zgrabljen in prekucnen v jamo prefekturnih stranišč, iz katere se je le po največjih naporih izkopal. Ta dogodba, ki je bil smešni pripetljaj vstaje, zapustila je v žrtvi razdraženost in nevoljo, da sem moral jaz, če tudi nedolžen, pogostokrat čutiti posledke. Henrik Fouquier ni nikdar odpustil takega osramočenja onim, katere je sumničil, da so mu je prizadeli. Meščani z nekaterimi mladeniči mestne legije so mu napravili neprijetni prekuc. Ker sem bil legijonar, me je to izročilo njegovi mržnji; in od takrat ni nikdar zamudil maščevalni nadtajnik Gentov priložnosti v vseh časnikih, ki so priobčevali njegovo prozo, streljati na-mé s svojimi zlovoljnimi in togotnimi kritikami.

Vendar ponavljam, da nevolja Henrika Fouquiera, kar mene zadeva, ni zadela pravega pota, ker jaz nisem bil med onimi, ki so ga skopali; še le drugi dan sem izvedel po javnem potu zgodovino tega neprilичnega maščevanja svojih legijskih tovarišev.

Dné 24. se je ustanovila prekucijska komuna. Na čelu jej je bil Gaston Crémieux, mladi predsednik nekdanjega zoperplebiscitnega odbora. Drugi udje so bili povzeti izmed okrajnega svetovalstva in najbolj prenapetih klubovih govornikov.

Redna vojna ni pripoznala te komune, ki je vso oblast na-sé potegnila, in je odrinila iz Marseille. Mestno svetovalstvo, sestavljeno iz zmernih republikancev, ni dalo več znamenja življenja; in župan je prvi pobegnil. Prefekt Cosnier pa je bil vjet v prefekturi kot zastavljenec vstajnikov. In Henri Fouquier, ki mu ni bila skrb za novo kopanje, odtegnil se je previdno v varen kraj.

Jednajst dnij je bilo mesto v najpopolnejšem brezvladju. Načelniki v naglici sestavljene vlade niso bili kos svojemu stališču. Nihče mojih rojakov me ne bo postavil na laž, če rečem, da marseillska komuna je bila čudno smešna. Med načelniki je bil jeden vlasuljar in jeden čevljar; da bi utrdili mednarodno načelo, postavili so med vladajoče tudi jednega zamorca. Za vrhovnega generala vstajnih močij so imenovali nekega limonadarja.

Prav za prav so prevratniki posnemali le radikalce. Delpech je bil 4. septembra le skromen knjigovodja neke kupčijske hiše. Dne 6. je bil imenovan za podprefekta v Aix-u, in šestnajst dnij pozneje za prefekta ronskih ustij; torej v osemnajstih dneh je prešel vse stopinje administracije, ker je Marseille prefektura prve vrste. In še bolje: ko je na Esquirosovo in njegovo mesto prišel Gent-Delpech, ni imel nikoli družega v rokah, nego peresno držalo in strgalni nožič — je bil vendar imenovan generalom, poveljnikom druge brigade vogeške vojne. (Uboga Francija!) Radikalci tedaj ne morejo očitati prevratni-

kom, da so se lahkomišljeno postavljali v najvišje vojaške in upravne službe.

Vendar je pričakovala komuna, da bo napadena od redne vojne; mislila je torej pripraviti se na brambo. In poveljnik mlade mestne legije je dobil nalog, da ustanovi vstajni arzenal, ker mestne trdnjave niso hotele priznati Gastona Crémieux-a in njegovih sodrugov. Dobili so, — ne vém že več, kje in kako, — nekaj topov in krogel, ter so jih postavili na dvorišče prefektуре. Oh, kake čudeže smo delali. Pečali smo se celi dan z vožnjo krogel, in bilo jih je prav težkih. Ko smo jih skladali z voza in jih nosili in pokladali v lepe piramide, joj, kako smo se potili! Zvečer po dokončanem delu pa smo imeli zavest, da smo spolnili dolžnost.

„Ali bodo gledali Versaillesci, če pridejo!“ — menili smo se, — „zadovoljni bodo z vsprejemom! . . .“

In naš načelnik mestne legije, naš junaški poveljnik Giraud, ta si je dal opraviti! Nič ni bilo bolj znamenitega, nego videti ga, kako se je obnašal v svoji pisarni; bila je v prvem nadstropju na levo, ob strani dvorane. Kakor je trdil, bil je tisti oddelek prefektуре, ki si ga je odbral, poln razletljive tvarine. Komaj si stopil v njegovo sobo, skoči s svojega sedeža.

„Varujte se!“ — je kričal, — „pozor! ne dotikajte se ničesar! V tej sobi so reči, s katerimi je mogoče ves Marseille pognati v zrak.“

Če ste imeli nesrečo, premakniti, prevrniti stol, bližati se kaki omari, izpremenil je svoj obraz, da je bil ob enem prestrašen in skrivnosten, in Vas je prisilil, da se niste kar nič ganili. Zdelo se je, da bo tisoč bomb se razletelo iz vseh kotov, če se le ganete.

„Ne ganite se! ne ganite se!“ — je ponavljal. — „Ne morete si misliti, kako grozno odgovornost sem tukaj na-sé vzel!“

Po tem, kakor ga je bilo slišati, pripisovala se mu je velika važnost, in na prefekturi so si domnevali, da imajo vsake vrste razdevajočih naprav. Povsod je bil nered, da si enakega ni mogoče misliti. Pariška komuna nam je poslala tri pooblaščenca: Megy-a, Amouroux-a in Landeck-a. Ti so hoteli ukazovati, in vsak je za svojo osebo kaj zahteval. Od časa do časa so se med seboj obdelovali kot izdajalci; govorilo se je veliko več, da se bodo postrelili, kakor pa uredili.

Semtertje dali so stražam povelje hipoma, kar pa ni bilo nikakor opravičeno. Tako je neki dan, ne vém kdo, dal stražam ukaz, da ne smejo nikogar ven pustiti brez pisanega dovoljenja. Prvi, ki je hotel skozi vrata, ni čisto nič vedel o povelju. Bil je jeden navadnih govornikov v Alhambri, po imenu Pancin.

Meščan, ki je v službi, ga ustavi:

„Ne smete skozi!“

„Pa jaz sem meščan Pancin.“

„Vém to dobro; pa jaz imam ukaz, nikogar ven pustiti brez pisanega dovoljenja.“

Pancin gre nazaj v prvo pisarno, ki jo naleti, vzame papir, ne meneč se, kakošen je, in zapiše nánj:

„Pustite ven iti meščana Pancina.“

Podpis: Pancin.“

Potem resnobno koraka doli in podá straži svoj papir. Meščan bere.

„Prav dobro, meščan, Vi ste v redu.“

In pusti ga oditi.

Ta priprosta, pa resnična dogodbica, če tudi neverojetna, bo zadostovala kot dokaz, v kakošnjem blatu je gazila komuna.

Dné 4. aprila zjutraj je bilo vse iznenadjeno, ko so videli vojake taboriti na več krajih mesta. Da bi se polastila prefektуре redna vojna, ne bilo bi jej treba družega, kakor priti pred vrata in notri iti.

Ne vém, kakošna poročila je dobival general Espizent. Gotovo je, da, če so ta poročila kazala na vstajnike, kakor da imajo grozних pomočkov, niso bila resnična.

Ne bodem pripovedoval o tem dnevu, ker se je to že mnogokrat zgodilo. Le nekatere osebne spomine hočem omeniti.

Ko se je streljanje pričelo, hiteli so k poveljniku Giraud-u, ki je tolikrat obetal, da bo sovražnika potrl v prah. Poveljnik pa obstane, da, če je govoril, kakor je bilo povedano, se je to zgodilo le,

da bi v teh, ki so k njemu prišli, obudil spoštovanje do komune. Odpró omare njegove pisarne, tiste glasovite omare, v katerih je bilo toliko bomb; v njih ni bilo nič najti.

Gredó na dvorišče prefektуре, postavijo top za brambo in ga hočejo nabasati. Oh, res da, nemože je dobiti kroglo, ki bi mogla vánj. Premer teh krogel, s katerih vožnjo smo se mi toliko trudili, je bil večji, kakor pa širjava votline topov. Nikomur ni prišlo na misel, da bi preiskal, ali so pripeljane prave krogle za topove.

To je bilo neizmerno smešno; samo da so se jeze smejali.

Kaj storiti? Kateri so imeli veselje do boja, preostalo jim ni družega, nego streljati po ulicah izza dveh ali treh barikad v mestu. Pri tem sklepu je ostalo, in celi dan je bila prefektura, namesto trdnjava, bolnišnica, kamor so nosili ranjence obeh strank.

Z griča „de la Garde“ in iz trdnjaviče sv. Nikolaja so dežile granate. Na lepovidu prefekturne ure sta moj tovariš Elija Devèze in meščan Panzin stanovitno držala do štirih popoludne beli prapor, da bi izprosila ustavljenje bombardovanja. Pa granatni dež se je polegel še le ob solnčnem zahodu.

Med dnevom, ko sem odjedel o poludné doma, grem za trenotek na prefekturo, kamor se je moglo priti na lastno odgovornost in nevarnost, ker šlo se

je čez trg skozi točo krogel, ki so padale iz sosednih hiš, zasedenih od vojakov.

Strankarjev komune ni bilo več mnogo. Nekoliko starih meščanov stražilo je admiralu prefekta, ki so mu pridružili kot zastavljenca še županovega sina. Dvorane so bile izpremenjene v vojaške bolnišnice; neka mlada ženska in ranocelnik, ki nista držala z nobeno stranko, sta vstajnike kakor tudi ranjene vojake obvezovala. V več pisarnah, katere je prevratna vlada izpremenila v skladišča vojaške opreme, je bilo dobiti še obleke prostostrelcev in Garibaldovcev.

S tremi legijskimi tovariši nategnem ná-se platnene hlače in višnjev jopič in gremo ustrelit nekaterikrat iz pušk prav zraven na barikado, ki je bila na vogalu ceste Montgrauel in trga St. Ferréol. Odtod smo merili slabo ali dobro na narodne gardiste, ki so s svoje strani nam pošiljali krogle s stopnjic sodnijske palače. Nazadnje pa pripeljejo top in nam pošljejo nove poklone v podobi topovskih krogel, ki so provzročile, da je ena hiša nasproti se razpočila. Takrat smo sodili, da stranke niso več enake in zapustimo barikado; hitro se vrnivši na prefekturo odložimo izposojeno obleko in oblečemo svojo.

Proti peti uri lezem na grič, „de la Garde“, da bi videl, kam streljajo naši nasprotniki. Bilo je ondi nekaj radovednežev; pa vojaki nam prepovedó ondi stati.

Poslednjič, ko se je naredila noč, pridejo morščaki fregate „la Couronne“, ki so bili nastavljeni na borzi ter so čakali ugodnega trenutka pred prefektorno palačo, ki so jo vstajniki že zapustili, da zlezejo skozi okna vanjo. Niso dobili družega od zastavljencev, katerim pa ni nihče žalega storil.

Po marseillski komuni je bilo.

VI.

Iz Marseille v Pariz.

La Marotte in l' Egalité. — Z osemnajstimi leti pred porotniki. — La jeune Republique. — Boj zoper obsedni stan. — Le Furet in la Froude. — Trije dvoboji. — Pravde. — Prognanstvo v Genfu. — Pomiloščenje tiskovnih hudodelcev. — Montpellier in le Frondeur. — Republikansko bratstvo. — Pariška razstava.

Komuna je prinesla Marseille-u obsedni stan. V tem času sem postal popolnoma časnikar. Prve mesece potem, ko sem se vrnil od polka, sodeloval sem poleg govorjenja v klubih pri raznih prekucijskih časnikih; pa to delo mi nikdar ni prineslo vinarja. Slednjič sem stopil, 1. januarija 1871, k „Egalité“, časniku, ki je bil ustanovljen od Mavričija Rouvier-a in Delpech-a, in čegar glavni vrednik

je bil takrat neki bas-alpski profesor, gosp. Gilly la Palud. „Egalité“ je prvi časnik, ki mi je plačeval sodelovanje.

Bila sva dva vrednika; imela sva nalogo po vrsti vsak jeden dan dati životopis kakega slovečega moža. Ta vrsta življenjepisov se je imenovala „Ephémérides republicaines“ (republikanski dnevnik); osebe, katerih življenje sva pripovedovala in kojih dela sva imela naštet, če so bili pisatelji, so bile razvrščene po dnevih njih rojstva. To delo stalo je kaj pa da mnogo časa. Treba je bilo včasih delati štiri in pet ur v mestni knjižnici, da sva nabrala podlago kakemu življenjepisu. Moj sodelavec je imel posebej popis slovečih umetnikov slovstvenikov, jaz pa mōž političnih.

Opravništvo časnika nama je določilo za te življenjepise nagrado desetih frankov (4 gld. v zlatu) na mesec; da povém natančneje: vsak naju dobil je po pet frankov. Nihče, mislim, ne bo trdil, da sem našel srečo v začetku pri tisku.

Po komuni je bil moj sodelavec zaprt. Tedaj je ležalo vse delo na meni. A vendar sem mu pošiljal vsak mesec del njegove plače, dasi sem sam urejal življenjepise. In to je bilo pravično, ker je bilo zoper njegovo voljo, da se ni več vdeleževal dela, ki sva ga skupno začela. Pa pet frankov ni moglo zadostovati mojim potrebam. Šel sem na hrano kakor pred vojsko k tujim, in moja rodovina je plačevala. Pa mudilo se mi je priti do tega, da bi

ničesar ne potreboval od svojih starišev, katerim sem se bolj in bolj odtegoval.

Sklenil sem torej s sedmimi ali osmimi tovariši ustanoviti časnik. Prikazal se je prvi dan po komuni pod imenom „La Marotte“ (norčeva kapa), in je živel dve leti. Bil je zabavljiv tedenski list, previden z najdebelejšo soljo; napadal je do skrajnosti konservativce in posebej generala-poveljnika obsednega stana. Po nekaterih številkah bili smo le še trije uredniki. Pod pretvezo šale smo napadali moče oblasti s pravo besnostjo. Časnik je bil vsak čas zaplenjen in ustavljen; zgubljal se je brez prenehanja in se je zopet prikazal pod drugim imenom. „La Marotte“ je postala zaporedoma „La Marmotte“ (godrnjalka), „Le Sans-Culotte“ (brezhlačar), „Le Bouffon“ (burkež); po vsaki premembi na čelu prikazala se je še vedno „Marotte“ na obzorju ter je žvenkljala s svojimi zvončki.

Tiskar in odgovorni vrednik, — ker nisem bil polnoleten, sem moral imeti odgovornega vrednika, — sta plačala jedenkrat moje neumnosti z več kot mesečno ječo v kazematah trdnjave sv. Nikolaja. Ne bom govoril o tožbah pričetih od zasebnikov.

Prišel je čas, da zaradi povodnji sodnijskih povabil nisem mogel več tiskarja dobiti v Marseille-u; in časnik se je moral zateči k tiskarnam političnih somišljenikov v la Ciotat, pozneje v Toulon.

Koncem leta 1872 sem dobil ukaz priti pred porotnike ronskih ustij zaradi zasramovanja vere. Star sem bil osemnajst let.

Časnik je vkljub vednemu preganjanju, katero je imel prestati, in morda prav zaradi tega, imel dokaj vspeha. Tiskalo se ga je do 15.000 odtisov, kar je veliko za tedenski list v provinciji, ki stane deset centimov (4 kr.). Dohodki prodaje so pomagali životariti mojim sodelovalcem in meni. Časnik „Egalité“ moral sem ustaviti. Moj življenjepis Robespierre-a je ustrašil časnikove vodje, ki so bili vendar radikali. Marat-ovega so odklonili kot prenevarnega. Imel je odstavke v takem-le zlogu:

„Obračam se do ljudij plebejske vrste, katere tako po krivici zaničuje ošabno plemstvo . . . Ne skrivam tega, jaz ljubim one, ki so napadli konvent, da so nedolžnost Marat-ovo razgrnili; čislam tiste pogumne ženske, ki so pod vodstvom Théroigne de Méricourt šle v Versailles iskat despota (trinoga) Capet-a (kralja). Ljubim tisto množico, ki je, navdušena po Desmoulinsovih zgovornosti, pokrila svoje čelo z zelenim listjem in prevrnila spomenik trinostva (Bastillo). Ljubim tisto delavno druhal, ki je zdaj razvrščena okrog prapora očetnjave hitela nazaj potisniti tujca med petjem „marsellaise“, in zdaj se gnetla okoli morišča, da gleda, kako teče kri plemenitazev in duhovnikov med pripevom: „Ça ira!“

Glavni vrednik, g. Gilly la Palud, je rajši za vselej zatrl časnik, kakor bi bil v nevarnosti, da utegnejo kako jutro po upravnikovi nepaznosti priti med občinstvo vrste podobne zgoraj navedenim. Vendar, ker mu je bilo do mojega sodelovanja, mi je

dal mesto pomožnega poročevalca dnevnih dogodkov, z mesečno plačo trideset frankov. Potisnen na poročila o prihodu brodnikov in na pripovedovanje zgodb zmečkanih psov nisem mogel nadalje v časnikovih predalih duška dajati svoji prevratni besnosti.

Tisti čas sem torej sodeloval pri „Egalité“, poleg pa sem bil glavni vrednik „Marotte“. Raztrgal sem vse vezi s stariši in prijatelji otroških let. Nisem sicer toliko služil, da bi mogočno živel; vendar toliko, kolikor je zadostovalo mojim potrebam. Izpolnjene so bile moje želje: nikomur ne nadleže delati.

Dne 10. januarija 1873 mi predlagajo lastniki „Egalité“, da bi namestil Marotte z drugim listom, sicer tudi zabavljivim, ki pa bi bil vendar manj predmestnega značaja; dali so mi kavejjo in pomnožilo se je uredniško osebstvo. Tako je bila ustanovljena „la Jeune republicque“ (mlada republika), ki je živela eno leto: najprej je bila ustavljena za tri mesece, potem popolnoma prepovedana prodaja na očitnih krajih.

Leti 1874 in 1875 sta bili posvečeni urejevanju „Furet-a“ (podlasica), majhnemu listu v duhu Marotte.

Najiminitnejša pravda je bila tista, v kateri sem moral pred porotnike. Moj odvetnik je bil g. Maglione; postal je kasneje marseillski župan.

Druga pravda, naperjena proti meni l. 1873 po nekem zasramovanem duhovniku, se je na Jugu

nekoliko razlegala. Tožnik ni bil nihče drug nego moj nekdanji predstojnik v kolegiju Saint-Louis, g. duhovnik Magnan.

„La Marotte“ in „la Jeune republicue“ sta sprejeli kot pravilo, da hočeta vedno razlivati psovaje in smešenje na vse katoliške pisatelje. Gospod duhovnik Magnan torej, ker je sodeloval pri nekem konservativnem časniku v mestu, pri le Citoyen-u, je bolj ko kdo drug služil za tarčo našim dovtipom, in ti so bili velikrat dvomljivega ukusa.

Enkrat je bilo g. Magnanu dosti; hotel je konec storiti tem napadom, ki so bili nezaslišane silovitosti; zato me je zatožil in z menoj odgovornega urednika. Prestopili smo zares vsako mejo dostojnosti. Neko pesem v provençalskih vrsticah razglasili smo na ime častitega duhovnika. Imela je v sebi besedo več kot surovo. Pesem ni bila moja, pa prišla je za vrsto mojih člankov. Baš ta nedostojna pesem je določila sodnijsko postopanje. Na skupino člankov, mojih kakor družih urednikov, pa je merila tožba. Sploh so bili vsi ti napadi enake podlosti.

V prvi instanci smo imeli korist od nejasnega članka, ki je obravnaval zatrtje sramotilnih hudo delstev, in sodišče ni hotelo ne oprostiti ne obsoditi časnika. Vprašanje o pravu te tožbe je šlo do ovržnega sodišča; najvišje sodišče pa je dalo prav našemu nasprotniku. Poslednjič je bila razsodba dvora v Aix, ki je sodil o zatožbi, izrečena za ve-

ljavno, in časnik je moral plačati gosp. Magnanu 2000 frankov odškodnine.

Moj nekdanji predstojnik je sprejel, zdi se mi, 1600 frankov, in jih je porabil za zgradbo altarja v čast Sveti Devici v cerkvi svojega rojstnega mesta; ostanek mi je prostovoljno odpustil.

Leta 1878 sem mu izrekel še posebej kesanje zaradi tega grdega tožarenja, in veseli me, da mu je morem tukaj očitno ponoviti. Pa razen pravi so mi kopali časniki izza mladosti še sitnosti druge vrste.

Leta 1872 sem imel dvoboj z nekdanjim tovarišem iz kolegija, s Horacijem Martinom, starejšim mimo mene. Nisem poznal prvotnih naukov o borenju, on pa tudi ne. Vendar sva se bila, kakor besna. Boj se je ponavljal trikrat s tanjkimi meči. Tretjič mi je desno laket skozi in skozi prebodel. Toda moja živahnost na borišču je bila toliko, da priče niso niti opazile moje rane, dokler nisem tudi jaz dosegel nasprotnika na levi roci. Dvoboj je bil ustavljen; meni je močno kri tekla. Zdravnik obveže najprej mene, ker je bila zadeta velika dovodna žila. Potem je bil na vrsti moj nasprotnik, s katerim sem se spravil.

Nekaj časa nisem mogel pisati; slednjič sem ozdravel, in danes nimam družega nego dve progi za spomin tega pustolovstva. Ne, motim se. Vsled tega dvoboja ohranil sem prijateljstvo srčnega moža, enega izmed prič Horacija Martina, g. Mercier-a,

ki takrat ni bil mojih mislij, pa je to pripisoval moji neumnosti in me je začel ljubiti; mnogokrat me je oštel zaradi mojih izgrediv in nikdar ni obupal nad mojim poboljšanjem.

Leta 1873. sem zopet križal meč, pa zdaj z nekim republikancem, z Edvardom Chevret-om. Ta strankar mojih menenj je vrgel v mé ravno tisto psovko, ki jo je podarila „la Jeune republique“ g. Magnanu. Na borišču sem dal široko drso ubogemu Chevret-u, ki je bil slikar in bolj vajen voditi čopič kakor golo orožje.

Leta 1874. tretji dvoboj. Moj nasprotnik je bil mladi časnikarski poročevalec v Marseille, Emil Rastignac; med njegovimi pričami bil je Leopold Peyron, danes uredujoči tajnik pri senatu. Boj je bil v Monaku. Poslala sva si dvakrat po dve krogli, na 25 korakov; nihče ni zadel.

Trikrat je prav malo manjkalo, da ni bilo končano moje protikrščansko življenje. Da sem umrl v teh okoliščinah, nastopiti bi bil moral večno pokoro za svoja hudodelstva. In Bog tega ni hotel. Kako dober je Bog! . . .

Proti koncu obsednega stanja, prve dni l. 1876., sem sprejel vodstvo zabavljivega lista z naslovom „la Fronde“ (frača).

V tem sem bil kakor v „Marotte“ popoln gospodar svojih spisov, ker nisem imel nikogar blizo sebe, ki bi bil miril mojo vročo kri. Tiskar, moj drug, se je prvi smejal mojemu divjanju s peresom.

Torej sem se mu tudi s popolnim srcem udal. Vrh tega sem bil še popolnoma odgovoren za svoje članke. Od dné svoje polnoletnosti sem prevzel odgovornost za svoj časnik. Ko sem pravdo imel, bil sem sam poklican. Kmalu pa je zapustil tiskar Marseille, višji oziri so ga klicali v Montpellier, kjer je ustanovil „le Petit Meridional“ (mali jugovec). Postal sem lastnik zabavljivega lista. Od tistega časa nisem poznal več mej.

V nekoliko tednih sem imel trinajst pravnih sodb, kot nasledek pravnih soštete, dale so z osebnim zaporom za odškodovanje znamenito vsoto, ki je pressegala osem let ječe. Ker mi je bilo pa najmanj na tem, da bi bil pri vladi na hrani, hitel sem na vlak, ki me je odnesel v Genf. Nisem si nič prikrival grozne revščine, kakoršna me je čakala v Švici. Pa bodi, raje sem trpel revščino, kakor izgubo prostosti.

Kot prognancu dala mi je kantonska oblast privoljenje bivanja, ki pa se je moralo vsake tri mesece obnoviti. Tako sem prebil v Genfu leti 1876 in 1877.

Živel sem od zaslužka svojega peresa. „La Fronde“ se je preselila v Montpellier in nadaljevala pod imenom „le Frondeur“. Nadalje so mi pomagali živeti dopisi v različne francoske časnike. To življenje ni imelo nič veselega. Na tuje prognančnikar malo zasluži, tudi prav težko dospè do svojega plačila.

Videl sem prognance, o katerih ménijo, da so ondi razsipno in potratno živeli, ki pa so bili ravno narobe revni kot Job. Cluseret, med drugimi. Na Francoskem so pripovedovali, da je kot prognanec veselo živel v veličastnem gradu; če bi se smelo verojeti časnikarskim poročevalcem, ni šel iz Genfa, kakor ponašajoč se na ponosnem belem konju.

Jaz sem bil vsprejet v njegovem gradu. To vam je bila revna koč, od katere je plačeval gotovo kakih 150 do 200 frankov najemščine. Njegovo posestvo je bil prav majhen vrtec; v njem je vzgajal zelenjav in jo je hodil prodajat, z jajci svojih kokošij in z mlekom svoje koze, na trg Carouge. Njegov konj je bil vedno neviden in nedotakljiv, iz vrste živalij imel je za tovariša dobrega in zvestega psa, z imenom Porthos; druge živine nisem opazil. Cluseret, katerega francoski časniki razglašajo za bogatega na milijone, je živel brez vsakega premoženja. Če bo bral po naključju to knjigo, gotovo ga bo neprijetno zadelo krščansko prepričanje, ki me navdaja. Nisem danes več mladi brezbožnež, kakoršnega me je poznal. Pa se bo vsaj prepričal, ko objokujem njegovo zaslepljenost, da kot spreobrnjenec katoličan, govorim resnico, ki daje čast njegovi poštenosti.

Pavlihe v prognanstvu pa niso imeli darú, vleči me na-sé. Živel sem mirno, skrivajoč svojo revščino, ne mešajoč se v hrumeče shode burkarjev, ki denar kujejo iz prognanstva. Živel sem tako popolnoma

zakrito, da nihče celó izmed redkih političnih prijateljev, katere sem obiskaval, ni sumil mojega težavnega položaja. V spisu, kakoršen je ta, mi je le govoriti o svojem javnem življenju, in čitatelj bi pač ne vedel, zakaj naj mu razkladam reči, ki ga ne zanimajo, kakor n. pr. o svoji družini. Vendar, če tudi ne bodem pravil podrobnostij, je morda koristno, če povém, da v Genfu nisem bil sam. Skrbeti mi je bilo za družino: za ženo in dva otroka. Svojo drago ženo sem jaz odvrnil od Boga; otroka sta bila vzgajevana izvan vsake vere. Štirje smo torej imeli nositi grenko breme prognanstva: štirje trpeti in postiti se. Zgodilo se nam je, da smo celi mesec morali živiti se edino s kruhom. In še kruha nam je jelo primanjkovati. Dajala sva otrokom, kar sva še imela, in jaz in žena bila sva cele tri dni brez jedi. Revščina je taka postala, da sem obupan hotel iti in skočiti v Rodan, pa soproga me je ustavila, da nisem izpolnil te strašne namere.

Naš žalostni stan je sumil prijatelj, ki sam ni pripadal nobeni stranki. Ta nam je prinesel pomoč z redko nežnočutnostjo. Ime njegovo smem povedati: bil je Julij Klein, godbeni skladatelj. Ta ni bil prognan, bival je v Genfu vsled lastne volje.

In tako se je godilo, da sem s praznim trebuhom, pa vedno pošten, včasih šel obiskat naše prekucijske glave: Courbet-a, Razon-a, Cluseret-a, Rochefort-a.

Ljubil sem nad vse Rochefort-a. Vtis, ki mi ga je vcepila nekdanj njegova „Lanterne“, bil je neizbrisen. Zánj sem bil, o tem sem prepričan, popolnoma nepomenljiv. A za to se nisem ménil; na-mé je vplival vedno njegov nekdanji blišč.

Od druge strani, če tudi moje stiske niso opazili republikanci, in dasi v Genfu nihče ni zánjo izvedel, kakor jeden sam mož, tuj vsem strankam, vendar jo je slutil tovariš otroških let daleč od mene. Ta, če tudi konservativec, me je tako rad imel, da je zaradi mene trpel na svojem dobrem imenu. Najina zveza ga je privedla do razpora s prav mnogimi osebami, s katerimi je imel zvezo.

Takrat torej — bilo je za vlade 16. maja — mi je pisal prijatelj H***, — danes šteje se med najodličnejše marseillske zdravnike, — da mi pokaže „nespamet moje svojeglavnosti braniti reč, ki mi sama na sebi, kakor po njenih privržencih, ne ponuja družega, nego nehvaležnost in iznenadjenja“. Razvil je vso svojo zgovornost, da bi me prepričal. Imeniten konservativen časnik se je ustanavljal na jugu. H*** mi ponudi mesto s 6000 franki na leto, in vodje časnika so se zavezali, pridobiti mi od vseh verskih družb, ki so me preganjale, odpuščenja. Prav iz srca sem se zahvalil svojemu prijatelju; toda odgovoril sem, da „rajši lakote umrjem v prognanstvu, nego da zapustim zadevo republike“.

Volitve 14. oktobra so dale na Francoskem zmago moji stranki, in od takrat nisem družega

želel, nego zopet videti svojo tako ljubljeno očetnjavo. Napačen obrat nove zbornice mi odpre vrata v deželo.

Pod ministerstvom gg. de Broglie in Fourtou je imelo veliko republikanskih časnikov razrešiti vozle s sodišči. Zbornica, da bi naznanila svoje zmago-slavje, je glasovala za pomiloščenje vseh, ki so bili obsojeni zaradi tiskovnih hudodelstev, „storjenih od 16. maja do 14. oktobra 1877“. To je hotelo reči, da so sodišča v tistem času izrekala krivične sodbe. Senat sprejme pomiloščenje, izbriše pa čas, ki je bil nalašč sprejet v predlog postave. Z drugimi besedami: višja zbornica je privolila, da se potegne goba čez vsa tiskovna hudodelstva; ni pa hotela, da bi se vpraševalo, če so bile obsodbe izrečene v gotovem času.

Tako popravljena postava je koristila časnikarjem, ki so bili obsojeni, kakor jaz, pred 16. majem. Bilo nas je samo šest v tem položaju. Treba je bilo še vedeti, če bo zbornica, da ustreže šestim republikancem in da ne pride v boj s senatom, hotela premeniti svoje glasovanje, privoliti, da se izbriše čas, ki ga je vpisala v svojo prvo predlogo, z dobro preudarjenim namenom, ne samo razveljaviti nekatere tiskovne obsodbe, marveč pred vsem vtisniti sramotilni znak dôbi, v kateri so bile izrečene.

K sreči je bil med pomiloščenimi po senatovi predlogi Raspail-ov sin; zbornica je torej sprejela popravljeno postavo, in vsi zaradi tiskovnih hudodelstev obsojeni so se mogli vrniti na Francosko.

Oj, kako se nam je mudilo priti na domovinsko zemljo; kako smo hiteli zapustiti deželo prognanja, kakor hitro mogoče!

Jeden izmed nas, Justin Alavaill, časnikar v Perpignan-u, je še preveč hitel. Odšel je iz Genfa, predno je bila senatova postava potrjena od zbornice. Prijeli so ga na meji; pa minister je po brzojavnem potu ukazal, izpustiti ga in pustiti, da se prosti vrnejo v Francijo vsi zaradi tiska obsojeni.

Ta prav spretna določba kabineta Dufaure je dala znamenje k vrnitvi vsem obsojenim pisateljem. G. Dufaure je želel iz namena poravnave, da bi zbornica ne prišla v nasprotje s senatom; ko nam je odprl precej po prvem glasovanju vrata v domovino, je zvezal roke poslancem; ti niso mogli od takrat brez zamere stisniti pomiloščenja v meje obsojencev po 16. maju in tako siliti republikance, da bi se vrnil na pot prognanstva.

Po vrnitvi v Francijo (27. februarija 1878) sem šel neposredno v Montpellier, kjer se je tiskal moj časnik „Le Frondeur“, ki je bil izginil pod ministerstvom Broglie-Fourton in se je zopet prikazal z Dufaurovim kabinetom.

Pomiloščenje pa ni odpravilo obsodb, ki so bile izrečene na tožbe zasebnikov; teh sem imel nekaj. G. Mercier, o katerem sem govoril pri poročilu svojega prvega dvoboja, je bil toliko prijazen, da je govoril za-mé pri osebah, katere sem napadel. Z veliko dobrotljivostjo so te različne osebe, vse iz-

med katoliških krogov, podpisale izjavo, da odjenjajo.

Bil sem okoli jednega leta v Montpellier-u. Dva pripetljaja med tem časom sta mi pokazala zopet jedenkrat lepoto republikanskega bratstva. Prvi se je tikal glavnega odvetnika Jouvion-a. Ta uradnik, radikalec, je bil obdolžen po svojih sovražnikih sramotnega dejanja, in se je sam umoril. Preiskava po smrti je pokazala, da je bil obrekovan. Vendar so nesrečneža zapustili njegovi najboljši prijatelji in še njegovega spomina niso branili. Oportunisti so se veselili, da so se znebili radikalca, in radikaleci, ko hitro ni bilo več nesrečneža, menili se niso več zánj. Bilo nas je samo sedem tako stanovitnih, da smo spremili njegovo truplo na pokopališče.

Drugi pripetljaj se je dogodil o priliki časnikarskega prepira z županom v Cette.

Republikanska stranka je bila v Cette, kakor drugje, razdeljena v dva tabora, v oportuniste in radikalece, ki so drug drugemu iz srca črtili. Da sem se jaz ustopil zoper oportuniste, ni treba praviti. Župan Espitalier, njih glava, imel je časnik „Le petit Cettois“, ki se je bojeval s „Frondeur“-jem. Le način časnikarskega prepira je vsak list drugače tolmačil. „Frondeur“ je presojal politična in opravniška dejanja župana Espitaliera. „Le petit Cettois“ je odgovarjal z osebnimi napadi. Vsa moja osebna dejanja, najmanjša dela, ki se ne dotikajo občinstva, bila so na glavo postavljena z najostudnejšo lažjo. Da se

ne bo kdo čudil temu, je dobro vedeti, da župan Espitalier je bil prostožidar, in prostožidarji imajo laž za čednost.

„Le petit Cettois“ je celó natisnil, ko se jaz v zlatu topim, da pustim svojo mater glada umirati. Tako so oportunisti občinstvu kazali zgodbo moje ločitve od rodovine. No, jaz sem takrat dobival po 300 frankov (120 gld. v zlatu) na mesec, in moji materi je bilo malo treba pomoči, ker je ravno tisti dan, ko je ta članek Espitalierov prišel na svetlo, kupila hišo v Marseille-u za 70.000 frankov in jo je precej plačala.

Te članke urejevalo je več plačanih grdilcev. Jeden teh dobrih oportunistov je imel v svojem sodnijskem predalu obsodbo na deset let prisiljenega dela zaradi goljufnega bankrota.

Pa to še ni vse. Pozneje se župan Espitalier ni več dobro razumel s svojim glavnim urednikom. Ta, ko se je bil ločil od svojega gospodarja, je nekoliko odkril način polemike med „Le petit Cettois“-om in „Frondeur“-jem, ki je osupnil južno občinstvo. Ležeče mi je na tem, da jedno odkritje v spomin pokličem, če ne za drugo, da vsaj dobro spoznajo moji čitatelji ljubeznjivo obnašanje republikanske stranke.

Ko sem bil jedenkrat v mestu, v katerem je vladal prostožidar Espitalier, grem k uredništvu „Le petit Cettois“-a, da bi prosil glavnega urednika pojasnjenja o nekem članku, pisanem proti meni.

Drugi dan izvé Espitalier o mojem pohodu, in napade ga divja jeza zoper svojega sodelavca.

„Kako!“ — je zavpil, — „Leo Taxil je bil v Vaši pisarni, sam z Vami samimi, in Vi mu niste pognali krogelje v glavo?“

„Meni se ni trebalo braniti,“ — odgovori urednik; — „on ni prišel k meni kot napadnik, marveč se je prav pošteno obnašal; samo vprašal me je, in prav uljudno, kdo je pisal članek, ki je bil priobčen zoper njega.“

„Eh, to nič ne dé!“ — zavrne Espitalier. — „Vi ste ga imeli v svojih rokah, bil je v Vašem stanovanju, priče ni bilo nobene. Treba mu je bilo pognati krogeljo v glavo, Vam pravim. Ko bi bil Vaš mož mrtev, bili bi Vi izrekli, da Vas je dejanjsko napadel, in da ste se smeli braniti po postavi. Porotniki bi Vas bili brez ugovora oprostili.“

In zvečer pošlje župan - prostožidar zabojček svojemu glavnemu uredniku; v zabojčku je bil revolver in pismice, v katerem je stalo napisano:

„Prvič, ko zopet pride k Vam Taxil, mi to sprožite.“ (Prav po besedi.)

Republika je imenovala poštenjaka Espitaliera za glavnega pobiralca davkov v Saint-Affrique-i (Aveyron), kjer je sedaj; on je tudi v tistem mestu „Častitljiv“ lože l' intime Union velikega Orienta Francije.

Kako je lepo, mar ni res, republikansko bratstvo!
Kako plemenita, velika, blagosrčna je demokracija!

In sedemnajst let sem bil v tej galeji! . . .

Danes se mi zdí, ko sem bil neprevidoma vzbujen, da sem se znebil nečiste môre.

Razstava leta 1878 mi dá priložnost, iti v Pariz meseca septembra. To je bil prvi pot, da sem stopil v glavno mesto. Ugajalo mi je toliko, da sem sklenil, ondi se naseliti. Lastniki „Frondeur“-ja privolijo, in 1. januarija 1879 je imel časnik prodajalno zalogo v Parizu.

VII.

Vojska zoper Boga.

Načrt vojskovanja. — Začetek mojih brezbožnih knjižur. — L' Anti-Clérical in l' Avant-Garde. — A bas la Calotte. — G. Pavel de Cassagnac. — Drugič pred porotniki. — Zvita pota Le Royer-a. — Mgr. Guibert. — Knjigarna protiklerikalna. — Nove pravde. — Dobri sobratje. — Kandidatura v Narbonne. — Prostožidarstvo. — Prvi pariški shod prostomiselnstva.

Veliko in bogoskrunsko bojevanje se je torej imelo pričeti. Bil sem v Parizu. Do takrat sem imel z vero le majhne praske. Zdaj je prišlo do tega, da se poprimem odločnega vojskovanja. Moj načrt je bil ta: Ustvariti poleg „Frondeur“-ja poseben list, namenjen za napade na cerkev, njene verske

resnice, njeno bogočastje in njene služabnike; s pomočjo tega časnika trositi med ljudstvo dober kup knjižure, seznaniti ljudstvo s protiklerikalnimi mislimi; ko bi bil začetek premagan, izvabiti po vsem Francoskem ustanovitev številnih družb prostomisilstva, zvezati jih med seboj, urediti, z jedno besedo: protiklerikalce združiti v vojskujočo politično stranko.

Ko sem bil v Švici, dopisoval sem mnogo Garibaldiju, ki je ohranil dober spomin zmagoslavnega sprejema v Marseille-u, v sredi spremstva mlade mestne legije. Označil sem mu svoj načrt; popolnoma ga je odobril, pa mi vendar rekel, da bom zadel na neštevilne težave. Toda zapreke me niso strašile.

Da bi spravil svoj načrt v dejanje, začel sem s tem, da sem nehal laskati se ti ali oni republikanski stranki. „Ne intransigent, ne oportunist, marveč protiklerikalec v vsem in vedno,“ to je bilo moje gêslo. Vojska katoličanstvu je bilo po mojih mislih torišče, na katerem bi se morali združiti vsi delavni demokrati.

Gambetta je ravnokar izrekel v Romans-u to besedo, ki je imela tolik odmev: „Le cléricalisme, voilà l'ennemi (klerikalstvo, to je sovražnik)!“ Te besede obsegale so cel program.

Videl sem, da Gambetta je ta krik — in moje srce se ga je močno zveselilo — povzdignil le za to, da bi zbral okrog sebe radikalece, nemirne zaradi svoje priljubljenosti med ljudstvom. Pa, če je to govoril iz politične zvijače, ali ne, sovražne namere

bile so vendar napovedane. Prav resno sem se poprijel romanskega programa.

Prve težave naletim pri „Frondeur“-jevih lastnikih. Mislil sem obdržati ta časnik. Bil je izvrsten list, da so se mogla čisto politična vprašanja šaljivo obravnavati. Imel je veliko obliko po 15 centimov odtisk, oddalo pa se ga je do 30.000 odtisov.

„Frondeur“-jevi lastniki niso dobro razumeli mojih namer. Gledali so na kupčijo in si mislili, ko začne izhajati „L' Anti-Clérical“, bom zanemarjal drugi časnik, ali ga zapustil. Imeli so list, ki je močno razširjen, dajal izvrstne dohodke; zakaj bi torej iskali nevarnosti z ustanovljenjem novega lista, mislili so si. K temu morda tudi niso prav zaupali, da bi imel vspeh novi list „L' Anti-Clérical“.

Odgovorili so mi torej z ugovori. Ker sem pa le silil, dali so mi na izbero: odpovedati se svoji osnovi, ali odstopiti od „Frondeur“-ja. Bil sem v veliki zadregi. Pri „Frondeur“-ju mi je bil zagotovljen vsakdanji kruh, in jaz sem se ravnokar naselil v Parizu. Odstopiti: to je, kot sebe vreči pošteno na cesto. Ko sem vse dobro preudaril, pustil sem svoje mesto.

Tisti trenotek je neka knjižura, ki sem jo ravno izdal, napravila nekaj hrupa. Začetek tega pamfleta pa je naslednji: Ko sem bil še v Montpellier-u in se bojeval za radikalce proti oportunistom, so ti našli pomoček, znositi se nad menoj. Vse moje stare obsodbe, ki so me skupno popolnoma strle in

me prisilile, bežati v Genf, niso bile s pomiloščenjem popolnoma odpravljene. Postava si je pridržala hudodelstvo zasramovanja zasebnikov in oskrunjevanja očitne in verske nravi. To zadnje hudodelstvo je kasneje zbornica zatrla, a leta 1878 je bilo še v veljavi.

Jaz pa sem dal na svetlo 19. marca 1876 v Marseille-u številko „Fronde“, ki je vseskozi zasmehovala na najbrezbožnejši in robatejši način praznik svetega Jožefa. Pregarjan zaradi tega čina, sem bil oproščen po sodišču prve stopinje; potem se je obrnil prokurator na višjo stopinjo, in sodišče v Aix-u me je obsodilo na osem dnij zapora.

Ta obsodba ni bila odpravljena s pomiloščenjem. Pa ker je bila kazen tako majhna, mi je reklo državno pravdnništvo v Montpellier-u, da brez posebnega ukaza varuha pečatov me ne bo sililo, jo dosedeti. Za to sta bila še dva vzroka: obsodba je bila že pred davnim časom izrečena, od druge strani obravnavalo se je ravno zdaj vprašanje, določiti postave o tisku, in grdenje verske nravi bi se ne imelo več šteti med hudodelstva.

Le da sem jaz pozabil svojih dobrih prijateljev-oportunistov. Moja polemika s cetteskim županom jih je razdražila; tirjali so od varuha pečatov posebni ukaz, ki bi mi naložil dosedeti tistih osem pozabljenih dnij.

Prišel sem torej v ječo. Pa dejanje mojih nasprotnikov se je vsem zdelo nizko maščevanje. Gospod

Emil de Girardin je v „France“ dobro poudarjal, kako je ob enem smešna in ostudna izvržba obsodbe, ki je že čez dve leti stara, ko so mi katoličani blagosrčno odjenjali, odpovedali se dobičku in obsodbam proti meni.

Teh osem dnij zapora sem porabil v to, da sem izbral nekatere svoje članke iz „Frondeur“-ja v knjižuro; zbirko sem dal po prihodu iz ječe na svetlo pod naslovom: „Almanach anti-clérical pour 1879“.

Ta almanah je bil še dobro vsprejet. To mi je navdalo misel, izbrati vsake tri mesece nekatere svojih člankov in jih razglasiti pod skupnim imenom.

Prva knjižura te vrste, izdana v Parizu, je imela naslov: „A bâs la calotte“ (na tla z duhovsko kapico)! Ta knjižura je izšla ob času, ko sem se raztrgal s „Frondeur“-jevimi lastniki in tako popustil ta časnik. Almanahovi tiskarji so mi ponudili svojo pomoč. Večina mojih sodelavcev je šla za menoj, in tako sta bila ustanovljena: „L' Anti-Clérical“, časnik posebne vrste in popolnoma nov, in „L' Avant-Garde“, vrejevan kakor „Frondeur“.

Nisem se goljufal v svojih nadah. „L' Anti-Clérical“ je bil koj od začetka zeló iskan od ljudske množice. Tako slavé, kar je grdega. Po preteku desetih mesecev je postal časnik iz tednika dvakrat na teden izhajajoč, in moji sodelavci in jaz smo zatrli „L' Avant-Garde“, da smo se popolnoma posvetili listu, katerega je najrajši imelo republikansko

občinstvo. „L' Anti-Clérical“ je izhajal v izvodih do 60.000. In knjižure „A bas la calotte“ je bilo prodane čez 130.000 izvodov. Ta števila, katerih se sedaj sramujem, navajam, da moji čitatelji dobro previdijo obseg razdejanja, ki so ga učinile moje brezbožnosti, da bodo vedno opravičeni, mi očitati neizmerno zlo, koje sem zakrivil, in da vsak spozna, kako sem dolžan popravljati brez presledka.

Veliko kristijanov je precej spoznalo nevarnost teh priobčevanj, namenjenih za ljudstvo; Pavel de Cassagnac je prvi to oklical z govornice v zbornici. Jaz pošljem 15. maja vredniku „le Pays-a“ psovalni list; on pa je imel toliko pameti, da se ni zmenil zanj. G. de Cassagnac, ne meneč se za mojo togoto, nadaljuje v svojem časniku izjavljanje svojih mislij po tem načinu divjega razširjanja, kakor sem je jaz začel v Parizu. Na to sem prosil dva svojih prijateljev, južna poslanca, jeden je bil iz Ronskih ustij, drugi iz le Var-a, da bi šla k svojemu konservativnemu sopolancu, in tirjala v mojem imenu zadoščenja z orožjem. Rad bi bil imel dvoboj z g. Pavlom de Cassagnac-om; moj napuh bi se bil s tem ponašal. Pa nisem mogel dobiti tega zadoščenja. Le Gerski poslanec pokaže mojim pričam moj list od 15. maja in jima samo to reče:

„Ne razumem, zakaj tirja gosp. Leon Taxil, da bi mu odgovarjal zaradi razžaljenja, ko mi je pred desetimi dnevi sam on poslal to psovalno pismo.“

Prijatelja sta odšla poparjena. Da mi je ta dvoboj izpodletel, me je zeló jezilo. Veselila pa me je pravda, začeta od državnega pravdníštva zaradi moje knjižure. Službeno prisiljen, preganjati ta pamflet božjastnega prostomisleca, ni se mogel varuh pečatov odtegniti svoji dolžnosti. Prišel sem 29. maja pred seineske porotnike. Moj zagovornik je bil mlad, prav nadarjen odvetnik, g. Albert Faivre, Floquetov tajnik.

Vendar sem pa tudi jaz sam govoril. Imel sem drznost, reči pred porotniki, da ne napadam Boga in vere, temveč bogočastje in njene služabnike. Pomen vseh rečij je bil tako spačen, da se je čuditi, kako se dobé ljudje v našem lažnivem stoletju, pri katerih imajo take zvijače moč. Pariški porotniki so povžili takega gada.

K temu je moj odvetnik, ki je obravnaval le pravno stran, navedel vzrok, ki je naredil vtis. Poudarjal je to, da je knjižura sestavljena samo iz že razglašanih člankov v mojih različnih časnikih, in ti članki niso bili nikoli preganjani. Niso jih mogli prezreti, ker sem imel druge pravde za ravno te časnike, kar priča, da moje pisanje beró gospodje državni pravdniki. „Torej je gotovo,“ — rekel je g. Faivre, — „da sem mislil z dobro vestjo, da ti članki, če že napadajo, napadajo v mejah pripuščenega razpravljanja.“

Pa tudi moje obnašanje pri obravnavi mi je naklonilo sočutje pri porotnikih. Nisem bil sam za-

tožen. Poleg mene je sedel knjigotržec, glavni prodajalec moje knjižure. Njegov odvetnik, da bi ga videl oproščenega, ni se vedel posebno prijazno proti meni; ne da bi branil svojega klijenta, me je skoro toliko obtožil, kakor državni pravdnik. Jaz pa sem v svojem govoru do porotnikov tirjal odločno vso odgovornost za svoje spise; rekel sem, če je kdo kriv, sem jaz, in ne knjigotržec, in sam jaz naj bom obsojen.

Rekel sem nadalje: Ali naj bo prostost tiska popolna, da vsakdo, ki drži pero v rokah, sme prosto izražati svoje mnenje, če tudi obrača na smešno stran nazore svojih nasprotnikov: in v tem slučaju sem jaz nedolžen, Vi me morate oprostiti; — ali pa je pravično, da se jeden način mišljenja postavi nad vse druge, vsakdo se mu mora klanjati in ga spoštovati; in v tem slučaju, ker sem razžalil verske članke katoličanov, ker sem silovito napal bogočastje, sem se močno zadolžil in nisem vreden nikakega usmiljenja. Nič ne more olepšati mojega hudodelstva, in slednjič, ker se ne kesam zaradi nobene vrste, niti zaradi kake besede svojih člankov, odbijam zmanjševalne okoliščine.

Nazadnje, — če je verjetno, kar mi je pravil neki porotnik, — je ta premislek provzročil moje oproščenje: Poslužil sem se pri svojem nagovoru na porotnike prav živih besedij, pokazal sem se besnega protiklerikalca. Predsednik in udje sodišča večkrat niso mogli zatreti svoje nevolje. Ko

so bili porotniki torej v posvetovalni dvorani, so si rekli:

„Gotovo, članki tega mladega človeka zaslužijo grajo in kazen: pa opraviti imamo s prenapetnežem, trebalo bi ga le ostro posvariti. Če bi n. pr. mi vedeli, da mu bo knjižura dala tri ali šest mesecev zapora, bi rekli, da je kriv. Pa državna oblast tirja od nas, da je kaznovan po postavi, ki ukazuje do pet let ječe. Mi porotniki ne odmerjamo kazni, nam je samo izreči, ali je toženec kriv, ali ne; sodišče vsled našega izreka določi mero kazni, kakor se mu zdí koristno. No, kakor nam je bilo mogoče videti, sodišče namerja najhujše zoper tega mladega moža, in, če ga izrečemo za kaznjivega, ne bo ušel trem ali štirim letom ječe. In to bi bilo preveč.“

Zato so porotniki, če tudi v večini prepričani, da sem kriv, izrekli se za moje oproščenje.

To Vam je bilo torej zmagoslavje moje brezbožnosti, in pariški prostomislecí niso skoparili s svojimi pohvalami.

Nadalje je tudi vredno povedati, da moja pravda je bila le vladni preobrat. V tej dôbi so republikanci prišli ravno k popolni moči. Grévy je bil izvoljen za predsednika začetkom leta. Varuh pečatov, ki me je ukazal preganjati, je bil Le Royer, sedaj predsednik senata; ni bila torej dolžnost do vere (ta ga je malo zanimala), da me je pravosodni minister izročil porotnikom. Namerjalo se je to:

Tisti čas je bilo treba vladi obsoditi Pavla de Cassagnaca, ki se je na čelu konservativnega tiska kazal posebno gorečega napadnika na republiko. Poslanec-časnikar je imel priti pred ravno tiste porotnike, v ravno tistem zasedanju, nekoliko dnij za menoj. Varuh pečatov je torej mislil pokazati spretnost, če se stavi pred sodišče doslej neznan knjižurnik, in to vsled javne zatožbe voditelja zemlje.

Jaz sem bil izdan za žrtvo. Ko bi bila izrečena ostra obsodba zoper mene, bi bil rekel namestnik varuha pečatov: „Vi ste udarili siloviteža naše stranke; ne morete zdaj drugače, nego da udarite tudi konservativca, od katerega vlada že predolgo časa prenaša silovitosti.“

Izrek seine-ske porote je odpihnil ta ministerski grad iz papirja. Le Royer-ova prekanjenost se je obrnila zoper njega. Ker je bil Leon Taxil oproščen od porotnikov, je tembolj moral biti oproščen Pavel de Cassagnac. To se je tudi zgodilo.

Izpregovorim naj še besedo o knjižuri: „A bas la calotte!“ Njen predgovor je vzbudil posebno pozornost. Generalni odvetnik ga je dal prebrati pred porotniki. To Vam je bilo vzgledno pisanje. Opomnil sem svojega zapora v Mettray-u in vmešal v ta prizor Mgr. Guibert-a, ki je bil leta 1868 tourski nadškof. Res me je obiskal takrat v ječi duhovnik one škofije; pa kdo je bil, ne vém. Morda je bil veliki vikar, morda in najbrže kak priprost kurat. Dogodbe sem popisal natanko; pa oni, ki se je z menoj raz-

govarjal, nikakor ni bil Mgr. Guibert. Uvèl sem ga v razgovor le zato, da bi bilo pripovedovanje bolj zabeljeno. Ker sem iz nečimurnosti zamenil osebo, smatram sedaj za dolžnost in čast, ponižati se, ko zopet resnično dejanje v veljavo postavim. Mgr. Guibert je umrl tako, da ni nikdar oporekal zoper mojo prostomiselsko laž; tem več vzroka za-mé, da, ko sem zopet postal kristijan, zadoščenje dám spominu pokojnega kardinala-nadškofa pariškega.

Za ostudno knjižuro, ki me je drugič pripeljala pred porotnike, je prišlo kmalu več drugih, vse s silovitimi naslovi. Vendar pa za slovstvo, kakoršnega sem se poprijel, ni bilo mogoče dobiti kakega izdajatelja. Prodaja mojih spisov je bila izključljivo v rokah tiskarjev in nekaterih velikih prodajalcev.

Takrat je moji ženi, ki se je dala popolnoma pridobiti za moje nazore, prišla misel, ki jo je tudi izvršila: postati namreč izdajateljica in glavna prodajalka mojih del. Prve dni junija 1880 je torej izjavila ministerstvu notranjega, kakor je zahtevala postava takrat, da bo odprla knjigarno. Protiklerikalna knjigarna je bila ustanovljena. Ni se pozabila ta hiša na „rue des Ecoles“, iz katere je vsak dan izšlo in se raztrošilo po Francoskem in po tujem na tisoče knjig, knjižic, podob, pesmij, poljudnih knjižic, skratka vse, kar je bilo pripravno vzbuditi sovraštvo ljudstva do vere in duhovstva. Zlo, ki ga je storila ta hiša satanskega izdavanja, bi se ne

moglo zmeriti. Pa pred Bogom, to izrekam, sem le jaz sam odgovoren za vse.

Odgovoren sem tudi za največji del prostomiselskih družb, ustanovljenih od 1880—1885 v Franciji in Alžeriji. Moja neverska priobčevanja so bila za-mé le pomoček delovanja. Kakor hitro sem iz naročilnih zapisnikov „L' Anti-Clérical“-a uvidel, da je v kakem kraju pet ali šest oseb, ki so bile vnete za brezbožnost, sem se potrudil, spraviti jih v zvezo drugo z drugo, da so ustanovile vojskujočo se skupino. Vsaka skupina si je potem prizadevala pridobiti novih udov, in kmalu so tako nastale nove prostomiselske družbe.

Med urejevanjem teh družb so me vznemirjali z ugovori duhovniki, katere je „L' Anti-Clérical“ brez prenehanja napadal; ti ugovori so bili velikokrat združeni s poklicem pred sodišče. Glavne sodbe v tej dôbi zoper mene dosežene so bile te:

Kazensko sodišče v Auch-u, 15. novembra 1879: zasramovanje duhovnika Duc-a, vodje semeniškega; 50 frankov kazni, 500 frankov odškodnine, 350 frankov za uvrstitev sodbe v časnike.

Apelacijsko sodišče v Angers-u, 3. maja 1880: zasramovanje bratov krščanskih šol tega mesta; 300 frankov kazni, 3000 frankov odškodnine, 800 frankov za uvrstitev.

Okrajno sodišče v Montpellier-u, 29. decembra 1881: zasramovanje spomina Pija IX.; pravda napeta po g. grofu Hieronimu Mastaï, nečaku pokoj-

nega papeža; 60.000 frankov odškodnine, 5000 frankov za uvrstitev sodbe v 60 časnikih.

Okrajno sodišče v Parizu, 13. aprila 1883: zasramovanje šestih verskih kongregacij, ki se pečajo s podukom; 12.000 frankov odškodnine.

Več teh kaznij in odškodnin je bilo plačanih iz blagajnice „L' Anti-Clérical“-a. Plačanih je bilo, posebej, okoli 1000 frankov v auch-ski zadevi; 200 frankov za neko majhno pravdo, napeto po nekem župnijskem oskrbniku iz le Var-a. Angerska zadeva z vsemi troški je stala časnik več kot 5000 frankov.

Leta 1881 je bila plačana tudi neka obsodba za 4000 frankov odškodnine zaradi ponovljenih napadov na dinan-sko semenišče. Vendar se je v tej reči dosegla poravnava, in časnik se je rešil, kakor se mi zdí, z 2000 franki.

Pravda, ki je napravila največ hrupa, je bila ona napeta od nečaka Pija IX. Vendar časnik ni imel nikdar družega plačati v tej zadevi, nego troške in plače odvetnikov in pooblaščenecv, ki so presegli 4000 frankov.

Obsodba 29. decembra 1881 je bila izrečena v nenavzočnosti (kontumacija) zoper tiskarje in mene. Mi smo se uprli sodbi, ker smo upali to zadevo zavleči in potem doseči zmanjšanje odškodnine. Ko smo torej prišli pred okrajno sodišče v Montpellier-u, da bi pravo pravdo začeli, jeli smo govoriti za nepristojnost okrajnega sodišča. 13. maja 1882 so se izrekli sodniki za pristojne. Mi vložimo priziv. So-

dišče, izrekši se, kaj je pravo, nas zavrne pred okrajno sodišče v Montpellier-u, da bi o reči sami se zagovarjali. Po določenih postave je dobil g. grof Hieronim Mastaj nalog, da nam naznani odlok sodišča. Gotovo utrujen in videč, da bi se vsled neštevilnih zvijač postopanja pravda nikoli ne končala, opusti nadaljno preganjanje, in odlok, določujoč pristojnost okrajnega sodišča, nam ni bil nikdar naznanjen. In tako je ta zadeva, ki je provzročila toliko hrupa, padla v vodo.

Toda posledice, ki bi utegnile nastati iz take pravde, so mi rojile po glavi. „L' Anti-Clérical“, ustanovljen jedno leto pred knjigarno, je postal moja osebna lastnina; pokupil sem polagoma deleže svojih sodrugov. A nadaljevati časnika ni bilo mogoče; razven Mastajeve pravde sem imel takrat proti sebi preganjanje šestih verskih kongregacij, ki se pečajo s podukom. „L' Anti-Clérical“ se je presilil in je moral v kratkem podleči po obsodbah. Zatrl sem torej ta list, ki je bil v toliki nevarnosti, in sem ga precej nadomestil z drugim, ki mu je bil podoben, kakor kaplja kaplji. Novi list se je imenoval „La Republique Anti-Clérical“ in je bil lastnina knjigarne; vendar ogniti se sodnijskim neprijetnostim, je bil v osebnih napadih previdnejši; pomnožili smo svoto bogokletstev, ko smo zmanjšali osebna zasramovanja.

Kar zadeva stare pravde (grofa Mastaja in kongregacij), za te nisem bil več v skrbéh, ker po-

tem, ko je bil „L' Anti-Clérical“ zatrt, nisem imel več osebne lastnine, ki bi bila porok nasprotnikom za plačo odškodnin, h katerim bi mogel biti slednjič obsojen. Takega ravnanja se takrat nisem nič sramoval; tako postopanje zdelo se mi je prav dobra vojska, ki so jo odobraval vsi moji prijatelji. V družbah, v katere sem zahajal, se jim je zdelo, da sem bil prav priprost, da nisem že prej te zvijače rabil. Zasramovati redovnike, metati blato s polnimi rokami na spomin papeža, to je bilo ljubeznivo; pa da bi bil popoln, bilo bi treba razsipati psovanja, ko bi si bil prej zagotovil popolno nekaznivost.

V tej dôbi sem se mogel večkrat prepričati, da je v Parizu kakor v provinciji republikansko bratstvo grozna laž.

Vspehi mojih spisov mi niso nakopali malo nevošljivcev. Večina naših pisarjev radikalnega tiska je pred vsem z zavidnim očesom gledala, da je ta mladi jugovec brez podpore v teku dosegel, da ga je občinstvo bralo. Nizka zavist ciganskega pisateljstva je mislila na hudo potem, ko sem bil oproščen od porotnikov; v dejanju se je pokazala v neki popolnoma civilni pravdi, katero sem obširno razložil v prvem poglavju dela: „les Frères Trois-Points“ (Bratje Tri-Pikarji).

Govoriti hočem o zadevi Roussel, de Méry.

Popolna podobnost v imenih je provzročila, da so prostomiselski časnikarji ménili, da jeden glavnih vrednikov „L' Univers“-a je uskok iz protiklerikal-

stva. Ta misel je bila splošna ondi, kjer sem jaz živel. Republikansk trgovec, o katerem nisem imel vzroka misliti, da me hoče na led speljati, prinese mi zbirko pesmij, pripisovanih g. Avgustu Roussel-u; vse mi je soglasno svetovalo, naj to delo na novo izdám; to bi bil najhujši udarec za sodelavca g. Louisa Veuillot-a.

Knjigarna „de la rue des Ecoles“ je dala na svetlo zbirko po nizki ceni v enem trimesečnih zvezkov, ki so se skupaj imenovali: „Bibliothèque Anti-Clérical“. Odgovoren za ta perijodična priobčevanja sem bil jaz. Ta zvezek se je začel prodajati 29. junija 1880, to je ravno tisti dan, ko so bili prognani očetje jezuviti.

Nekaj pozneje pride neki Avgust Roussel, različen od „L' Univers“-ovega urednika, in ugovarja. Bil je pravi začetnik pesmij. Že prav star človek je kmalu potem umrl, in njegov ugovor so poprijeli njegovi dediči v podobi kupčijske pravde. Razvidno je, da sem se zadolžil. Zlobnost namenjena katoliškemu pisatelju se je obrnila proti meni. Vendar pa ni šlo radikalnemu tisku, ki je bil v enaki zmoti, ni šlo „dobrim bratom“, ki so do takrat mislili, kakor jaz, da je jeden sam in ravno tisti Avgust Roussel; ni šlo, pravim, očitati mi, da sem se zmotil v osehah.

Sodišče me torej obsodi na odškodovanje. Gotovo, drugače ni moglo biti. Imel sem po nesreči republikanskega sodnika, g. Cartier-a, tistega, ki je,

ko je kandidoval za senat, izustil, da „lastnina, družina in vera so le gugalnice“. G. Cartier, kateremu brez dvojbe moja oseba ni bila všeč, ni bil zadovoljen, da me je sodil in obsodil; poslal je tudi besede razsodbe nekaterim prijateljskim časnikom. „Dobri bratje“ so hiteli jo ponatisniti in so jo odobrvali z neštevilnimi, za-mé zlovoljnimi opombami. In vendar so vsi vedeli, kako sem se zmotil, kar je bil prvi vzrok moje nezgode; pri obravnavi so slišali pričevanje prostomiselskega trgovca, ki mi je prinesel pesmi, ter mi zagotavljal, da je njih začetnik sodelavec g. Ljudevita Veuillot-a, in ki je pod prisego izrekel, da on sam je tako mislil.

Izmed časnikov je bil do mene najtrši „L' Intransigeant“. In tajnik „L' Intransigeant“-a, g. Robert Charlie, je ravno to zmoto naredil in priobčil del teh pesmij, pa brez nezgode, dasi jih je tudi lastil g. Avgustu Roussel-u pri „L' Univers“-u.

Omenim naj še, da se je ta zadeva za-mé častno končala. Pri apelacijskem sodišču so odstopili; moj nasprotnik je priznal, kar zadeva njegovega umrlega prijatelja, da sem bil v popolno dobri zavesti; preganjanje se je opustilo, in antiklerikalna knjigarna je dobila pravico po pooblaščenju dedičev Roussel-a (de Méry), na novo izdati zbirko pesmij, ki so bile predmet pravde. Ta druga izdaja prišla je na svetlo z vsemi potrebnimi pojasnili.

No, ali mislite, da so „dobri bratje“ republikanskega tiska, naznanivši prej s tolikim veseljem

mojo obsodbo, razglasili pozneje kakoršenkoli popravek? Ménite li, da so podučili svoje bralce o izhodu te zadeve? Nijeden ni popravil, nijeden ni črhnil besedice o konečnem popuščanju.

Sedaj, ko mislim na te zlobnosti, očitam si, da sem to zaslužil. Raztrgal sem vezi resničnega in pristrčnega prijateljstva, teptal z nogami ljubezen svojih starišev, da sem zašel k ljudém, ki imajo srce polno žolča. Našel sem, kar sem zaslužil. Posebno slep sem moral biti, da nisem odprl očij pri razvezanju podlega sovraštva. Namesto spoznati, da sem prišel na slabo pot, da sem zgrešil pravo stezo, postal sem trdovraten, premagal nevoljo, in nadaljeval, če tudi z grenkim čutom, svoje brezbožno delo.

Mislil sem, da mi bo moč, zadušiti tesnosrčno tekmovanje, strupeno zavist, in od druge strani, da bi se mogel še vspešneje vojskovati zoper katoličanstvo, sem imel nekaj trenutkov neumno misel postati poslanec.

Bili smo takrat v letu 1881. Izreklo se je, da je oblast zbornice potekla, ko ni nihče tega pričakoval; in vlada, da bi se izvolitve njej po volji izvršile, okliče hipoma 31. julija odlok, naj se volilci zberó k glasovanju 21. avgusta.

Kandidaturo so mi ponudili štirje okraji. Odločil sem se za narbónskega. Čas je potekal. Šel sem iz Pariza 12. avgusta. Imel sem ravno osem dnij za-sé. Tu je moj volilni program:

Osrednji odbor radikalne zveze narbónskega okraja.

Program državljana Leona Taxil-a.

Politika in opravištvo.

Senat se zatre.

Predsednik republike se odstavi; razglašenje in izvršitev postav se izroči predsedniku ministerkega sveta; ministre imenuje zbornica.

Prememba ustave v najbolj demokratičnem smislu.

Ločitev države od cerkve; poslanec pri papežu se odslovi; duhovščina stopi popolno pod občno pravo; konkordat se odpravi. Vladna in okrajna decentralizacija; upravna neodvisnost občin.

Prvotni in drugi poduk dajejo neduhovniki; ta poduk je zastonj in vsak se ga mora vdeleževati. Višji poduk se daje zastonj od države najboljšim učencem vsled razpisa.

V slučaju diplomatskih zapletenostij izključno pravo narodu, ki se ima vprašati v osmih dneh, da sklene vojsko; v slučaju vojske izključno pravo narodu, ki se vpraša med premirjem, da sklene mir.

Vojna služba je dolžnost vseh zdravih mōž brez izjeme in se stisne na tri leta.

Vdeležba ljudstva pri določitvi ustave in ustavnih postav po vlogah, ki jih izdelajo volilni okraji; pravica peticij bodi zagotovljena vsem državljanom, vlada naj prevzame dolžnost, podvreči postave potrjenju ljudstva (kakor se to godi v Švici), kakor

hitro so dosegle peticije, katerih verodostojnost mora biti uradno spričana, določeno število. Uradniki se smejo odstaviti; pri vseh državljanskih, hudodelskih in kazenskih zadevah razsojajo porotniki (po žrebu določeni); porotniki za vpeljavo pravnih; volitev po splošnjem glasovanju in z omejenim pooblastilom sodnikov, ki imajo voditi obravnave in postaviti obratne na posamezne slučaje po izreku porotnikov.

Vse verske kongregacije se razpusté; iz francoske zemlje se izženó tujci, ki so sedaj udje katerikoli kongregacije.

Popolna prostost združevanja za vse državljane s tem poročtvom za državo: zarota zoper republiko in narodne koristi se ostro kaznuje.

Popolna prostost tiska s tem poročtvom uradnikom in zasebnikom: ostro kaznovanje obrekovanja; pravica torej tudi, da pisatelj dokaže dejanja, katera pripisuje tožniku; če je dokazovanje se posrečilo, razsodijo porotniki.

Odgovornost uradnikov in upravnikov.

Odstavljenje vseh republiko sovražnih upravnikov, naj bodo na katerikoli stopinji in v katerikoli opravištvu.

Denarstvo.

Troški za bogočastje in vse podpore kakorkoli podeljene različnim vrstam duhovstva od države, okrajev in občin jenjajo; najemščina od prostorov posvečenih bogočastju; kdor jih rabi, plača.

Velike plače se zatró; nihče ne sme nakopičiti več služb za svojo osebo; za ministre poleg plače za poslance nič več, kakor odškodovanje za troške zastopanja.

Plača za vse volilne posle.

Odprava vseh davkov in njegov nadomestek le ta edin: davek po razmerju dohodkov.

Dejanjski socijalizem.

Pravo do dela za vse zdrave može in žene.

Pravo do podpore za vse bolnike, stare in otroke.

Odprava monopolov in dela po ječah, ki tekmujejo z delavci; odprava verskih delavnic, imenovanih „euvroirs“.

Prepoved tekmovanja, kakor so je vpeljali podjetniki, med moškimi in ženskim delom; vsak spol delaj primerno svojim dotičnim lastnijam; zvišanje plače ženskam.

Popolna prostost združevanja, to je, posameznim priznanega prava, da skupljajo po svoji volji svoje posebne koristi (politične ali trgovske), da jim dajo več moči po združevanju.

Ne sme se zameniti združenje s kongregacijo, ker kongregacija se sestavlja iz posameznikov, ki se odpovedó svoji volji in svojim koristim v roke enega, dajo tako eni glavi, velikokrat tuji, moč, ki se obrača pogubno zoper narod.

Priznanje državlanske osebe sindikalnim (delavskim) zbornicam; delodajatelj se ne umešavaj v

oskrbovanje delavskih blagajnic; prememba postave o izvedencih; delavske skupine se pripuščajo pri oddajanji javnih del.

Vpeljava razrešenja zakona.

Postave velike prekucije se posredno porabijo. Narodu se vrnejo duhovska posestva; samostani se predelajo v poslopja za javne koristi; dohodki drugih kongregacijskih lastin se obrnejo v napravo šole za delavske učence in v podporne blagajnice za stare in zbolele od dela.

Način glasovanja.

Ker je ljudstvo samo vrhovnik (souverain), ima ono določiti, kako hoče biti vprašano. Nadalje ni mogoče za vselej določiti, kako naj se glasuje, ker današnji volilci nimajo pravice, vezati prihodnjih volilcev. Zato se ima šest mesecev pred koncem vsake postavodajne dôbe sklicati ljudstvo, da se izreče o načinu glasovanja, ki ga hoče sprejeti za obnovljenje svojih zastopnikov.

Dolžnosti poslancev.

Poslanci so vezani po naročilih svojih volilcev (mandat imperatif). Prepovedano je poslancem kot takim biti v upravnih svetovalstvih denarnih družb.

Zbornica je zavezana, obravnavati vsako leto socijalno vprašanje, če treba, tudi v posebnem zasedanju.

Dolžnost poslancev, dati račun o svojem poslanstvu štirikrat na leto in predložiti načrte pre-

ustroja zavrženih predlogov, kolikorkrat to pravilnik dovoli. — Dolžni so poslanci pri vsakem računodajanju povprašati svoje volilce o krajnih koristih; zato morajo prinesiti v zbornico in ondi potegovati se v odsekih in na govornici za krajne zadeve, za katere bi se večina volilcev izrekla.

* * *

Mislil sem, da mi je na novo priobčiti to pisanje. Iz njega se lahko razvidi, kam sem dospel trinajst let po mettray-ski kazni. Misel maščevanja me je vedno vzdržavala.

Troje republikanskih bratov nas je bilo; v imenu konservativcev se ni nihče oglasil. Jaz sem imel to neugodnost, da sem bil tuj v deželi in da sem nastopil, ko so moji tekmovalci že veliko prej delali za svojo kandidaturo.

Vladni kandidat, podpiran od prostožidarstva, bil je g. Malric, župan jednega glavnih krajev volilnega okrožja in generalni svetovalec-oportunist. Drugi tekmovalec, kolektivist ali anarhist, je bil državljani Digeon, nekdanji predsednik prekucijske komune v Narbonnè; sodeloval je takrat z Lujizo Michel, pri časniku „La Revolution Sociale“, ki je bila, kakor je nedavno odkril g. Andrieux, denarno podpirana od policijske prefektore.

V teh osmih dneh kandidovanja sem mogel obiskati samo štirinajst občin, šteje pa jih to okrožje jedeninsedemdeset. Tudi nisem bil kaj znan v tem kraju; le glas mojih nedavnih pravn je šel pred

menoj; in še večina teh vrlih poljedelcev je slišala le površno pripovedovati o mojih razporih s pravico; veliko jih še ni prav vedelo, kaj je hudodelstvo zasramovanja. Moji republikanski tekmovalci so se okoristili s to nevednostjo volilcev in so dali nabiti zjutraj na dan glasovanja v vsem okrožju take-le napise:

„Naznanilo volilcem. — Nepotrebno je glasovati za kandidata Leona Taxila. Glasi njemu oddani se ne bodo mogli šteti. G. Leon Taxil se ne more voliti, ker je bil mnogokrat obsojen, in to večkrat zaradi tatvine.“

Vkljub tem zaprekam, vrednim moje drage demokratske stranke, dobil sem 2279 glasov, kar je prouzročilo ožjo volitev. Toda nisem več kandidoval pri drugem glasovanju. Do dobrega se mi je pristudilo. Odkritosrčno povem, da me je manj bolelo, da sem podlegel, kakor so se mi studile republikanske šege. Gorjé, da se navadno krivica spozna še le, ko je tudi nas zadela osebno. Jaz sem do takrat ménil, da je vse dovoljeno proti veri; zvedel sem na svoje stroške, da je obrekovanje najostudnejša in najzaničljivejša reč na svetu.

Tudi silovitosti se moji ljubeznivi tekmovalci niso zdržali. Na večer pred volitvijo sklical sem volilni shod v narbonsko gledišče; ondi so se dogodili prizori pristnega divjaštva; kolektivisti so poskusili raznesti dvorano s tem, da so prebili in odtrgali več plinovitih cevij.

Narbonsko okrožje, v katerem sem skušal zasadi protiklerikalni prapor, je zibel svetnika moje družine: sveti Frančišk de Régis je bil namreč rojen v Fontcouverte pri Narbonni.

Leta 1881 sem postal ud protozidarstva, in vendar sem se vsiljeval za poslanca zoper brata Malric-a, kandidata sprejetega od velikega Orijenta. Ta neodvisnost mi je donesla neutolažljivo jezo v družbi. Pravil sem drugje o spletkah, kakoršne so mi delali moji ložni tovariši. Ko sem bil sprejet v skrivno družbo, vedel sem že naprej za komedijo različnih poskušanj. Znanih mi je bilo mnogo rečij, iz katerih delajo veliko skrivnost; vedel pa nisem, da si vsak ud naloži verigo, ki se tako težko nosi. Družba me je na-se vlekla po svojem neverskem sovraštvu; ko bi si bil mogel domnevati robstvo, kateremu se udje podvržejo, gotovo bi se ne bil dal sprejeti v njih skrivnosti.

Kakor hitro sem pokazal voljo, da hočem biti prost, se je pravo rovanje začelo med velikim Orijentom in menoj. V prvem zvezku dela „les frères trois-points“ (Bratje s tremi pikami) je opisan ta prepir, v katerem sta posredovala Victor Hugo in Louis Blanc. Ti dve častitljivi osebi sta tajili, da bi bili pisali neka pisma; resnica je, da zaradi svoje velike starosti se nista več spominjala. Treba mi je bilo pokazati njuna lastna pisma in osramotiti ju pred občinstvom zaradi njih pomanjkljivega spomina. Ta sramota nasproti dvema velikašema demokracije

uničila me je popolnoma v sreču glavarjev prostozidarstva. Poslednjič sem izstopil iz nestrpne ločine v oktobru l. 1881.

En mesec prej je bil prvi splošni shod prostomiseltva v Parizu. Vdeležil sem se tega shoda kot zastopnik šesterih družb prostozidarstva. V tem zboru je bilo veliko šundra in ukrenilo se je precej hudega. Glasovali so navzoči za to, da se katoličanstvo v kratkem uniči; Bog naj se prepodi iz bólnic in šol, odpové naj se konkordat, zató stroški za bogočastje itd. Zavezali so se, vzdržavati v deželi veliko protiklerikalno delovanje, da se počasi prisili očitno oblastvo spolniti želje zborovalcev. Poslednjič so sklenili, da ima biti velik mednarodni shod prihodnje leto v Rimu samem, iz sovraštva do papeštva in kakor vrhovno zatrdjevanje prostomiseltva in socializma pred Vatikanom samim. Odbor petnajstih udov je bil imenovan za prirejenje imenovanega shoda v Rimu.

V tem zboru je bilo precejšnje število poštenih in nesvarljivih ljudij iz zasebnega življenja, ki so po nesreči zašli v to najzaslepljenejšo stranko. Razun teh odkritosrčnih prenapetnežev bili so pa tudi nesramni kričači in celó osebe dvomljive nravnosti, in ti so znali najspretnejše užigati neversko strast množice.

Seje so bile javne. Spominjam se enega svojih sobratov pri časnikarstvu in prostomiseltvu, takrat je bil intransigeant in sedaj oportunist, temu so

kot govorniku najbolj ploskali na tem pariškem shodu. Pripeljal je s seboj ženo: dočim on razklada svojo modrost na govornici, ona po dvorani lovi pooblaščenke iz provincije. Ni si moč misliti ostudnejšega in sramotnejšega.

Ker je pravično, pustiti vsakemu, kar mu gré, hočem takoj dostaviti, da se ta ostudni par ni prišteval skupini zveze, znane pozneje pod imenom: antiklerikalna liga; mož se je prišteval družbi posvetne vere (foi laïque).

Protiklerikalna liga se je takrat še le porodila, bila je še le v zibeli. Kasneje bom odločil celo poglavje tej ligi, kajti igrala je imenitno ulogo v francoskem prostomiselnstvu.

Od zdaj na dalje ne bom več pripovedoval v časoslovnem redu. Čitatelj pozna načrt vojskovanja, začetega zoper Boga, vero in njene služabnike; videl je, kako sem prišel do tega, da sem se zapisal med vojake te nespametne vojske; vé, po kakih okoliščinah sem postal praporščak brezbožnosti. Odslej, da se pripovedovanje bolje razume, bode dobro skupaj postaviti brez določbe dôbe, dejanja, o katerih se mi je še izpovedati. Končal bom to razpravo s pripovedovanjem, kako sem bil poslednjič rešen zoper svojo voljo iz tega brezdna pogube.

VIII.

L a ž í.

Voltêrjevo načelo. — Pravljiica o župniku Meslier-u. — Kako in zakaj je bil obrekovan spomin Pija IX. — Govori o inkviziciji. — Svetinja prostomiselstva. — Stare pravljice pomlajene. — Lažnjive prestave. — Podložena listina. — Norčevanje. — Urejeno porazumljenje protikatoliških pisateljev za razširjanje obrekovanj.

Prvo vodilo vsakemu, ki pobija Cerkev s peresom ali živo besedo je to:

„Vsako orožje je dobro zoper vero in njene služabnike. Klerikalizem je sovražnik, ki se ga je treba znebiti s kakoršnim-koli pomočkom. Bog je zlo; zatorej karkoli more odvrčati ljudi od Boga, je bistveno pošteno; neverska nepoštenost je nemogoča. Zato je laž, kakor hitro more škodovati veri in duhovnikom, popolnoma dovoljena.“

Voltaire je bolj ko kdo drugi rabil to podlo orožje; more se reči, da je povzdignil laž na višavo pouka. On je prvi s pasjo nesramnostjo razvil to ostudno teorijo. Tù so njegove besede:

„Laž je pregreha le, kadar dela hudo; prav velika čednost je, kadar dela dobro. Bodite bolj krepostni kot prej. Treba je lagati kakor hudič, ne

s strahom, niti nekaj časa, marveč drzno in vedno. Lažite, prijatelji, lažite!“ (Lettre de Voltaire a son ami Thiériot, 21. octobre 1736. Oeuvres complètes de Voltaire, édition Garnier frères, 2e volume de la correspondance, page 153.)

Torej, ko kdo stopi na torišče verskih sovražnikov, imej za temelj, da največje dobro, ki si ga moreš misliti, je: popolno uničenje krščanske vere; lagati zoper cerkev se pravi čednost v dejanju kazati. Protiklerikalni pisatelj in brezbožni govornik imata dolžnost iznajti vse, kar more ob veljavo spraviti verske resnice in katoliško bogočastje; obrekovanje postane duhovska služba.

Ta teorija se vsak dan dejansko izvršuje v nevernem republikanskem tisku in na klubovi govornici. Uči se v ložah prostozidarstva. Pri zidarskem sprejemu na stopinjo učenca, kar je prvi korak v razkritju, izrazi se „častitljivi“ tako govoreč sprejetemu: „Laž je pripovedovanje dejanja, ki je zoper resnico; toda govoriti laži, pravi se pripovedovati jih, to se ne pravi lagati.“ (Rituel de l'Apprenti-Maçou, par le F. . . Ragon, Venerable de la Loge „les Trinosophes“, de Paris; édition sacrée, adoptée par le Grand Orient de France, page 37.)

Ko se je torej razodelo, da laž je le pripovedovanje, moreš, če je laž taka, da zaničuje cerkvene osebe in reči, ponavljati jo, na novo izdajati, razširjati; to ni več nečedna laž, ne, to ni nikakor to, kar se navadno imenuje lagati se. Ni pa tudi do-

biti boljše reči, nego če se povečajo laži, katere je že kdo drugi med ljud spravil.

Eden mojih nekdanjih prijateljev, Leon Bienvenu, v pariškem tisku prav dobro znan, pisal je v nekem svojem delu, v katerem je vse svoje moči zbral, da bi osmešil in pristudil papeštvo, to-le:

„Ni mogoče zvedeti vseh hudodelstev, ki so jih storili papeži; če se pové dvakrat ali trikrat več, kolikor se vé, ostane gotovo še vedno pod resnico.“

To priznanje ni zavito; kakor v šali je pisatelj dovolil svojemu peresu to zapisati. Pa nič ne dé, vendar ima svojo veljavo, je značilno. Kar je Leon Bienvenu pisal smeje se, enako pišejo vsaki dan vsi moji nekdanji sobratje, republikanski prostomiselniki, le da ne povedó vsega javno.

Oh, ko bi vsak hotel povedati, koliko je prizadet pri lažeh, ki jih verjame nevedno ljudstvo! Ne ostalo bi več mnogo tistih obrekujočih pravljic, katere so si eni izmislili, drugi pa jih povečujejo.

Da popravim, kolikor je mogoče, hudo, katero sem učinil ali zakrivil, mi je dolžnost povedati vse laži, pri katerih sem sodeloval, misleč, da delam dobro po načelu Voltairja in prostožidarstva. Joj mene nesrečnega, nespametnega!

Ena najdrznejših laži sedanjega časa je brez ugovora čudna oseba iz mišljenega Janeza Mesliera, župnika, ki je umirajoč zatajil vero, katere služabnik je bil. Ta pravljica je kakor nalašč ustvarjena, da zbega duha priprostih ljudij; pa so jo tudi posebno

zlorabili protiklerikalci. Tudi jaz nisem zamudil, izdati po knjigarni „rue des Écoles“ dela župnika Meslier-a, in 30.000 zvezkov vsaj te izdaje se je razneslo med svet.

Vendar, ko sem mislil ponatisniti ta dela, nisem vedel, da pravljica o tem nevernem župniku ni mogoča. Prvi dvomi o pristnosti tega dela se mi zbudé pri popravljanju poskušenj prvega zvezka. Neko očitno protislovje me stori pozornega, začnem preiskovati, in kmalu najdem resnico. Pa takrat se je izdanje že tiskalo, in vse dobro premislivši si mislim, da je dobro delo goljufati občinstvo devetnajstega stoletja; saj posnemam Voltêra, ki je goljufal občinstvo osemnajstega veka. Župnik Meslier je torej Voltêrova iznajdba; ali vsaj Voltêr je pravljico spravil med ljud. Spočel je to misel prijatelj Thiériot. Thiériot je mislil, da bi vero zadel grozen udarec, če bi se priobčilo kako brezbožno delo, v katerem bi se reklo, da ga je spisal kak selski župnik. Šlo je zato, da se doseže namen; o delu bi se reklo, da je posmrtno, ker duhovski pisatelj ni upal tacega pohujšanja storiti, ko je živel. Voltêru je bila ta Thiériot-ova misel zeló všeč; vendar bi bil rad postavil na pozorišče ne priprostega župnika, marveč kar naravnost kacega škofa.

„Kaj če ta vaški župnik, o katerem mi pišete?“ odgovoril je svojemu sokrivniku dné 23. novembra 1735. „Treba ga je postaviti za škofa Saint-Vrain-ske

škofije!* (Oeuvres complètes de Voltaire, 2. volume de la correspondance, page 555.)

Gotovo je opomnil Thiériot, da bi se sleparija hitro odkrila, če se delo pripisuje škofu. Zato res filozof-goljuf odjenja; zadovoljen je bil s skromnim kmetskim župnikom, ki bi bil kolikor mogoče neznan, zato, da bi manj v oči bôdlo, če bi se dokazala laž.

Našli so selo, do katerega raziskovalcem skoraj ni mogoče priti: Étrépigny, vas skrita v notranji Champagne. Izmislili so si, da neki duhovnik z imenom Jean Meslier, župnik v Étrépigny, je umrl leta 1733. ter zapustil prav čudno oporoko. V tem testamentu prosi odpuščenja svoje župljane, da jih je ves čas svojega življenja zapeljeval v zmoto s tem, da jih je učil vero. Ta testament, ki ima naslov: Extraits des sentiments de Jean Meslier adressés à ses paroisisens (posnetek misli Janeza Mesliera do svojih župljanov), je bil pisan od prve do zadnje vrste od Voltêra, — kogar pisava se tudi prav lahko spozna.

Prvo izdanje je izšlo leta 1762; pa Voltêr je skrbel, da so v napisu letnic šli nazaj za dvajset let. Tiskar je postavil na čelo dela leto 1742., in čitatelji so mislili, da imajo v rokah delce, ki se je ravnokar našlo; bilo je nalašč natisneno na star papir, in vsakdo je bil prepričan, da je našel kaj imenitnega.

In Voltêr je zapisal na koncu te podvržene listine s svojo navadno nesramnostjo:

„Tù je natančen posnetek testamenta Janeza Mesliera. Naj se preudari, kolike veljave je pričevanje umirajočega duhovnika, ki prosi Boga odpuščenja.“

Da bi bolje goljufal občinstvo, Voltêr ni predstavil svojega izmišljenega župnika kot bogotajca; bil je deist njegove vrste, ki priznava najvišje bitje, kakoršno-koli že, ki pa ima katoličanstvo za krivo vero. Goljuf je dosegel svoj namen. Filozofom enciklopedistom se je zdela izvrstna Voltêrova iznajdba. Eden izmed njih, baron d' Holbach, je dobil nalog, da spopolni mojstrovo delo v rokodelstvu laži; ta predela eno svojih knjig, materijalistiško delo z naslovom: „le Système de la Nature“ (sostav nature), in naredi iz njega „le Bon Siens du curé Meslier“ (dobri čut župnika Mesliera), ki je bilo pridejano testamentu.

Vendar, — med nami ostani, — mora že tako biti, da ljudska neumnost nima mej; ker še pazljivega prebiranja ni treba, da se spozna sleparija iznajditeljev Janeza Mesliera. To delo med delavskimi krogi tako razširjeno, deli se na dvoje: testament izmišljenega župnika, in njegova učena razprava: le Boux Sens. Prva polovica je protikrščanska, pa priznava da je Bog; z eno besedo, ta je theiška, po Voltêrovem kroju; nasproti, druga polovica je popolnoma materijalistiška in bogotajska.

To protislovje me je osupnilo, ko sem popravljaj poskušnje ponatiska, izvršenega po protiklerikalni knjigarni. Hitro sem ločil testament, in ga pridržal za drugi zvezek, da bi različnost mišljenja dveh sodelujočih sleparjev ne bila preobčutna. In tako sem testament pridejal nekemu drugemu delu barona d' Holbach, ki je obsegal tako imenovano zgodovino duhovščine pod naslovom „les Prêtres démasqués“ (duhovniki razkriti); to dvoje, vedno pripisovano župniku Meslieru, pride na svetlo v enem zvezku v pohujšanje, pod tem napisom: To so duhovniki.

Poslednjič neko tretje delo Holbacha „la Morale Universelle“ (vesoljno pravoslovje), je dobilo ime „la Religion Naturelle“ (naturna vera) in je spopolnilo izmišljeno delo šampanjskega župnika.

Povečal sem Voltêrovo laž. Res, poprašujem se, kako da nihče izmed 30.000 bralcev izdaje „de la rue des Écoles“ ni spoznal sleparije.

Republikanski tisk, ki je vedel za to sleparstvo, ki se je samo razodevalo, je dajal ob tej priliki neizmerno hvalo protiklerikalni knjigarni in povzdigoval korist ponatiska „del Janeza Mesliera“. Res se mora priznati, da je bila naša hiša močno cenjena od upravništev demokratskih časnikov; plačevala je dobro te pohvale; to in ono časnikarsko upravništvo bi mogel navesti, ki je za ljubeznive uvrstitve pri dražih sobratih dobivalo iz naše neverske blagajnice na mesec po 4000 do 6000 frankov.

Ko sem zarad svojih izpovedanj imel govoriti o izmišljenem étrépignyskem župniku, naj h koncu povem še smešno dogodbo, ki se je pripetila v konventu zarad tega zlaganega duhovnika.

Dne 17. novembra 1793. neki ud konventa, Anaharsis Clotz, tisti ubogi norec, ki je verjel najbolj nemogoče laži in najčudnejše izmišljotine prekucije, tisti don Quichotte naturališke filozofije stopi na govornico in predlaga, naj se postavi spomenik Janezu Meslieru „prvemu duhovniku, ki je imel pogum in vestnost, odpovedati se verskim zmotam“.

Ta predlog je bil izročen odseku za očitni poduk, ki je začel popraševanje. Vendar se ni mogel izvršiti; odsek je namreč spoznal brez težav, da tega odpadnega župnika nikdar ni bilo. Ker bi pa priznanje resnice škodovalo prostožidarstvu, ker to bi se reklo razglasiti Voltêrovo in Holbachovo sleparijo, so to zadevo pokopali v akte, in odsek za očitni pouk ni nikdar o njej poročal.

Nadalje delujoč po Voltêrovem in prostožidarskem načelu, sem se vdeležil snovanja najostudnejše laži, ki je bila kdaj izmišljena zoper papeštvo. Govoril bom o ostudnostih, s katerimi sem hotel ogrditi spomin Pija IX.

Preteklo je že nekaj časa, odkar sta si dva poslanca v laški zbornici, g. Petrucelli della Gattina in g. grof Luigi Pianciani, dovolila izpregovoriti o nedostojnostih novejši čas tako češčenega papeža. Vsako obrekovanje poželjivo poberó sramotilci po

rokodelstvu. Ti zagrabijo za najmanjšo senco, ter jo razpihajo, kakor se jim ljubi. Žaba v kratkem času postane vol. Knjižurniki so torej hlastnili po nekaterih besedah, ter so na to sozidali nekaj malo znanih knjižic. Taki pamfleti se navadno izdajajo v Švici in Belgiji. Ko sem bil v Genfu, sem si nekoliko tacih nabral in jih skrbno dejal na stran. Priložnost po njih seči, ponudi se mi neki dan, in sicer tako-le: Tiskarji v Montpellieru so mi pomagali pri izdavanju mojih prvih knjižur in pri ustanovitvi „l' Anti-Clérica“; ti pa so se zapletli leta 1881 v reč, iz katere jim je prihajalo samo iznenadenje. Bogat vinogradnik v Languedoc-u, g. de L***, glavni svetovalec okraja, je žrtvoval dvestotisoč frankov za ustanovitev radikalnega dnevnika po 5 centimov, imenovanega „Le Petit Éclair“. Gg. Firmin in Cabirou, njegova tiskarja, sta zanj kupila krožeče tiskalnice in stereotipno napravo; to je požrlo okoli 30.000 frankov. Ta reč, pri kateri sta bila prizadeta, je bila prav velikansko opravljena. Pa dobičkarsko podjetje se ni posrečilo. Po nekaterih mesecih spečaval se je radikalni langdoški list komaj v 4 do 5 tisoč iztisih in je požrl okoli 80.000 frankov vlozene glavnice.

Gg. Firmin in Cabirou sta bila v veliki zadregi. Od nikoder se jima ni kazalo kaj uspeha, za gmotno urejenje malega Éclairjeja sta prevzela bremena čez svoje moči: z eno besedo, gledala sta, kako bi si mogla kaj dobička izkoristiti od tega podjetja,

pa pod drugimi pogoji; na razpolaganje sta imela še veliko denarja. Kakor tiskarjema jima je bil znan izvrstni stan „l' Anti-Cléricala“. Tudi sta vedela, da so moji spisi zelo razširjeni, posebno pri jugovcih, mojih rojakih. Naredila sta si ta načrt: mene pregovoriti, da bi stopil na čelo malega Éclairleur-ja.

Obiščeta me v Parizu. Gospoda mi stavita naj-sijajnejše ponudbe. Uredništvo naj bi prevzel kot glavni urednik z jako dobro plačo; vsi sodelovalci se bodo izpremenili po moji želji; dvajset tisoč frankov bi se obrnilo v to, da se list spravi na novo v tok, in 100.000 frankov, kolikor bi jih še ostalo v blagajnici, bi postala moja lastnina čez eno leto, ko bi bil vspeh dokazan. To je bila ponudba, da si ni misliti bolj vabljive. In jaz se še zavezal nisem, da bi moral izključno delati le za malega Éclairleurja; mogel sem nadalje voditi l' Anti-Cléricala in pisati knjižure in zvezke za knjigarno v „rue des Ecoles“.

Jaz sprejemem in pogodba se takoj podpiše. G. de L*** jo potrди in mi izroči sto tisoč frankov delnic, polovico časnikove glavnice. Da bi mogel teh sto tisoč delnic čez eno leto izpremeniti v gotov denar, sem hotel, naj velja kar hoče, časnik postaviti v dober stan.

Začel sem s tem, da sem dal listu naslov, ki bi mu označil politično smer: „le Midi Républicain“. Potem odrinem v Montpellier s tremi svojih navadnih sodelavcev. Eden prevzame podlistek, ki bi moral biti izviren in v velik spodtikljej.

Tako mi je prišlo na misel, okoristiti se iz neznanih knjižic, ki sem jih nabral v Švici in obrekovati spomin Pija IX. Jaz sem torej podal misel za tisti prokleti roman, katerega sedaj samo ime zapisati me rudečica sprehaja.

Ker je spodobno življenje vrhovna čednost vsacega papeža, je bilo koristno, staviti pred oči umrlega papeža kot žrtvo razuzdanosti. Zato je sramotilni roman imel naslov: *les Amours Secrètes de Pie IX.* (Skrivna znanja Pija IX.) Pa to še ni bilo vse. Da bi se dalo delu več zabelje, je bilo treba iznajti kacega župnika Mesliera. Ustvarili smo si torej iz vseh basnij izmišljenega tajnega kamornika papeževega in mu dali ime Carlo-Sebastiano Volpi, in roman se je prikazal na svetlo s tem lažnjivim podpisom. Da, spisal sem še jedno pismo izmišljenega kamornika, ki je bilo priobčeno kot predgovor in je pomoglo k še večjemu oslepljenju občinstva. To pa je tudi bilo vse moje sodelovanje. Vidi se, da, če tudi jaz nisem spisal tega romana, moram vendar jaz na-se vzeti največ odgovornosti pred sodbo občinstva, ki je bilo tako nespodobno goljufano. Nimam izgovora: prvotna misel se je rodila v moji glavi; vse blato lažnjivih pravljic, katere je pisatelj razvil in kar je še sam iznašel novih oseb in pustolovin, sem jaz nabral in podal.

Dosegel sem namero. Spodtikljivi podlistek je učinil, da so se jeli zanimati za časnik. Pozornost nanj smo jaz in sodelavci obdržali s tem, da smo

brezštevilno člankov priobčili, ki so se vsi odlikovali s svojo skrajno silovitostjo. Priredili smo si brzojavno službo prve vrste; „le Midi Republicain“ je na enkrat stopil v sredo najbolje poučenih časnikov v provinciji. Po preteku petnajstih dnij se je vsak dan tiskal v 26.000 do 27.000 izvodih.

Začetek tega lista je bil pozdravljen od dveh glavarjev francoske demokracije.

Pariz, dné 20. aprila 1881.

Jaz sem z vami, dragi sobratje.

Jaz sem z vsemi, ki obračajo mladino proti luči in Francijo proti prostosti.

Victor Hugo.

Louis Blanc mi je pisal to-le pismo:

Pariz, dné 18. aprila 1881.

Moj dragi sobrat!

Čujem z velikim veseljem, da hočete ustanoviti v Montpellieru pod naslovom „le Midi Republicain“ časnik, ki ima namen edinosti republikancev proti klerikalstvu in preiskovanje socijalnih vprašanj. Delo tako ima vsa moja sočutja.

Pogum!

Sprejmite zagotovilo moje bratovske udanosti.

Louis Blanc.

S kratka, vseh je prekosil vse nade lastnikov časnika. Tiskarji so poskakovali; tisti, ki je denar dal, je začel zopet nazaj dobivati svote, katere je požrl „le petit Éclairneur“. In langdoški katoličani!

Ni mi treba praviti, kakošna je bila njih nevolja. Dati jim moram to pohvalo, da njih obnašanje je bilo najodločnejše v teh okoliščinah. Pobožne osebe l' Herault-a so posebno skočile po konci zaradi sramočenja; vsakdo se je čutil prizadetega po teh obrekovalnih psovkah, ki so letele na češčeni spomin. V manj kakor treh tednih je bil podpisan protest od več kakor dva tisoč gospej montpellierske škofije.

Prav za prav sta bila gg. Firmin in Cabirou le trgoveca, pečala sta se le z gmotno stranjo časnika. Nikakoršno osebno sovraštvo ju ni gnalo zoper cerkev. Ko sta videla, koliko ugovorov se je vzdignilo zoper roman, me prosita, da bi ga zatrl. Veljavo si je sedaj pridobil „le Midi Républicain“, mnogi so ga čislali zaradi novic in zaradi navadnih člankov. To mi je izjaviti v oproščenje časnikovih lastnikov. Ko so me gg. Firmin in Cabirou in g. de L*** silno prosili, da ne bi več priobčeval sramotilnega podlistka, poslušali so pritisk razburjenega javnega mnenja.

Jaz pa sem bil slep. Moja togota zoper vero je bila tolika, da sem se hotel raje odpovedati svojemu dobičku. Da bi ne delal zoper voljo teh gospodov, pretrgam roman in ga zopet začnem v „l' Anti-Clerical-u“, kjer sem bil sam gospod; odložil sem glavno uredništvo pri „le Midi Republicain“.

Zgrabil sem in raztrgal na štiri kosce notarski papir, ki mi je zagotavljal stotisoč frankov po preteku nekoliko mesecev. Gg. Firmin in Cabirou sta

se neizmerno čudila. Vedela sta, da me goni nezaslišana besnost zoper papeštvo; pa si nista mislila, da je tolika, da bi teptal z nogami popolno izredne denarne koristi.

Ker je moje sodelovanje toliko pomoglo k vspehu časnika, me prosita, naj ju ne zapustim; stavita mi pred oči, ko ima „le Midi Republicain“ zagotovljeno prodajo v domačem kraju, da mu je zagotovljena prelepa prihodnost; kažeta mi, kako je mogoče njegovo urejevanje brez izgredov; sploh sta vse storila, da bi me obdržala; pa nisem hotel odjenjati in povrnil sem se v Pariz.

Bilo je proti sredi maja, ko je „le Midi Republicain“ prenehal z romanom zoper Pija IX. Polutretji mesec pozneje, dné 30. julija, smo bili gg. Firmin in Cabirou ter jaz klicani pred sodišče po papeževem nečaku. Pred sodiščem sta izjavila, da sta samo dovolila priobčiti roman v svoji tiskarni; ko sta to trdila, sta govorila le resnico. Pravi krivnik v tej zadevi, še enkrat rečem, sem bil le jaz.

K temu naj še dostavim, da sem se od svoje strani osebno okoristil s pamfleti, ki sem jih nabral v Švici. Za romanom, ki ga je spisal neki prijatelj pod krinko izmišljenega kamornika Volpija, dal sem na svetlo tri zvezke pod naslovom: Pij IX. pred zgodovino; v tem delu sem se čez vse znašal nad sv. očetom kakor nad verskim glavarjem in političnim možem; obrekovanja zadevajoča njegovo nrvnost sem skrčil na nekoliko stranij.

Velikrat so me prosili, naj bi povedal ime pisatelja „des Amours Secrètes de Pie IX“. Vedno sem se branil temu, ker me je pisatelj prosil, ko je bil še moj prijatelj, naj nikdar ne dam natisniti njegovega imena: ker je moje spreobrnjenje zaprlo antiklerikalno knjigarno, togoti se nad menoj; ne odpusti mi, da sem posredno kriv padca te hiše, ki mu je v štirih letih odštela okoli 60.000 frankov. Pa ta jeza bi ne opravičila brezozirnosti, ki pa je sicer brez vrednosti. Delo je slabo, delo se mora preklicati; kaj se menijo pošteni ljudje, če se reče, ta je to pisal? No pa med pisatelji je znano njegovo ime. Moj nekdanji sokrivnik se je razodel preteklo leto za pisalca nesramnega romana pred nekim bližnjim sorodnikom gosp. Henrika Fouquiera, in „le XIX. Siècle“ se je čutil zavezanega, imenovati pisatelja, in povedal je o njem tudi najmanjše podrobnosti.

Pa bodi dosti o tej sramoti. Kar naravnost bom začel poročati o drugih lažeh, za pisanimi obrekovanji pridem k lažem, ki sem jih govoril z živo besedo.

Prostomiselske družbe so me velikrat prosile, da bi prišel v njih mesto in imel kak govor. Take shode so protiklerikalne družbe javno napravljale; dajale so jim priložnost, dejanjsko delati za razširjanje svojih načel. Vselej, če sem le mogel brez velikih neprilik, sem prejel povabilo.

Posebno rad sem govoril o hudodelstvih inkvizicije. Sostavil sem o tem predmetu dolg govor, ki

ga je bilo moč po volji podaljšati ali okrajšati, da je trajal tri četrt ali dve uri po razpoloženju poslušalcev. Tvarino so mi dali vsi protestanški pamfletisti dveh zadnjih stoletij, ki, kakor je znano, obkladajo red sv. Dominika z neštevilnimi nemogočimi hudodelstvi.

Dokazano je — da le eno dejanje navedem —, da Galilei ni nikdar dobil kake kree po nosu. Vendar, ker je bila preiskava o njegovi sloveči iznajdbi, da je zemlja okrogla, so sovražniki cerkve rekli, da je prišel na tezalnico. Kako sem skrbno zbral te laži! Kako širokoustno sem izražal svojo nevoljo, ko sem jih na dalje razširjal!

Pa moj junak je bil Giordano Bruno, odpadni menih 16. stoletja. Spisal sem si po mnogih enciklopedijskih slovarjih imenik različnih postopanj pri tezalnici, kakor so bila v navadi v srednjem veku, in tako sem slikal Brunovo mučenje, ko sem ga predstavljal, kakor da je prestal različna mučenja navadna v tistih preteklih časih drugo za drugim. Tako sem množil popisovanja; poslušalci so groze kar kričali. Pa so tudi imeli za kaj; eno samo teh mučenj, kakor jih je prestal Bruno po mojem pripovedovanju, bi zadostovalo ga umoriti desetkrat.

Nisem pa hotel povedati pri teh popisih, ako ravno sem po svoji volji pretiraval, da so bile grozovitosti le nasledek moje nevere, marveč pripisoval sem jih tisti dobi, in zamolčal sem, da so rablji srednjega veka služili ne papežu ali škofom, marveč rednim magistratom.

Če bi bil ostal na potu, katerega sem nastopil, mislim, da bi bil poslednjič iz Cartouche-a (glasovitega razbojnika, ki je bil kažnjevan s smrtjo na kolesu) ustvaril prostomiselskega junaka, žrtvo duhovnikov, in trdil bi bil, da mu je duhovščina napela tezalnico in ga usmrtila na kolesu.

Kaj se vé? . . . Morda pride kdaj dan, ko bo kak protiklerikalni govornik, slikajoč groze Jacquerieje, mogočno kakor po navadi trdil, da socijalni kmetje 14. stoletja so bili le kapucini, pijani moritve in naščuvani na Francosko. In govornik, ki bo pravil zgodbo tistega viteza le Beauvoisis-a, kogar ženo in otroke so prisilili jesti osmojeno in krvaveče meso, imel bo poslušalce, ki mu bodo ploskali, če ne bo pozabil pripisovati te republikanske grozovitosti kakemu slovečemu cerkvenemu dostojanstveniku, ali kakemu začetniku verskega reda.

Neki semanji dan sem videl v razstavi človeka, ki je skazoval nenavadne reči, imel je mučilno orodje. Med drugimi rečmi je kazal občinstvu dvojnato taco, ki jo je kupil v nekem severnem mestu in ki je prišla, rekel je, iz zapuščine nekega nekdanjega rablja. Ta grozna naprava je menda v tistih barbarskih časih služila v to, da so prsi iztrgali nečistim hudodelnicam.

Izposodim si od tujega umetnika to orodje in dam si potem enako napraviti od svojega ključarja. Pri svojih govorih sem dal to orodje, da je šlo po dvorani iz roke v roko. Prvikrat sem rekel:

Državljanke in državljani, ta-le naprava za mučenje, imenovana „pajak“ ali „iztrgaj-prsi“ je podobna tisti, katero je rabil abbevillski rabelj na povelje duhovnikov, da je trpinčil mladega prostomisleca Lefebure-a de La Barre.

„Pajak“ je dosegel svoj namen.

Po tem vspehu drznejši, upam si drugi pot reči, da to orodje, ki je kupljeno v sommeskem departementu, utegnilo bi biti ravno tisto, ki se je rabilo, itd. Pri tretjem predavanju je bil „pajak“ svetinja prostomiselnosti.

Ne vem, kam je to orodje prešlo. Morda si ga je prisvojila kaka protiklerikalna družba ter ga skrbno varuje. Če je tako, naj prizadetim povem, da prvič mladeniču de La Barre niso nikdar prsij trgali, — čast te iznajdbe gre nekemu uredniku „du Mot d' Ordre“, g. Edmundu Lepelletier-u, — in drugič, da je tega „pajka“ naredil pred petimi leti v Parizu g. Mazet, ključavničar, 6, rue de Bièrre, za petdeset frankov. Pristavljam še, da g. Mazet ni vedel, čemu bo orodje, katero sem mu dal napraviti, in če bo bral to knjigo, gotovo se bo čudil, da je čudno mojstersko delo, prišedši iz njegove kovačnice, postalo antiklerikalna svetinja.

To so pogloblitve laži, katerih sem se neposredno udeležil. Omeniti mi je še nekaterih starih pravljic, izmišljenih od protestanških pamfletistov, katere sem izdal in jim dodal nekaj nove zabelje,

postavim : papeško Jovano, zadevo Katarine Cadière, obrekovanja izmišljena zoper Leona X. itd. itd.

Učene bogoslovske knjige o „slučajih vesti“ so mi tudi dale tvarine za zabavljice. Ta dela so latinsko pisana; torej mi je bilo lahko priobčiti lažnjivo prestavo. Nič ni lažjega v takih slučajih, nego zavijati besede, pretiravati misel bogoslovcev in nalašč žaliti sramožljivost občinstva z rabo robotih izrazov, katere čitatelj potem pripisuje duhovščini. Tako je mogoče popačiti in popolnoma ostuditi katerokoli zdravniško razpravo. Tem grdobijam sem dal ime: *les Livres Secrets de Séminaires* (skrivne semeniške knjige). Pavel Bert mi je dal vzgled; in jaz sem ga vesel posnemal, srečen, da sem mogel motiti duše in jih z goljufijo pogubljeni.

V tem smislu imel sem več predavanj o spovedi. Moje stališče je bilo: najzlobnejše pretiravati: vsi duhovniki — sem jaz učil — morejo biti le nevredni služabniki; vsi apostoli so bili Judeži.

In vendar bi bil lahko bolje ko kdo drugi pričal, da spovedna skrivnost se ne izdaje. Nisem mislil v tistih norčavih urah na svojega izpovednika v Saint-Louis, na onega blagega duhovnika, ki je skoraj umrl, uvidevši, da sem storil božjeropno obhajilo, in vendar ni odprl ust, da razodene skrivni vzrok svoje bolezni.

Oh! ali bom mogel, vprašujem se, popraviti kdaj množino svojih sleparij?

Neka moja laž pa se je vendar enkrat uresničila. Bil sem tako nesramen, da sem poslal papežu, našemu svetemu očetu Leonu XIII., enega svojih brezbožnih romanov. Govorečemu o tej pošiljatvi z nekim prijateljem mi pride na misel, razširjati glas, da sem izobčen; moj prijatelj je komaj dobro raznesel to lažnjivo novico, ko neki katolišk časnik v Rimu naznani, da sem dejan na indeks (imenik prepovedanih knjig in pisalcev). Lažnjiva novica, raznešena iz baharije, se je uresničila.

Takoj mi pride na misel osmešiti papeštvo s tem, da podam občinstvu kako podvrženo bullo (papeževo pismo) izobčenja. Vsi republikanski časnikarji so ponatisnili to bullo in so vsak po zmožnosti pošalili se z Vatikanom. No, zdaj pa je treba nekoliko odjenjati; iz Vatikana ni prišla ta čudna listina. Odprite, dragi sobratje, tisto delo visoke domišljije, ki se imenuje Tristam Shandy, od Sterne-a; ondi boste dobili od besede do besede moje izobčenje v LXXVII. (77.) poglavju. To je toliko, kakor da bi podali občinstvu, pod imenom pristnega pisanja, kako menjico gospoda Pavlihe.

Vendar naj pa takoj pristavim, da nimam svojih republikanskih sobratov za take nevedneže, da bi ne bili sumili vira moje bulle. Večina med njimi je gotovo vedela zanj. Pa to zvijanje se jim je zdelo izvrstno in zato so se hitro storili sokrivnike novega sleparstva. Ena laž več ali manj v tako imenovani stranki resnice; kaj to šteje?

Naj sklenem slednjič svoje dogodivščine z nastetjem nekaterih smešnih pravljic, kajpada, na troške duhovščine, kakor vselej; za te pa moram navesti olajševalne okoliščine, šlo se je za norčevanje.

Neki pariški časnik, ultrasocijalen, „La Bataille“, me je prijel, ker pri neki pravdi revolucionarjev nisem kazal posebnega občudovanja za zatožence, iz katerih se mi je zdelo, da puhti močan duh policijske prefektуре (da so policijski ovaduhi). „La Bataille“ me je napadla, rekoč, da prerad ušesa nastavljam obrekovanjem, ki jih širijo zoper kolektivistе, in da sem se močno zadolžil, ker nisem preiskal resnice take govorice.

Takrat sem si privoščil veselje, norčevati se iz socialnega časnika. Pisal sem vodji, g. Lissagaray-u, nekako tako-le pismo:

„Gospod!

Jaz sem zasebni tajnik pariškega nadškofa.

Iz razlogov, ki Vam jih ne morem povedati, iz srca sovražim svoje višje.

Ali me hočete sprejeti med sodelavce svojega cenjenega lista?

Odkril Vam bodem vse spletke, ki se predejo v nadškofiji, in ne bodem zahteval nikakoršnega odškodovanja.

Posebej zahtevam, da ne bodete izkušali zvedeti, kdo da sem.

Podpis: Jean-Pierre.“

Drugi dan sem bral v „La Bataille“-i te priproste besede:

„Gospodu Jean-Pierre-u. Prav radi sprejmemo.“

Precej začnem poročati. Pošiljal sem v „La Bataille“ najgroznejše neslanosti; vse je dala natisniti, brez pomisleka.

Pravil sem, med drugimi lepimi rečmi, kako sta prišla Jules Ferry in Jules Simon, da bi se skrivaj porazumela z mgr. Guibert-om, da bode za gotovo kardinalu nasledoval mgr. Richard. To je bila pravljica, da bi človek stojé spal. Vendar je obhodila ves republikanski tisk.

Drugič razkladam, kako kanoniki „Naše Gospe“, ko se zbirajo v doljnih kletih, snažijo staro mučilno orodje in se pripravljajo, da bi je rabili, ker upajo, da se bo že bližnjo prihodnost zopet ustanovila stara monarhija.

Vsa pojasnila, dana „La Bataille“-i, so bila take vrste. In časnik jih je priobčeval. Drugi pariški listi so jih ponatiskovali. „Le Temps“ je mislil in rekel, da sodelavci g. Lissagaray-a so brljavi.

Taka brezumna poročila so trajala skoro jeden mesec. V pisarnah „L' Anti-Clérical“-a so se smeha zvijali vselej, ko sem oddal na pošto pismo s podpisom: „Jean Pierre“. Bili so gotovi, da ga bodo drugi dan videli v „La Bataille“-i. Naposled sem se utrudil. Jean-Pierre je nehal razkrivati spletke v nadškofiji.

To pustolovstvo priča, kako lahkomišljeno pobere republikanski tisk kakoršno-koli obrekovanje, da je le obrneno zoper duhovščino. Nihče si ne misli, kako močen je nagon k porazumljenju med prostomiselskimi pisatelji, da se ta namera doseže. Najmanjša laž, prižgana v kakem kotu najneznanejšega lista, posveti se, kakor bi trenil z očesom, po vsej Franciji; je, kakor merica smodnika, ko se ga dotakne ogenj.

Tisti dan, ko se bodo konservativni časniki ponatiskovali z enako splošnostjo in hitrostjo za obrambo obrekovanih, obrekovalci ne bodo imeli tako lahkega stanja.

Pridi iz tega, kar hoče, jaz moram sedaj, ko sem se prej ravnal po Voltêrovem nauku, priznati svoje osebne laži, da zmanjšam nasledke, če je še čas.

Pa po teh priznanjih, ker je na tehtnici odgovornosti mera mojih sleparij tako grozno obložena, naj mi dovoli pošteno občinstvo, da v nasprotni krožnik vržem resnico, kateri nisem postal nikdar nezvest; to je jedino dobro dejanje, ki si ga imam pravico lastiti v sredi vseh svojih slabostij.

Red Bogu posvečenih devic me je vedno navdajal s spoštovanjem. Naj se preberó moje grozne knjižure in moji slabi časniki, ne bode se dobil ondi le jeden napad na sestre sv. Vincencija Pavljanskega. Zakaj me je čednost teh devic usmiljenja silila k skritemu občudovanju, ne morem si razložiti,

ker sem bil takrat v pesteh vesti, ki je popolnoma glupa. Resnica je, da to notranje občudovanje je gospodarilo nad menoj in da je bilo močnejše, kakor vsi moji sramotni nagoni besnega prostomisleca.

O, da bi si mogel sedaj, ko sem se odkritosrčno vrnil k resnici, zopet pridobiti spoštovanje vseh dobrih ljudij!

In naj me ne miluje nihče; naj nihče ne misli, da mi je bilo težko, tako očitno spovedati se!

Ne; nasproti čutim, ko sem spisal te vrste, da mi je odvzeto breme, ki me je hotelo streti.

Srečnega se čutim, da sem razbil okove, in pomilujem svoje nekdanje sokrivnike v sramoti, nesrečneže, ki še nosijo breme svojih sleparij in nimajo poguma, da bi se ga znebili.

IX.

Húdo se širi.

Osnova. — La Lanterne. — La Petite République Française. — Dva rablja otrok. — Delavci hudega. — Defrokani. — Zavedni zapeljivci. — Prenapeteži. — Ne-sebičnost. — Protiklerikalni ustav v Montreuil-sous-Bois-u.

Ker sem bil izmed najbolj vnetih v razširjanju hudega, imam dolžnost pokazati osnovo, po kateri smo širili zlobnost.

Od začetka svojega vojskovanja zoper vero sem mislil, da moram posebno na to meriti, da moji spisi proderejo v mala mesta in vasi. Da to dosežem, sklenil sem posluževati se posredovanja najbolj razširjenih pariških in provincijalnih časnikov in jim dati zato veliko dobička.

Šel sem najprej k vodji časnika „Lanterne“, k gosp. Evgeniju Mayer-ju, in mu to-le predlagal:

„Vi ste v zvezi s tremi ali štirimi sto prodajalci v provinciji; pošljete jim vsak dan precejšnje število izvodov svojega časnika. Vsled železničnih tarifov jih imate pravico poslati vselej do gotovega števila kilogramov, katero število pa redkokdaj dosežete. No, jaz imam knjižice, katerih prodajo bi mogli Vaši prodajalci prevzeti; zakaj bi jih ne hoteli toliko določiti, da dosežejo Vaši časniški zavoji dovoljeno težo? Vi jih boste službeno (brez poštne) pošiljali svojim prodajalcem; in ti bodo po preteku gotovega časa po ravno tistem potu nazaj pošiljali tiste, katerih bi ne prodali. Ta zveza bi vse stranke oprostila prevoznine in bi bila torej vsem neizmerno ugodna.“

Gosp. Mayer sprejme, in od takrat je prodajal svojim zaveznikom svoj časnik in še knjižure protiklerikalne knjižnice. Pozneje mu je dajala knjigarna „de la rue des Ecoles“ od svoje strani zvezkov in knjižic, vse, kar je izdala, in pošiljatve „Lanterne“ so se kmalu izpremenile v pravo zasebno pošto. Tako je upravništvo časnika postalo oskrbnništvo knjigarstva.

Da se dobro razumejo koristi te zveze, je treba čitatelju vedeti nekatere podrobnosti knjižne kupčije v provinciji. Mali knjigarar iz provincije se le redkokdaj obrne naravnost do izdajateljev v glavnem mestu. Vzrok je prav priprost: splošno izdajatelji tem prodajalcem družega reda prav malo dobička dovolijo, 30 od 100, včasih 25 ali le 20, ker velikost dobička je v razmeri z velikostjo naročil. Vsak teh prodajalcev pa na drobno prav malo razpeča. In tako, ko bi se ti prodajalci obračali naravnost do izdajateljev, požrli bi troški vožnine največji del njih zaslužka. Zánje je torej koristno, da naročajo svoje stvari pri kakem oskrbniku v Parizu, ki hodi okrog raznih izdajateljev, nakupuje vse knjige, katere potrebujejo njegovi klijenti, in jih skupaj odpošlje; to zniža vožnino na nepomenljivo svoto.

Ker pa oskrbnik nakupi pri izdajatelju za več klijentov na jedenkrat, in to koj plača, kakor je navada, dobí vse veliko ceneje, kakor bi dobil vsak posamičen klijent.

Knjigarar v provinciji in oskrbnik v Parizu sta jeden na družega navezana; oba imata zaslužek pri tej zvezi.

Skrbno sem preiskal to vprašanje, in po mojih zvezah se je še spopolnil sestav navadnega oskrbništva: odpadli so popolnoma troški prevažanja.

Nadalje je to dajalo malim knjigarjem v departementih dvoje važnih koristij: 1. ker so bili v naračunski zvezi s časnikom, ni jim bilo treba več

naprej plačevati zvezkov in knjižur; 2. niso bili več v nevarnosti izgube, ker je časnik, posredovalec nakupa izdajateljevih priobčenj, nazaj vzel neprodano blago, da ga zopet od svoje strani vrne izdajatelju, ali ga brez troškov pošlje drugim prodajalcem.

S takim prodajanjem na debelo in na drobno nihče ni imel izgube; na vseh stranéh je bil dobiček. Najmanjši vaški kramarji, prodajalci papirja, tobaka itd., ki so doslej imeli na prodaj le časnik kot neki dodatek, preskrbeli so se s knjižurami, zvezki, sešitki in podobami, kakor knjigarnarji glavnega okraja. Ker je odpadel strah izgube in se pomnožil dobiček, jih je vsak dan bolj zvezal z dobičkom časnika, po katerem jim je od dné do dné rastle dobiček pri nadrobnem razprodajanju.

Pa tudi časnik je dobival moči po vedno rastoči gorečnosti svojih prodajalcev; tudi njemu je neslo to obilo evenka. Dobiček, katerega je dovolila antiklerikalna knjigarna „Lanterni“ za njeno posredovalno kupčijo do svojih prodajalcev, je bil pa res velik, kakor do takrat ni bil v navadi pri izdajateljih: 40 od 100.

Poslednjič je prodal izdajatelj desetkrat več svojih priobčenj, kakor bi jih bil brez te zveze. „Lanterne“, radikalni list, pa ni bil jedini republikanski časnik, kateremu se je zdel bistroumen ta sestav, in je tako preplavljal občinstvo z mojimi in z mojih sokrivnikov spisi. „La Petite République

Française“, oportuniški list, jo je posnemal, in tudi on je bil očaran od denarnih uspehov tega ravnanja.

Oba, intransigeanti in zmerni, stojita na neverškem torišču. Potem pa, ali je treba še praviti? Denarna stran te kupčije je „Lanterne“ in „La Petite République“ vlekla na-sé. Kdo bi si mislil, koliko dobička jima je dajala antiklerikalna knjigarna?

„Lanterni“ je neslo na mesec tri- do štiritisoč frankov čistega, in k temu pride še dobiček njenih prodajalcev. „La Petite République“ si je tudi nekako toliko pridobila.

Pa to še ni vse. Ravno to zvezo so sprejeli najbolj razširjeni republikanski časniki v provinci. Konservativci so mnogokrat ugibali, kako more priti to, kar izdaje knjigarna „de la rue des Écoles“, v najmanjša sela. Rad jim sedaj odkrijem to skrivnost, ki nima vzgleda v preteklosti.

Marsikak časnik v mestu, ki šteje 50.000 prebivalcev, je imel z izdajateljem teh brezbožnostij letni obračun od 30.000—35.000 frankov. Listom velikih mest so prihajali po antiklerikalni knjigarni čudoviti dobički. Zato so tudi, ko se je novica o mojem izpreobrnjenju zasvetila kakor strela, in je zadala smrtni udarec izdajateljski hiši, preklinjevanja republikanskega tiska v Parizu in v provinci priredila koncert, ki je bil enako soglasen, kakor hru-meč. Zaklal sem kokoš, ki je zlata jajca nesla. Hudo-delstva te vrste pa se ne odpuščajo.

Med listi, ki so me napadli, se je odlikovala „Lanterne“ po silovitosti in togoti. Njena skrajna jeza je bila v natančnem razmerju s tolarji, ki so vsled mojih del dežili v njeno blagajnico.

In „La Petite République“? Njen vodja, gospod de Roussen, tudi ni zamán dal ukaza svojim peresnim hlapcem, naj me potegnejo nekoliko po blatu. Ta ljud celó hvaležnosti denarnega žepa nima.

Ta umazana jeza je prinesla srečo gospodu de Roussen-u. Kupil je bil otok Porquerolles, in nekoliko dobičkov, ki sem mu jih jaz naklonil, je gotovo pripomoglo k tej pridobitvi. Neki sodelavec, gospod Quentin, ko je postal vodja javne podpore, dosegel je zánj, da so mu dali veliko zapuščenih otrôk za naseljenje njegovega otoka. G. de Roussen je naredil iz te naselbe pravo galejo, kjer so z mukami mučili te male in pa tako nespodobno izžemane ubožce na tak način, da je morala pravica vmes poseči in vzeti te zanimive žrtve ostudnim trapilcem.

Kdo bi mislil? Vodja tega pekla je bila žena, gospa Lapeyrère. Ta gospa, pisateljica nekaterih protiklerikalnih romanov, priobčenih pod imenom Pierre Ninous, zdela se je dosti ljubeznjiva vodji male republike; zaljubljeno je ž njo občeval in ji naročal podlistke. Ločila se je od svojega moža in je postala gospa de Roussen, po republikanski šegi. Ta nežni par je zagrešil sramotne zločine, katerim je ves tisk, brez izjeme kake stranke, užgal to-le znamenje: „les scandales de Porquerolles“ (porkerollske

nespodobnosti). Gospa Lapeyrère — ali gospa de Roussen, kakor kdo hoče, — je nedavno pravila vsakemu, ki jo je hotel poslušati, da zbira svoje predmete iz življenja, da hoče pisati romane, ki čitatelje na-sé vlečejo. Po tem načelu se sme torej misliti, da ima v mislih roman, ki bo morda kmalu izšel. Njegov naslov je popolnoma naznanjen: „Rablji otrôk“.

Zameril bi sam sebi, da toliko popisujem to gmotno stran, po kateri se je hudo širilo. Pa treba je, da priobčim nekoliko številčk in nekatere podrobnosti. Želeti je, da se osnuje tudi tako konservativni tisk, in po njem se bo dobro širilo. Sedaj je na prostomiselskem polju osnova, kakor sem jo razložil, splošna. Pa, oh! rečeno je bilo, da so otroci teme spretnejši, kakor otroci luči. Kdo bi odtresel otrplost od katoličanov?

Če je ljudstvo nasičeno z nezdravimi spisi, je to zato, ker znajo kvarilci razviti delavnost v vseh svojih podjetjih, da je strmeti. Konservativci se preveč zanašajo na svojo dobro reč. Pozabljajo stari pregovor: „Pomagaj si sam, in Bog ti bo pomagal.“ *)

Končal bodem z nekoliko besedami o delavcih brezbožnega posla. Deliti se morejo v tri vrste: nekdanji duhovniki, razsrjeni zato, ker so vsled svojega odpada iznenadeni; zavedni zape-

*) Ali ni pri nas prav tako? Žal . . . . Opazka preložnika.

ljivci, ki nad vsem dvomijo, za katere je bogokletstvo zabava; igrajo se z izmišljevanjem najneverjetnejših pravljic; prenapetneži, ki si polnijo glavo, in poslednjič v resnici verujejo domišljiji svoje glave.

Defrokani, — tako se zovejo v republikanskih krogih nekdanji duhovniki, — kažejo se z nekako najeto gorečnostjo; ti so se, — da tako rečem, — udali v svojem delovanju silovitosti. Kdor ž njimi občuje, lahko spozna njih notranji boj. Poznal sem nekatere teh izvirgov duhovščine. Zaupnik sem bil njih notranjega trpljenja in grenkosti. Zeló so milovanja vredni.

Verni jih po notranjem čutu odrivajo od sebe, in brezbožniki jih ne sprejemajo med-sé. To so Vam najnesrečnejši ljudje. Da sem najzadnji med nevrednimi, da sem kak Vincencij Pavlanski, ustvaril bi pribežališče, da zljajšam vrnitev tem nesrečnim krivičnikom. To je ložje, kakor si kdo misli. Nihče ne vé, koliko iznenadenja imajo okusiti v svojem življenju brez namena. Prepričan sem, ko bi se ta reč resno v roke vzela, da bi skoro vse nazaj pripeljali. K temu naj še dostavim, da jih ni veliko.

Zavednih zapeljivcev je na stotine. Naše stoletje gloda bolezen skepticizma (dvomljivstva). Laže se iz zabave, in to se imenuje: „biti kratkočasen“.

Da so se norčevali iz občinstva, pisali so moji sodelavci tiste nesramne mistifikacije, ki imajo naslove: „Le Secret de Tropmann“ (Tropmanova skriv-

nost), „Marat ou les Héros de la Révolution“ (Marat ali junaki prekucije), „Les Amours secrètes de Pie IX.“, „Histoire scandaleuse des d'Orléans“ (pohujšljiva zgodovina Orleancev) itd.

„No, kaj hočemo povedati dobremu ljudstvu v prihodnjem zvezku?“ — povpraševali so se vsak dan.

In izmišljali so si najnenavadnejša pustolovstva.

„Tropmanova skrivnost“, — češ, da je Napoleon III. sam sodeloval pri zavratnem umoru družine Kinck na langlois-skem polju v Pantin-u. To hudodelstvo je skrivalo grozne politične skrivnosti, in Tropmann, na videz žrtvovan, ni bil gilotinovan (obglavljen).

Vsaka neslana misel se je sprejela z veselim krohotom, le da bi bil preslepljen preprosti čitatelj. Bil sem navzoč pri porodu „zgodovinskih romanov“, katerih pisatelji so si smeha lakotnice tiščali pri snovanju. Ko sva delala načrt za „Marat ali junaki prekucije“, sva moj sodelavec in jaz v resnici izživala lahkovernost občinstva. Prišla sva do tja, da sva predstavljala Marata kakor očeta „Théroigüe de Méricourt“.

Pohujšljiva zgodovina Orleancev, pri kateri nisem sodeloval, pa sem sledil vse pripetljeje fabrikacije, je vrhunec nebrzdane mistifikacije. Prva misel tega čez mero domišljavega spisa je od nekega prijatelja in sobrata tistih časov, ki je sedaj pariški poslanec. Glavni urednik je vaudevilliste (pisalec veselih iger s petjem) na glasu v boulevardskem

gledališču. Krivili so se v pravem pomenu besede zaradi smejanja, ko so si izmislili kako burkasto nemogočnost in se povpraševali, kako bi se mogla podpreti, da bi jo občinstvo verjelo.

Tako se je obložila družina Orleancev z najgroznejšimi hudodelstvi v veliko veselje pisalcev. Ko so videli, da ima občinstvo rado njih delo, govorili so, smeje se:

„Le naprej! — človeška neumnost nima mej.“

Pa poleg teh junakov slepilstva so tudi, — naj se mi dovoli skleniti dve besedi, ki se boste rotili, ker ste vkup zadeli, — so, pravim, — „odkritosrčni lažniki“.

Prav res, poznal sem take čudne pisatelje, ki so bili naposled prepričani, da so resnične njih lastne iznajdbe. Z osupljivo resnobo zatrjujejo najbolj nesmiselna dejanja, ki se niso nikjer drugje godila, nego v njih možganih; pa jih vendar verjamejo, prepričani so o resničnosti, in to z dobro vestjo. Ti prenapetneži zaslužijo, da se postavijo v posebno vrsto. Sploh so to ljudje, ki so veliko trpeli v boju življenja, pri njih je nravni čut bolan. Ljudje mislijo, da so hudobni; nikakor ne, to so najboljši ljudje, izredne dobrotljivosti v zasebnem življenju, občutljivi za najmanjšo postrežljivost, za najmanjše znamenje prijaznosti.

Jeden teh političnih zablodnikov je pisal knjižice za protiklerikalno knjigarno. Pod komuno je igral vlogo, in njegova silovita mnenja so izviralala

brez dvoma iz revščine; pa bil je skrajne poštenosti, njemu vstaja ni prinesla bogastva, kakor nekaterim drugim. Vedno je ostal reven. Na „Rue des Écoles“ me je večkrat obiskal in mi dajal v presojo svoj rokopis.

Jedenkrat je v nekem svojih „zgodovinskih romanov“ postavil na prizorišče princa Napoleona Bonaparta, nekoliko pred državnim udarom. Predstavljal je predsednika kot zarote snujočega zoper republiko, pa tudi veselo živečega. Neki odstavek njegove povesti se je nekako tako-le glasil:

„ . . . In ta večer je princ-predsednik, da bi se oddahnil od svojih političnih skrbij, večerjal pri Celine Montaland.“

„Ali ste gotovi tega, kar tu pišete?“ — vprašam pisatelja.

„Popolnoma.“

„Vendar se pa meni zdí, da leta 1851 je bila Celina Montaland še malo mlada, da bi sprejela na večerjo Louis-Napoleona.“

Odprega slovar sodobnikov. Od Celine Montaland je ondi stalo, da je rojena v avgustu 1843. Leta 1851 je štela torej osem let.

Mirno prime moj mož za pero, prečrta v svojem rokopisu ime igralka in ga takoj nadomesti z imenom neke druge, ki je bila deset let starejša: Suzane Lagier.

Nekaj dnij pozneje sem šaleč se vprašal pisatelja:

„No, kaj pa Suzana Lagier? Ali velikokrat obedova s princem Napoleonom Bonapartom v Vašem romanu?“

Pogleda me zeló začuden.

„Vi to govorite, kakor bi se šalili. Ali Vi dvomite morda o tesnih odnošajih, ki so bili med Suzano Lagier in princem za dôbe državnega udara? Dragi moj gospod, nobena reč ni bolj potrjena! To je glas občinstva, in jaz, jaz sem tega gotov.“

Nisem več nánj pritiskal. Mož se je privadil svoje iznajdbe, in zdaj je bil prepričan.

Vendar je prav, če se pristavi, da taki značaji so prav redki. Moji sodelavci so bili v veliki večini globoki dvomljivci.

Tisti, kateri hudobijo širijo, pa ne zajemajo vedno iz studenca dohodkov. Ko sem jaz vero pobijal, delal sem to s popolno nesebičnostjo. Prosto-miselske družbe vedó, da nisem nikoli vzel centima od dohodkov pri svojih predavanjih, dočim si večina naših protiklerikalnih govornikov dela denar iz svoje zgovornosti. Da sem šel govorit v kak dobrodelni namen, oddaljil sem se velikokrat od Pariza celó 500 in 800 kilometrov, in si še nisem dal povrniti potnih troškov.

Tako obnašanje ni malo pripomoglo vzbuditi mi sovražnikov pri ljudstvu, ki je na straži v prosto-miselski stranki. Torej so povsod ponavljali, da to ni nobena zasluga za-mé, in ker sem si pridobil

neizmerne svote, imam dohodkov od naloženega denarja 25- ali 30.000 frankov.

Nič ni bilo bolj napačno. Nikdar nisem imel krajcarja premoženja. Dohodki antiklerikalne knjigarne, — prav veliki, to je res, — so se kupičili v hraniščih v podobi kupčijskega blaga, stereotipnic itd. Gotovina se je obračala vedno le v to, da je bogatila tiste, ki sedaj najhuje zoper mene divjajo; blagajnica te izdajateljske hiše je bila vedno na razpolago za razširjevalna dela; in taki, ki me zdaj psujejo, zajemali so nekaterekrati iz moje osebne denarnice.

Časnik, katerega bi pač imelo biti sram, da me psuje, zove se „La France“. Ko se je glavni urednik, g. Kamill Farcy, potegoval za poslanstvo kot radikalec v petem okrožju, prevzela je knjigarna na „rue des Écoles“ okrog dva tisoč frankov volitvenih troškov na-sé. Tajnik uredništva se je poslužil celó priložnosti, da si je izposodil od mene osebno 400 frankov, katere mi je še dolžan. In to vedó pri „La France“, in vendar je ta med onimi, ki pri vsaki priliki mečejo na-mé blato. In ta vzgled ni jedin. Legijon je ime tistim, ki so med politiki republikanske stranke postali naši dolžniki. Zoprno mi je take reči razkladati; pa dobro je vedeti take stvari, ne za-mé, ki se ne ménim več za to, marveč da se spoznajo moji obrekovaleci.

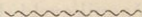
Vendar nisem tak, da bi samo sebi pripisoval nesebičnost v boju zoper vero. Sedaj, ko so mi oči

odprte, štejem si pa v dolžnost, povedati katoličanom:

„Če jih je mnogo, ki Vas pobijajo zaradi osebnega dobička, dobé se tudi nekateri, ki so protiklerikalci z zatajevanjem. Treba je veliko moliti za izgubljene, katerih ne vodi lakomnost. Kristus nam je ukazal ljubezen do sovražnikov. No, to so prvi, katere je treba ljubiti.

Vsakdo na Francoskem je že slišal govoriti o tistem vzgojevališču v Montreuil-sous-Bois, pri pariških vratih, kjer se učé dekleta bogotajstva. Veliko svojih čitateljev bom v začudenje pripravil, če jim povém, da voditeljica temu ustavu je prava pravcata udanost. Ne poznam dosti oseb, ki bi imele tako blago srce. Zaslepljenost in predsodki držé to gospo pri širjenju neverstva. Ko bi jej Bog dal milost razsvetljenja, hodila bi vštric z našimi čudovitimi „sestrami ljubezni“. Res, nesreča je, da ta tako dobro obdarovana oseba rabi svoje moči pri delu, ki je pred vsem brezbožno. Močno jo priporočam v molitev gorečih duš.

Bojujmo se zoper hudo, pa tako, da tudi goreče prosimo za svoje nasprotnike. Z molitvijo bomo premagali protiklerikalno širjenje. Naše molitve bodo prinesle luč resnice sovražnikom.“

X.

Garibaldi.

Njegovo prijateljstvo. — General Canzio. Spominska slavnost v zimskem cirkusu. — Hlinjenje naših senatorjev in republikanskih poslancev. — Mestni odbor v Parizu in meč „de la Tour d' Auvergne“. — Zorrilla. — Garibaldi v zasebnem življenju in v svojih odnošajih z ljudmi svoje stranke. — Resnica o Garibaldijevi nesebičnosti med vojsko v letih 1870—1871. — Generalov zli duh. — Vsa in pristna pisma o Bordone-u. — Uničujoče pričevanje. — Prostožidarstvo je vsililo Bordona republikancem.

Pripovedoval sem, kako je Garibaldi, prišedši s Kaprere, stopil na suho v Marseille-u. Stari laški domoljub je ohranil vedno živo v spominu navdušen sprejem, kateri mu je priredilo moje rojstveno mesto; posebno rad se je spominjal naše mlade mestne legije, ki ga je spremljala od luke „la Jouliette“ do prefektуре. In ker sva bila jaz in Esquiros-ov sin med osnovatelji te legije, spominjal se me je velikokrat.

Opazil je mojo mladost in zgodnjo zrelost. Zanimali so ga moji časnikarski boji, moje trpljenje v prognanstvu. Skratka, sprejel me je za svojega prijatelja. To prijateljstvo sem mu jaz stoterno vra-

čal. Za-mé je bil Garibaldi nad vse druge ljudi. Ljubil sem ga, kakor ljubi sin svojo mater, kakor vernik ljubi svojega Boga. Njegov sem bil z vsem srcem.

In glejte, kako je velika moč te ljubezni. Še sedaj mi je drag Garibaldijev spomin; njegovo prijateljstvo mi ostane za vselej cenjeno. Pozabljam politično osebo na njem in mislim le nánj kakor na zasebnika. Vidim v njem dve osebi: sovražnika papeštva, katerega objokujem, katerega zmot sem se i jaz vdeležil; vidim pa v njem tudi družinskega očeta, z zlatim srcem, z dušo polno nežnosti, za katerega se moje nagnenje ne dá omajati.

Garibaldi se mi je namreč razodeval v tem dvojnem oziru: nekaterikrat mi je zaupal svoje protiklerikalne načrte, in drugikrat mi je odkril svoja najskrivnejša veselja. Jaz pa sem mu poročal o neštivilnih pripetljajih svojega neverskega vojskovanja, in vedel je tudi za moje male sreče domačega ognjišča.

Ko se je oženil nekoliko let pred smrtjo s Frančiško Armosino, poslal je v Pariz le dve brzojavki, da je naznanil prijateljem to ženitev, zaradi katere se je močno veselil, dasi jo je praznoval brez hrupa na svojem zapuščenem otoku. Ribič s Kaprere preveslja v čolnu morsko ožino, ločečo otočič od Sardinije, in izroči dvoje sporočil na brzojavnem uradu male maddalenske luke. Jedno teh sporočil je bilo napisano na g. Avgusta Vacquerie-a, drugo je bilo namenjeno meni. Sporočil mi je:

„Danes se ženim s Frančiško Armosino. Mislite na naju in pijte na najino zdravje dobro vino prijateljstva.“

Kadar mislim na to nagnenje, ki mi ga je kazal prostomiselski general, ne morem, da bi ga ne primerjal z ono tesno vezjo, ki je uklepala pred sto leti Voltêrja in La Harpe-a, in ki je preživela izpreobrnjenje tega zadnjega.

Zgodovina La Harpe-a je nekoliko moja, s tem razločkom, da njegova zмота je trajala štirideset let; bil pa je tudi sunljej, ki ga je vrgel iz brezdna, silovitejši od mojega. Goreč republikanec, besen brezbožnež, napojen je bil s sramoto od neverskih demokratov, svojih sokrivnikov, v dnevih zablode. Tudi jaz sem bil za tarčo najnesramnejšim napadom svojih strankarjev; vendar pa nisem izpil tolike gošče, kakor La Harpe. Znano je, da je Voltêrjev najljubši učenec našel zopet vero v ječi v Luksenburgu, kamor so ga vrgli njegovi prekucijski prijatelji za časa groze. Treba mu je bilo preganjanja do skrajnih mej, da je spoznal, kako je štirideset let hodil po zmoti med stranko najgroznejšega sovraštva, med ljudmi, ki so bili hujši od volkov, ker se volkovi, — pravi pregovor, — ne žró med seboj.

In La Harpe, razsvetljen, ostal je še vedno zvest svojim starim nagnenjem. „Ostal je stanovitno občudovalec veleuma in prijatelj Voltêrjeve osebe, tudi ko mu je izpreobrnjenje vdihnilo nove nazore in mu dalo moč, prav ceniti dela, ki so izšla iz

rodovitnega peresa tega slovečega moža, ter pokazati brez usmiljenja brezдно, katero je provzročil po svoji lahkomišljenosti zoper vero in pravnost.“

V tistih groznih časih so republikanci, krvi pijani, giljotinovali drug drugega, in Voltaire bi bil, da je živel, poslan na morišče od Robespierre-a in Fouquier-Tinville-a. Izpreobrnjenec La Harpe pa je bil med redkimi prijatelji, ki so, videč le zasebnika, branili spomin Ferney-skega filozofa.

Jaz sem dolgo prej, kakor sem odprl oči resnici, prepričal se tisočkrat, kako malo je političnih mož francoske republikanske stranke, ki bi odkritosrčno ljubili Garibaldija. Razven nekaterih izjem nobena znamenita oseba mojega nekdanjega tabora ni kazala resničnega občudovanja za kaprerskega gôsta. Kakšne glumače sem videl, ki so imeli jedino skrb, razkazovati sebe, in katerim je Garibaldijevo ime služilo le v to, da so k sebi vlekli množico!

Jedno leto po generalovi smrti pride Canzio, njegov zet, v Pariz, da bi izročil v imenu družine mestnemu svetovalstvu častni meč „de La Tour d' Auvergne“, ki je postal lastnina starega laškega domoljuba. Ob tej priliki priredila se je spominska slavnost v čast Garibaldiju v zimskem cirkusu. No, če je ta slavnost, — zdaj že smem to povedati, — lepo izvršila se, za to se ne more zahvaliti pomoč naših senatorjev in republikanskih poslancev. Osnovatelji so povsod zadevali na tiho sovraštvo, na

splošno zlovoljo, katere si ni moči misliti. Jaz poznam le g. Delattre-a in g. de Douville-Maillefeu-a, ki sta pri tej priliki pokazala, da jima je Garibaldijev spomin res ljub. Sevéda niso odkrili občinstvu tega napada hinavske zlovoljnosti. Niso se smeli ob veljavo pripraviti v očeh ljudstva ti izvoljenci, katere ima splošno glasovanje za odkritosrčne.

Vspreh slavnosti je bil zasluga samega pariškega prebivalstva. Nikdar ne bodem pozabil temnih obrazov teh poslancev in senatorjev z levece, ki so prihajali in odhajali, mrzlični in z nagubanimi čeli, in so skrivali v cirkusovih konjarnah svojo togoto in nezadovoljnost, ker prav po črki so ob um prišli, ko so videli neizmerno množico, povzdigujočo drugo ime, ne njihovega; srditi so bili, ker se niso mogli skrivaj odtegniti: nadležno jim je bilo, da so bili prisiljeni, stopiti na povzdigneni prostor. Lockroy je z bleđimi in stisnjenimi ustnicami pozdravil „laške brate“; Clemenceau je vil svoje brke in šel skozi vse mavrične barve. Vsi jednoglasno so škripali z zobmi.

Ondi zgoraj na sedežih in odrih si je dobro ljudstvo, malo seznanjeno z malimi skrivnostmi za zagrinjali, mislilo, da njih predstojniki veselja vriskajo.

V mestnem svetovalstvu so se pač drugače obnašali. Odborniki so se skrivaj posvetovali, ali bi ne odbili meča „de La Tour d' Auvergne“, katerega je prinesel general Canzio-Garibaldi v imenu svoje družine glavnemu mestu Francije. Da bi utrudili zeta

republikanskega junaka, in ker so mislili, da ne more ostati dolgo v Parizu, odkladali so od dné do dné sejo, v kateri bi moralo svetovalstvo sprejeti častni meč, tako da niso rekli nì da, nì ne.

In vendar je šlo za zgodovinsko orožje, za narodno svetinjo, za meč, katerega je podarila prekujijska vlada tistemu, ki so ga naši dedi od leta 1792 imenovali „prvega grenadirja republike“.

Canzijeva stanovitnost, — nimam pravice več reči, — je zmagala vso podlost. Naši edili so slednjič sklenili po pritisku nekaterih predstražnih častnikov sprejeti meč „de La Tour d' Auvergne“ in Garibaldijev.

Za svojega bivanja v Parizu je Canzio blagovolil stanovati pri meni. On vé, s kako globoko udanostjo do kaprerskega moža sem z nogami teptal vsa republikanska sovraštva, ki so me takrat napadala, in kako si jih iz glave zbijal, da bi ne dal, ker sem se vsega posvetil občnemu blagru, kake pretveze skritim sovražnikom garibaldijske spominske slavnosti.

V teh okoliščinah sem spoznal Ruiza Zorillo, slovečega španskega agitatorja. Morda je dobro, če pristavim o njem mimogredé kako besedo.

Glavar čezpirenejskih radikalcev je visoke postave, vzraščén kakor Herkul. Vse na njem diha drznost, pa tudi silovito častihlepnost. On si misli, da je poklican igrati še imenitno vlogo v svoji domačiji.

Dolgo smo se neki dan razgovarjali, ko je prišel vrnit obisk Canziu. Od tega razgovora sem si ohranil prepričanje, da je Zorilla republikanec vseposebne vrste, in da so ga mogli slišati moji prijatelji tistih časov, kako se je brez hlinjenja izrazil, ko smo bili sami, ménim, da bi jih veliko nehalo gledati v njem kakega Bayarda španske demokracije. Ko je razložil svoj bojni načrt, in me je ta močno osupnil, nisem se mogel zdržati, da ne bi bil rekel kakor za sklep našega razgovora:

„Kaj torej, državlján Zorilla, je, kratko rečeno, Vaš zasebni program v politiki?“

Zorilla pokaže tak izraz na obrazu, ki se ne more naslikati, in mi odgovori:

„Prevratnik pred konservativci in konservativec pred prevratniki!“

Prav po besedi poročam to izjavo načel, in nočem reči družega o njej, nego da je čudna. Ko bi ga ne bil slišal s svojimi ušesi, ne verjel bi, da more političen človek reči kaj takega.

A naj se vrnem k Garibaldiju; njemu gotovo niso taka načela služila.

Papeštvo ima pravico, gledati na Garibaldija kot na svojega srditega sovražnika; vendar pa gotovo zgodovina ne bode očitala nikdar italijanskemu generalu, da bi bil mož z dvema obrazoma. O njem kot o protiklerikaleu nočem govoriti. Meni ne gre, da bi govoril o tej Garibaldijevi strani, pa vsaj so

tudi znana njegova očitna dejanja vsemu svetu. Ta knjiga je osebna „mea culpa“ (obtožba). Jokam se nad seboj in nad vsemi, ki so se vdeležili mojih zablod; jaz pa nimam pravice, postati tožnik tujih zmot, in posebno tožnik tega, katerega sem najbolj ljubil. Ali ni nasproti najbolj naravno, da govorim za olajševalne okoliščine?

V zasebnem življenji bil je Garibaldi najboljši človek: sočutje je imel za vsako lepo dejanje; solze so mu stopile v oči, ko so mu pravili o kaki najmanjši nadlogi; njegovo srce kot moža in očeta je bilo zaklad dobrote, ki ga ni bilo moč izprazniti. V odnošajih s svojimi somišljeniki je bil posebjeno bratstvo. Ne razumem, kako je mogel živeti in umreti v stranki, v kateri tli pod odejo najbolj divje sovraštvo. To bratsko navdušenje do svojih gnal je Garibaldi predaleč; zato je bil tudi velikokrat po nevrednih goljufan. Ko je slišal republikanca, da je govoril slabo o drugem republikancu, potegnil se je precej za črnjenega. Obrekovanje pri njem ni prav nič škodovalo. Ko ga je kak nevrednež goljufal, mu njegovi najboljši prijatelji, celo njegovi sinovi niso mogli odpreti oči: goljuf je republikanec, torej je nedotakljiv.

V političnem življenji je bil Garibaldi prenapetnež; pa to se mu mora priznati: bil je živa ne-sebičnost. V tem oziru imam dolžnost, odkriti reč, kateri se bodo čudili katoličani in prostomisleci, oporekalo pa se ji ne bode.

Republikanci so prepričani, da so Garibaldi, njegovi sinovi in njegov zet prišli na pomoč Franciji popolnoma brezsebično, in da so se vojskovali zoper prusko vojno na vzhodu tako, da jim vlada narodne brambe ni dala niti jednega centima za plačo med vsem časom njih vojskovanja. Konservativci pa mislijo, da je to le pretveza, s katero so ti glavarji laških prostovoljcev slepili ljudstvo, njih blagosrčnost da je izmišljotina, in da jim je bila vojna popolnoma plačana od francoske države.

Kdo ima prav? Nihče.

Ti in oni se nekoliko motijo. Obe nasprotnih mnenj se morete podpirati; v vsakem je nekaj resnice, pa tudi pomote. Resnično je to-le: Garibaldi, njegovi sinovi, njegov zet in celó nekaj laških častnikov iz najbližje okolice so se vojskovali na vzhodu s popolno nesebičnostjo; niso sprejeli niti centima svoje vojnine. Pa . . . ta vojna je bila vendarle plačana od francoske države in vzdignena v Garibaldijevem imenu po nekom, ki si jo je prisvojil.

Ta „neki“, dober demokrat, živi in je vrednik „Republique-Française“. Garibaldi je imel v tega človeka neomejeno zaupanje. Ko se je prav pozno odkrila ta skrivnost, odprle so se mu oči; pa njegova prevelika dobrotljivost do svojih ga je zadržala, da ni kažnjeval krivičnika. Kadar je s prstom potipal nesramnost potepuha, bilo je tudi že prepozno.

Bilo je dolgo časa po vojski. Kaprerski gostač je bil ravnokar izvoljen za poslanca v Rimu. Ne-

kaka sprava se je naredila med sinom Viktorja Emanuela in njim. Garibaldi je bil večkrat navzoč pri sprejemih visoke družbe uradne Italije.

Pri nekem takih večerov se je govorilo o glasovitem pripetljeju v bordeauxski zbornici in o nesebičnosti laškega domoljuba, tako grdo plačanega od Francozov. Jeden naših diplomatov, ki je bil priča razgovoru, pobere tožbo nehvaležnosti, izrečeno zoper našo deželo, in izpregovori prav bodeče:

„To dobro priznavam Garibaldiju,“ — pravi, — „prišel je k nam kakor prijatelj. Pa treba, da konec storimo jednemu delu te pravljice; če je prišel kot prijatelj, je bil plačan kakor general.“

Garibaldi skoči s svojega sedeža. In ker ni hotel priznati, da je bila njegova vojnina plačana od vlade narodne brambe, potrdijo mu nekoliko dnij pozneje pisma, ki opravičujejo oni zagovor.

Nevrednež, ki je tako zlorabil njegovo zaupanje, ki je vzel in podpisal zanj, je bil izmed njegovih najboljših prijateljev, človek, zaradi katerega se je večkrat razprl s svojimi sinovi in z vso svojo družino. Bil je načelnik glavnega stana, Bordone.

Če je imel kdo škodljiv vpliv na Garibaldija, je gotovo ta Bordone, in nánj se zavrača odgovornost vseh slabih dejanj, pripisovanih generalu za vojskovanja.

Kdo pa je Bordone? — Ubogi narod ne vé tega. Republikanci in prostomisleci vidijo v njem le

protiklerikalca. Jaz jim hočem posvetiti. In prvič, vlada narodne brambe je vedela, kaj je misliti o njem.

Tukaj moram zaplesti v to zadevo nekatere osebe, ki imajo dostojanstvo v republiki; ker pa večina teh živi, bo njih molčanje, — ker vsakoršna tajitev je nemogoča, — govorilo.

Bordone je bil lekarnar v Avignonu. Precej bom povedal, zakaj se je zvezal z Garibaldijem. Leta 1870 šel je po naročilu južne lige iskat na Kaprero starega laškega generala. Tourska vlada je imenovala Bordona za polkovnika višjega stana. Gambetta pa se je uprl temu imenovanju. Dne 15. novembra podeli opravila načelnika glavnega stana pri Garibaldijevi četi polkovniku Frappoliju, Lahu. To je bil ukaz Gambettov, na katerega se pa ni oziralo, tolika je bila takrat zmešnjava močij.

„Tours, 15. novembra 1870.

Ud vlade narodne brambe, minister notranjega in vojske, potrjuje zopet g. polkovnika Frappolija v opravih načelnika glavnega stana pri generalu Garibaldiju, kakor so bila omenjena po sklepu vlade. Njemu jedinemu priznavam ta naslov in moči, ki jih obsega.

Gre naj torej brez odloga, da prevzame to stopnjo pri generalu Garibaldiju, in naj izbacne gospoda Bordona, kogar sodnijska preteklost in obnašanje bi se ne mogli zjediniti z značajem predstojnika francoske vlade.

Podpis: Leon Gambetta.“

Gosp. Frappoli je ta ukaz ohranil, in jaz sem mogel dobiti pristni prepis. In kakošna je bila Bordonova sodnijska preteklost, o kateri je govoril Gambetta?

Ker se avignonski lekarnar ni dal izbačiti, dala se je vlada podučiti od prvega vira. Minister prava je pisal prokuratorju republike v Avignon, naj mu pošlje sporočilo, kaj pravijo sodnijska pisma o Bordonu. To je sporočilo prokuratorja na vlado:

„Avignon, 23. novembra 1870.

(Št. 5375, sporočilo s številkami.)

Prokurator republike, Avignon, ministru prava, Tours.

Prepis sodnijskih pisem o Bordonu:

„2. julija 1858, kazensko sodišče v Lachâtre-i: odstranjenje zarubljenih predmetov; 50 fr. kazni.

24. julija, dvor v Parizu: prevara; 2 meseca ječe, 50 fr. kazni.“

Videli bomo pozneje, da sodnijska pisma, poslana ministru prava od prokuratorja v Avignonu, niso bila popolna.

Pa Bordone se je smejal svoji odstavi. Imel je vzrokov, ostati pri Garibaldiju, in on je tudi ostal v kljub ministru, v kljub družini in prijateljem generala. On je spočel in vzdržaval nered, da bi pripravil ob zaupanje laške prostovoljce in škodoval brambi.

Sporočilo v podporo:

„Lyon, 5. decembra 1870.

Ronski prefekt ministru notranjega in vojske,
Tours.

„Obnašanje Bordonovo v Autunu je predmet vsestranskih pritožb, vzrok zgube poguma, prav velika nevarnost. Ono zasluži vojno posvetovanje. Vi bode te o tem več vedeli, kakor jaz; pa to, kar jaz vém, me sili izreči, da tak načelnik glavnega stana je očitna spodtika. Garibaldi je slep; Vi ne morete biti. Ali ni pomočka, odstraniti Bordona, ne da se žali Garibaldi? Pridi, kar hoče, vse mora odjenjati, ko gre za občni blagor.

Podpis: Challemel-Lacour.“

Drugo sporočilo o Bordonu:

„Chaumont, 4. decembra 1870.

Haute-marne-ski prefekt vodji splošne varnosti,
Tours.

Znano Vam je, da mi je naložil Gambetta, povedati generalu Garibaldiju, da bi rad videl, ko bi se znebil pomoči polkovnika Bordona. Tudi ste mi naznanili, da imate gotovost o obsodbi, katera sramotilno znamenje vtiska osebi polkovnika Bordona. General Garibaldi, hoteč ustreči Gambettovi želji, mi je naročil, Vam povedati, da mora, predno se znebi pomoči koristnega moža, imeti dokaz o tej obsodbi in zagotovilo, da ni bila uničena po sodnijskem sklepu višjega reda. Čaka Vašega odgovora, da se odloči.

Podpis: Spuller.“

V Toursu so prišli skoro do trdnega mnenja o нравni vrednosti Bordonovi; poznali so vsaj jeden del njegovih sodnijskih pisem. Ali je vlada naznala Garibaldiju vspeh svojih poizvedovanj, ne vém. Gotovo je, da tisti trenotek je neki francoski republikanec, po imenu Gauckler, posredoval v prid Bordona, in narodna bramba se je udala trpeti lekar-narja-goljufa.

Tukaj je sporočilo Gambette odposlancu v Bordeaux-u, ki je g. Freycinet sam :

„Lyon, 24. decembra 1870.

Minister notranjega odposlancu za vojsko, Bordeaux.

Nekaj dnij imam brati veliko sporočil, podpisanih od Bordona. Ta človek, kakor veste, je načelnik višjega stana pri Garibaldiju; veste tudi, kaj se o njem govori; torej je umestno, ne zapustiti gledé na njega pravil previdnosti. On ukazuje, reže, delí, dela vse pri Garibaldiju.

Prvič opomnim, da so njegova sporočila pisana velikokrat v nesprejemljivi obliki. Nikdo ne govori in ne piše, kakor on. Prav bi se reklo, da je vse-mogočen. Daje ukaze prefektom, predpisuje naredbe itd. Ni je reči, ki bi je on ne delal povsod, v njegovi okolici, kakor zunaj nje.

Zdí se mi potrebno, Vas še jedenkrat opreznosti opomniti zoper njegova brezmerna prevzetja, katerih ne moremo trpeti . . . Glejte torej, da ga že zavrnete! Znano mi je, da položaj zahteva pri-

zanesljivost; pa je pomoček, zavrniti g. Bordona v njegov pravi tir, in prosim Vas, da s svojo navadno spretnostjo tega ne opustite.

Podpis: Leon Gambetta.“

V tej dōbi je bil prefekt ronskih ustij Alfonz Gent; človek, kakor Bordone. Glejte, kaj je Gambetta brzojavil na to stran, Gentu, o njegovem avignonskem rojaku:

„Lyon, 25. decembra 1870.

Minister notranjega prefektu, Marseille.

... Gotovo veste, da ima Garibaldi za načelnika višjega stana Bordona, s katerim je, kakor se zdi, prav težko živeti; ker je veliko odstopov v Garibaldijevi četi, provzročeni po njegovem ravnanju, njegovem vsemogočnem obnašanju, njegovi neznosni ošabnosti, da ne omenim drugih vzrokov, o katerih nočem tukaj ničesar reči.

Če morete porabiti svoj vpliv, storite nam veliko uslugo. Podpis: Leon Gambetta.“

Gotovo je, da je Bordone delal na to, da bi onemogočil Garibaldija, in je vse v nered spravljal. Njegov namen je bil tudi, odstraniti, če treba, z obrekovanjem tiste Lahe, ki so dobro voljo imeli. V tem delu nereda in sramočenja mu je pomagal njegov akolit, polkovnik Gauckler, ki se ni sramoval poskušnje, opljevati vrlega Canzia, čegar obnašanje v tem vojskovanju je bilo tako junaško, da so mu vsi hvalo dajali. Gauckler je predstavljal Bordona kakor jedinega človeka, zmožnega, rešiti položaj.

Sporočilo :

„Autun, 6. januarija 1871.

Polkovnik Gauckler odposlancu za vojsko, Bordeaux.

Garibaldi ne more več potovati; zdí se, da so njegove moči pošle; on je v rokah svoje laške okolice, ki je prav malo vredna, posebno njegov zet, in Lobbia, podnačelnik višjega stana, znan malo hvalno.

Kadar ni Bordona, ta okolica v Garibaldijevem imenu stori neumnosti in grdobije, ki v nered spravljajo in sprijajo vojno. Zdí se, da so sklenili, ne delati. Vsled belih listov in pooblastil, danih Lobbiju, se zgodé imenovanja in zmešnjave, da se občinstvo nad njimi spodtika.

Francozi bi se radi bíli in se čutijo ponižane, ker imajo laške načelnike, nezmožne in brez poštenja. Bordone ima veliko truda, da preprečava odstopa v trumah, in bode le težko rešil Garibaldijevo ime madeža, ki bode polisal republiko.

Predolgo, da bi Vam dejanja navedel. Če želite, pošljem pismo.

Rajši bi imel preiskovalno komisijo.

Najbolje bi bilo, če bi Garibaldi odpovedal vlogo, katere igrati ni več zmožen zaradi svojega stanja, ali da bi kak komisar, previden z zadostujočimi močmi, prišel očistiti vojno in paziti na red.

Podpis: Polkovnik Gauckler.“

Kaj je storil g. de Freycinet? Imenoval je za generala človeka, katerega je Gambetta zaničeval, katerega je Ranc razglasil za nečastnega, in o katerem je ves svet vedel, da mu nedostaje poštenja. Tukaj so besede tega nerazumljivega imenovanja:

„Bordeaux, 13. januarija 1871.

(11. ura zvečer. — Št. 7253.)

Vojska generalu Bordonu, Dijon.

Vlada Vas je ravnokar imenovala za brigadnega generala, za načelnika višjega stana vogeške vojne.

Ko smo Vam podelili to stopinjo, smo hoteli pomnožiti Vašo veljavo, poplačati Vaše vojaške zasluge in zljajšati še več, katere pričakuje od Vas republika.

Podpis: C. de Freycinet.“

Res se je treba vprašati, če ne sanjamo . . . Uboga Francija!

Šest dni pozneje je ravno ta g. de Freycinet brzojavil novemu generalu:

„Bordeaux, 19. januarija 1871.

Vojska generalu Bordonu, Dijon.

Ne razumem vednih vprašanj, ki mi jih stavite, da bi vedel, kdo ukazuje, tudi ne težav, ki vedno nastanejo tisti trenutek, ko hočete kaj storiti. Vi ste edini, ki se vedno sklicuje na težave in razpore, da bi seveda opravičil svojo nedelavnost. Ne prikrivam vam, da je vlada prav malo zadovoljna s tem, kar se je ravnokar zgodilo.

Vi niste dali vojni Bourbaki-ja nobene pomoči, in vaša navzočnost v Dijonu je bila popolnoma brez vspeha na pomikanje sovražnika od zahoda na vshod. Kratko, manj pojasnil in več dejanj, to se terja od Vas.

Podpis: C. de Freycinet.“

In tretji dan:

Bordeaux, 21. januarija 1871.

Vojska generalu Bordonu, Dijon.

Če se ima to nadaljevati, odklonil bom za-se vso odgovornost pred vlado za vaše sodelovanje, in vlada bo poskrbela.

Priznam, da sem pričakoval druge reči od vas v tem vojskovanju, in žal mi je, da sem vas tako gorko zagovarjal, nadejaje se, da vas to odloči k domoljubnemu delovanju, ki bi pokopalo vse v pozabljenje.

Podpis: C. de Freycinet.“

Ali se zdaj razume, da je bil Bordone zli duh Garibaldijev, njega predobrega, in izgovorimo besedo, preslabega?

In nisem še vsega povedal o tem nečastnem malopridnežu, čegar obnašanje je več kakor sumljivo.

Med bivanjem v Genfu, leta 1876, sem imel velikrat priliko videti Cluseret-a, — tega pravega generala, — ki je bil pooblaščen za vojsko pod kumuno. Neki dan govoriva o Bordonu. Cluseret me popolnoma podučí. Imel je med svojimi zapiski vsa pisma o njem, in mi je dal pravico prepisati po-

snetek vseh pisem od njegove roke, da se ga smem poslužiti, kader se mi bo primerno zdelo. Ta posnetek, če se dobro spominjam, je del spominov o dogodkih in ljudeh onega časa, katerega Cluseret ureja v zložnih urah. Pa bodi, kakor že hoče, tukaj je po besedi tisti značljivi oddelek:

„Dolžnost imam povedati z listinami v rokah, kaj je g. Bordone, avignonski razlekarnar, ker vloga, ki jo igra petnajst let na račun francoske in laške vlade, zanima ves svet.

Od 22. marca, ko sem prišel v Pariz, do 3. aprila 1871, stanoval sem na policijski prefekturi. Ker nisem imel nič dela, preživel sem svoj čas s tem, da sem pregledaval in velikrat prepisaval skrivne listine. Med prepisanimi so bile tudi listine, tikajoče se g. Bordona; to pa je bilo v njih:

Tri obsodbe, in dve od teh zaradi goljufije. Prva, izrečena po sodišču v Lâchatrè, ni imela nikake zaznambe nagibov, ne kazni naznanjene (to je obsodba na 50 gl. kazni, ker je izmaknil zarubljene reči, ki je v sodniškem sporočilu poslanem od avignonskega pravdnštva ministru prava tourske vlade).

Druga, dva meseca zapora, izrečena po pariškem sodišču.

Tretja, tri leta, po sodišču v Cherbourgu.

Kakor se vidi, politika nima nič, prav nič opraviti s temi dogodki.

Ne obsodi se v treh različnih mestih, pri treh različnih sodiščih ena in ista oseba za eno in isto

hudodelstvo, ponavljam trikrat, v treh dobah in na treh različnih krajih, samo zato, da bi se spravil s političnega prizorišča človek, ki je ondi tako malo veljal, kakor avignonski lekarnar.

Ne hodi mi na misel, da bi se vzdignil za branitelja politične nepristranosti cesarskih sodišč Francije; vendar pa moram potrditi, da možje, ki so vse drugače imenitno vlogo igrali kakor g. Bordon, gnani vsled drugačne togote, vzdržavani po drugačnih strasteh, niso nikoli morali bežati zaradi kake zatožbe goljufije.

Ne Gambon, ne Delescluze, ne Vermorel, ne Flourens, ne Varlin, ne, to morem reči, kdo drugi izmed mož, ki so znameniti v demokraciji, niso se morali zagovarjati pred sodiščem zaradi hudodelstva goljufije.

Ne morem torej sprejeti in nihče ne bo sprejel kot izgovor za hudodelstvo, očitano g. Bordonu po francoski pravici, strah, s katerim je navdajal francosko vlado.

Pa to ni najbolj obteževalno, in ko bi imel opraviti le z goljufom, ne trudil bi se razkriti ga, ker to bi zadevalo le policijo ali osebe, ki so gmotno vdeležene pri njem.

Goljuf se je sprevergel v mednarodnega ogleduha, da bi ubežal zasluženi kazni, in petnajst let je postavljen od francoske in laške vlade, da nadzoruje Garibaldija. To je obteževalno, to zanima ves svet, in zato pišem te vrste.

Listine o Bordonu se delé v dve polovici. Prva obsega vse, kar zadeva tožbe. Druga obsega dopise med vitezom Nigro, laškim ministrom, in med ministrom vnanjih zadev Francije o priliki, ko so se poslale listine Viktorju Emanuelu.

V prvem delu je mogoče slediti stopinjo za stopinjo napore različnih pravníštév, da bi bil prijet v nenavzočnosti obsojeni Bordone. V drugem delu se dobi nit, predena po listinah, poslanih iz Pariza na dvor Viktorja Emanuela, potem iz Italije na ministerstvo vnanjih zadev Francije, katera jih je vrnila pravníštvu z opombo: Na višji ukaz naj se ustavi zasledovanje.

Od tistega trenutka je mogel mednarodni ogleduh prosto odhajati in prihajati v Franciji in Italiji. Zanj bi bilo prav, kakor bi delal.

Od teh listin naredil sem tri prepise. Enega sem poslal gosp. Pavlu Meurice-u od Rappel-a, in enega nekemu republikanskemu časniku v Lyonu. Ne ta ne oni ga ni uvrstil. Pozneje, ko sem vprašal, zakaj se ni uvrstilo, dobil sem odgovor: „To bi bilo preveč veselja duhovnikom napravilo!“

Priznavam, da ne razumem. Posebno ne razumem, da dolžnost, prva dolžnost vsakega poštenega človeka, podučiti svoje sodruge o nevarnosti, ki jim pretí, ne zadeva politike. Prej smo ljudje, potem politiki.

Tretji prepis je v * * *, z drugimi papirji. Pa če bi tudi ta zginil, listin o Bordonu ne bo težko

na novo dobiti s pomočjo pravnih arhivov v Lachatri, Parizu in Cherbourgu na eni strani, in od druge strani iz arhivov vnanjih zadev.

Leta 1861 sva bila Bordone in jaz v Napolju, oba pri južni vojni. Ker so krožile prav slabe govorice o njegovi poštenosti, zedinili so se Francozi in me odposlali z nekim drugim častnikom, da dobiva pojasnil v Parizu. Kolikor je moj spomin še zanesljiv, je bil g. Planat de la Faye, in zdi se mi, da sva se obrnila na Henrika Martin-a zaradi zaželjenih pojasnil. Bila so slaba, pa ne določna. Niso hoteli, ne mogli nama priobčiti kake gotove listine. Zadeva je tu obtičala. Kako se je znal Bordone delati nenadomestljivega pri generalu Garibaldiju, tega ne bom preiskaval. Gotovo je, da gluh za opomine svojih najstarejših in najjudanejših prijateljev je držal po koncu človeka, ki je v očeh vsega sveta popolnoma izgubil dobro ime. Morda misli, da mu agent, ki ga pozna, več koristi, kakor škoduje. Naštevati vse usluge Bordonove v zameno prostosti bi bilo predolgo. Govoriti čem le o zadnjem vojskovanju. Njegove usluge se vklenejo v dve besedi: Garibaldija je osamil in osramotil.

Osamil! ker je zadržal polkovnika Frappola, da ni zavzel mesta načelnika višjega stana, katero mu je bilo odkazano, ko je ob veselje in pogum pripravil veliko udanih republikancev, ki bi bili radi služili pod Garibaldijevimi povelji. Osramotil, ker je dajal izpodtikajočemu se ljudstvu prizore požrešnosti, gnane

do nesramnosti takrat, ko je Francija pojemala in ko je laški višji stan Garibaldijev, kakor on sam, dajal svetu vzgled republikanskih krepostij in ostromij. Osamil! po globokem razporu, nastalem po takem obnašanju in takih vzgledih med starimi Garibaldijevimi tovariši in mlado Bordonovo okolico. Osramotil! po svoji globoki vojaški nezmožnosti, ki ga je gnala do izdajstva. O tem hočem navesti le en vzgled autunski.

Prusi so preganjali vogeško vojno, ki je napadla Dijon, pa brez vspeha, in je prišla umikajoč se do Autuna. Bordone in njegov višji stan so se gostili, ko mu pridejo naznaniti, da so Prusi samo nekaj kilometrov še oddaljeni. G. Theuriet pa, izkušen domoljub, župan v Saint-Denis-u, vasi manj ko štiri kilometre od Autuna, ki je bil v vsakdanji zvezi z Bordonom, sporoči, da so Prusi že v njegovem vrtu.

„Moja policija je boljša od katerega si bodi generala“, odgovori posmehujoč se; „ni mi treba praviti, kje je sovražnik. Halo, trčimo!“ Zastonj dohajajo prestrašeni kmetje s krikom, da so jim Prusi za hrbtom.

„Strah povečava reči,“ odgovarja Bordone, in smejoč se dalje pije.

Granata se razleti na dvorišči podprefektore, kjer se Bordone masti. Jezi se nad nerodnežem, ki dela ta nepriležni hrup.

„To je pruska granata“, odgovoré mu.

Bordone zmajuje z ramami. Poslednjič druga kroglja počí v sobi, ki je zraven obedne. Zdaj vstane Bordone od mize. Pa igra je bila pri kraju. Prusi so imeli časa napeljati svoje baterije na sredi saint-deniške rebri. Strah popade vogeško vojno; in ko bi ne bilo priličnih zasukov Cremer-ja in krepke delavnosti autunske narodne garde pod vodstvom podprefekta Maraisa, bil bi Garibaldi, nenadoma napaden pri Autunu, za kar je moral zahvaliti Bordona, mogel ondi pustiti prostost in morda svoje življenje. Ali je bil za to poslan Bordone?

Pokazal sem Bordona, to mi je dosti. Mrtev za čast, ta človek ne more več biti za poštene ljudi.

General G. Cluseret.“

Tukaj je določno pisanje in pričevanje, kakoršnega demokrati, še toliki intransigeanti, ne morejo zavreči.

Preteklo leto sem bil še v zvezi s Cluseretom. Bival je takrat v Carjigradu. Zvedel je iz mojega časnika, da se čem užaljen umakniti iz prostomiselstva in zlomiti svoje protiklerikalno pero. Takrat (v maju 1885) se nisem še popolnoma odločil. Pa izprevidel sem, da se kdaj utegnem pečati z grdo osebo, ki je tako nesrečno vplivala na Garibaldija in sem poprosil Clusereta še nekaterih pojasnil o njem.

Odgovoril mi je 27. junija.

Garibaldi je pred smrtjo dobil listine o Bordonu. Pantaleon mu je dal en prepis.

„Garibaldi, pisal mi je Cluseret, ni dobro sprejel reči, in ker ga ne poznate tako dobro, kakor mi, ne morete umeti nekaterih slabostij, katere poznamo mi, njegova vojaška družina. Njegovi sinovi so mu izrekli, da naj se odloči za Bordona ali zanje; tem so se pridružili najstarejši njegovi tovariši v orožju od Brazilije in od 1849. leta. Vse je pred vrata postavil. Od tod moje ohlajenje za Garibaldija proti koncu.

Bordone je goljuf s podlago ogleduha, z značajem obeh v eno združenih.

In se podpisavam :

Cluseret.“

General Cluseret je prišel v Francijo po marcu 1886, in popustivši vojaško življenje, biva v toulonski okolici. Prosim ga, naj mi ne zameri, da nisem prej porabil pojasnil o Bordonu; pa prepričan sem, ker ga poznam kot moža, ki drži pred vsem na čast, da jih bo potrdil, kdorkoli bi se hotel nanj obrniti.

Treba je bilo Garibaldiju poslednjič odpreti oči zaradi osupljivega odkritja o njegovi vojni plači, ki jo je blagosrčno prepustil Franciji, in katero je Bordone vzdignil v njegovem imenu. Mednarodni ogleduh je spravil tudi plačo sinov, zeta in več laških častnikov pri Garibaldiju — posebej majorja Gattorna, kakor mi je ta ustno potrdil.

Večina teh nesramnostij je bila znana pri „République Française“, ko so zaupali Bordonu opr-

vila zborničnega poročevalca. Taka je oseba, ki predstavlja v bourbonski palači uradni časnik oportunistva.

Ali želite še vedeti, kako je prišel Bordone zopet v milost pri Gambetti, Challemel-Lacouru, Rancu in Spullerju?

To je bilo v dobi poskušenege združenja, v letu 1873, da bi se zopet vpeljala monarhija v Franciji.

Ko je konservativna večina narodne skupščine pripravljala postavna pota za vrnitev kralja, snovale so lože zidarske v temi vstajo.

Bordone, ki je visoko cenjen v prostožidarstvu, je bil izvoljen za načelnega generala vojne zarotnikov od južnih republikanskih poslancev.

Lože so čudovito razpredle zaroto. Vstajna vojna je bila velika. Zraven sposobnih mož zvezanih z osrednjim odborom (v Lyonu), katerim je bilo ukazano, na prvo povelje zbrati se na določenem kraju svojega bivališča, da zopet ustvarijo nekdanje stotnije narodne garde, razpolagalo je prostožidarstvo s celo teritorijalno vojno, pripravljeno zbrati se v vsakem mestu, in tudi z velikim delom dejanjske vojne, razstavljene po različnih založiščih ronske doline.

Pridobili so posebej veliko častnikov od pešcev 11., 15., 16. in 17. kora vojne, kateri imajo bivališča v Lyonu, Nîmes-ih, Marseille-u in Montpellier-u; niso pa mogli pridobiti konjištva in inženirstva. Pušk tudi ni manjkalo. Neki denarničar, Gambettin prijatelj, je veliko vsoto dal za nakup orožja in

streljiva, ki se je skrivaj uvažalo čez vogeško mejo; v poplačilo tega republikanskega bankirja je bila pozneje poslana vojaška moč v Tunizijo; vsakdo vé, da ta vojaška odprava je imela pred vsem denarno namero na tuniški dolg, ki se je pozneje vsled pokroviteljstva navalil na Francijo. Kratko, zarota l. 1873. je bila velikanska, in če ni izbruhnila, bilo je zato, ker se je grof de Chambord raje odrekel prestolu, kakor da bi bil dovolil nekatere reči.

Prostozidarstvo je torej ob priliki tega kovarstva spravilo Bordona z oportunisti. Od tistega časa sprejema z razpetimi rokami parlamentarne dvorane levica goljufa, mednarodnega ogleduha, ovaduha, ki se je pritihotapil k Garibaldiju, izdajalca, ki si je prilastil vojnino, podarjeno od starega domoljuba in njegove družine, z eno besedo, Bordona. Poslanci in senatorji republikanski so potegnili gobo čez sodniško in drugo njegovo preteklost.

Gosté ga, pestujejo ga, tako zmerni kakor radikalei, ker prostozidarstvo vsem ukazuje. Lockroy ga objema, Spuller mu stiska roko in Clemenceau mu pravi: „moj dragi prijatelj“. Tudi jaz, ko sem bil v tej stranki, delal sem kakor drugi; trpel sem Bordona. Po vzgledu Pavla Meurice-a od Rappel-a nisem priobčil listin, podanih od Clusereta. Tudi jaz sem si rekel: „To bi napravilo preveliko veselja duhovnikom.“

Kako grd je republikanski jarem! Iz politike sprejemajo v tem svetu slepcev najzadnjega hudodelca.

Nikoli ne bom pozabil, koliko sem trpel ob spominski slavnosti za Garibaldijem v zimskem cirku, ko sem moral biti v dotiki s tem grdežem, o katerem sem vedel, da je ogleduh in tat. In Canzio, tako odkrit in vrl! . . . Bil je na tezalnici, rudel je jeze in sramovanja. Toliko je ljubil Garibaldija, da se je udal skrajnemu žaljenju, ko je imel nečastnega Bordona poleg sebe pri mizi pri dveh banketih, pripravljenih laškim odposlancem, zato, da bi ne motil te slavnosti v generalov spomin. Le eden, major Gattorno, predstavljajoč genovske demokratične družbe, ni mogel brzdati nevolje svoje, in je po seji, v kateri je pariško svetovalstvo sprejelo meč „de La Tour d' Auvergne“, ravnal pri pitni mizi v Flore-ovi kolibi z Bordonom, kakor je zaslužil. Pa osebe navzoče pri prepiru niso nič razumele, ko je bil imenovan Bordone „tat“, po laški (ladro).

Skoraj bi bil jaz obdelal Bordona kakor Gattorno. Bilo je pri obedu, ki ga je pripravil g. Mayer, vodja „Lanterne“, pri sebi, Canziu in njegovim laškimi prijateljem, grofu Piancianu, rimskemu poslancu g. Bosdari-ju, ankonskemu poslancu in osnovateljem slavnosti. Jaz sem bil med njimi.

Pri mizi posadi hišni gospodar Bordona med g. Delattre-a, seineskega poslanca in mene. Misliti si je, kako sem bil potrta zaradi tacega sosedstva. Bordone se maščuje s predrznostjo. Bil pa je med voditelji, ki so si vedno prizadevali podreti delo

francosko-laškega odbora, in si je upal oglašati se. Nisem se mogel premagati, da bi ga ne bil zavrnil na njegov prostor. Nekaj grenkih besed sva si rekla; nazadnje rečem Bordonu:

„No, dosti je že! Zaradi republikanske časti me ne silite več reči!“ Bordone, ki je vedel, da mi je znana njegova preteklost, umolkne. Tega kratkega prepira ni nihče opazil pri splošni obedni veselosti. Tisti trenutek so na drugem koncu mize Avrelijan Scholl, Yves Guyot in grof de Douville-Maillefeu ná-se vlekli pozornost gostov po svojih razveseljujočih se protiodgovorih.

Samo g. Dellatre je opazil pripetljej, in prepričan sem, da ga ni pozabil. Če bo bral to knjigo, mogel si bo razlagati nagibe mojega studa, ki mi ga je delal Bordone, in rekel si bo morda, da pri vseh teh okoliščinah garibaldskih slavnostij sem pokazal prav veliko zatajevanja, ko proti meni zlovoljnost bratov in prijateljev ni imela mej. Res je, da Bordone je bil varvanec lož, jaz pa sem bil v očitnem vojskovanju z glavarji velikega vshoda (Grand Orient) Francije.

Končavam. Vsakdo, ki je nekoliko poznal Garibaldija, je prepričan, da njegova srčna dobrota je bila že slabost. Treba je to нравno razpoloženje v poštev jemati. Stari laški general ni odgovoren za vsa svoja dejanja. Njegov zli duh, sem rekel in dokazal, bil je Bordone.

Poslednjič, Garibaldi je bil čudovite priprostosti. On ne bi bil nikdar trpel, — kakor je trpel Viktor Hugo, ta norec ošabnosti, — da bi človek pokleknil prédenj ter ga molil.

XI.

Vojskovalno prostomiselsvo.

Prostozidarstvo in prostomiselsvo. — Antiklerikalna liga. — Ustanovljenje. — Njena načela. — Njena osnova. — Njeno delovanje. — Oporoka za necerkvene pogrebe. — Francoske skupine lige. — Ž njo zvezane družbe.

Sem ter tje mislijo po katoliškem svetu, da so prostomiselske družbe kar prostozidarske. Pa je precejšen razloček med njimi. Pri prostozidarjih komaj deseti del privržencev pozna pravi namen ločine, ko pa pri prostomiselskih družbah vsi udje vedó, kaj si imajo misliti o njej že pri sprejemu in še prej.

Nadalje je konečni posledek, ki ga hoče doseči prostozidarstvo, vse drugačen, kakor ga namerja sedanje prostomiselsvo. Obe družbi se strinjata, to je res, v tem, da bi pokončali katoličanstvo; pa tukaj je konec skupnih namer. Sedanje prostomiselsvo hoče zatreti s katoličanstvom vsa druga verstva in nič ne postaviti na njegovo mesto. Prosto-

zidarstvo sprejema podporo židovstva in protestantstva v boju zoper rimsko-katoliško verstvo; pa ima tudi verske člene, obrede; z eno besedo, ono je pravo skrivno verstvo s skrivnostnim bogočastjem.

Poleg verskih členov prostožidarstva, ki se vedno bolj razodevajo sprejetim začeni s stopinjo mojstra, je Bog, osnovatelj (in ne stvarnik) svetov, kateri zasluži češčenje človeštva, pa ta Bog ni tisti, katerega molijo kristijani. V svojih kapitulih in areopagih ali ložah višjih stopinj prostožidarstvo uči, da je sveto pismo prevrglo vloge čeznatornih močij, in zato ločina pravi, da namerja postaviti resnico. Po njeni trditvi je Bog katoličanov le hudoben načelnik, zlodejen duh, zaviden, divji, netvarinsk trinog, srdit sovražnik sreče ljudij; nasproti pa je Lucifer, njegov zoprnik, dobrodejen duh, kreposten in moder načelnik, duh prostosti, prijatelj človeškega rodú, in ta je pravi Bog. Zato je tudi v zadnjih ložah Lucifer, ki se ima za očeta Kajna, Kanana in nekega Hirma, moljen od prostožidarjev pod različnimi naslovi Najvišjega bitja, Boga narave in Velikega zidarja vesoljstva.

Torej je sedanje prostomiselnost bogotajsko, ki sprejema k večemu dvomljivce, kateri, če Boga ne tajé, se vsaj nikakor zanj ne potegvajo; prostožidarstvo pa je bistveno hudiču služno.

Da bi zakrivali svojo igro, prostožidarji včasih trdijo, da so od njih sprejeti naslovi, kakor Najviše bitje, Bog narava in Veliki zidar (arhitekt), le

splošnji izrazi, izmišljeni iz namena spravljalivosti, da bi zadruga mogla sprejemati ljudi različnih verstev. Resnica je, da ločina jemlje k prvemu odkritju verne in neverne katerega si bodi bogočastja: pa tudi pusti v ložah nižih stopinj dvomljivce in kristijane, ki se ne vidijo pripravljani, da bi sprejeli njene prevržene verske člene; kar pa zadeva bogotajce, če si kdo izmed teh dovoli celó zunaj lož napasti velikega zidarja, se precej izključi iz zadruge.

Pa iz tega ni sklepati, da bi se prostozidarstvo ne menilo za delovanje prostomiselskih družb. O ne! Ceni jih kakor pomočnike v svojem boju zoper katoličanstvo; pa to je tudi vse. Dosti je spretno, da vrine nekatere svojih privržencev v take družbe, to mu dovoli, da se okoristi s protiklerikalno gorečnostjo in da jih celó vodi, ne da bi kdo vedel, posebno v okoliščinah, v katerih ima delati tako, da bi se ne očrnilo. Vendar pa čuje posebno nad tem, da ostanejo te prostomiselske družbe brez zveze ena z drugo: v njegovih očeh je vsaka zveza materijalističskih skupin tekmovalna moč, in uporablja na skrivnem najstanovitejše napore, da bi jih razdružilo. Kakošna odkritja bi mogel o tem podati, ko bi ne bila le druge vrste pomena!

Zdaj, ko je čitatelj natanko spoznal razloček med prostozidarstvom in med tem, kar se danes imenuje prostomiselsstvo, začel bom govoriti o razširni zadrugi bogotajcev in dvomljivcev, ki je znana pod imenom protiklerikalne lige.

Leta 1881., 13. julija — gotovo ni še pozabljeno — dogodila se je rabuka v Rimu o priliki prenesenja trupla Pija IX. Rimske lože so nadražile nekaj predmestnih delavcev, da so se vzdignili po njih ščuvanju in skušali papeževo krsto vreči v Tiberu. Oborožena moč, vsled garancijske postave, je bila prisiljena posredovati, in svetoskrunska poskušnja rabukarjev se ni izvršila. Pa prepričavši se, kolika je bila unetost nesrečnih zapeljancev delavskega stanu, misli si laško prostožidarstvo, da bi sodelovanje silovitih fanatikov moglo koristiti pri drugih priložnostih. Določi se, naj se ustanové vojevalne skupine pod imenom protiklerikalnih krogov, te skupine bi se sestavljale posebno iz prostomislecev, katerih ločina zaradi njih nizkega družbenega stališča ne dopusti v svoje lože, in nekateri vpeljanci, ki bi služili za skrivne navdihovalce, bi se med nje vmešali.

Ta načrt se je izvršil. V nekoliko dneh je bilo deset krogov ustvarjenih v Rimu, in osnova se razširi po drugi Italiji.

Poučen od Garibaldija o ustanovitvi teh skupin, ne da bi mi bil v začetku razodet zidarski značaj osnovateljev, sklenem tudi jaz provzročiti v Franciji ustanovljenje podobnih vojevalnih družb. Moje začetje so odobrili glavarji laške protiklerikalne stranke, s katero sem dopisoval. Šel sem na delo v dôbi pariškega shoda prostomiselnikov, o katerem sem govoril v nekem prejšnjem poglavju. Pa hitro

sem zapazil, da sem slabo razumel misel danih mi naukov. V Italiji namreč so se snovale protiklerikalne skupine pod skrivnim vodstvom velikega vshoda tako, da so jih držali osamljene eno od druge, francoske snovitve, katerih začetnik sem bil jaz, delale so se zunaj vsakterega vpliva prostožidarstva in pod obliko neodvisne zveze.

Garibaldi, tedanji veliki mojster laškega prostožidarstva, je vendar odobril francosko ligo. Nasproti pa jo je francoski veliki vshod nerad videl, in postal sem tarča njegovim nagajivostim; v oktobru sem se ločil od zidarske ločine.

Morda bi se kdo čudil, da je Garibaldi v takih okoliščinah še z menoj občeval. Da razjasnim to reč, moram povedati, da je bil Garibaldi nekako časten prostožidar, kogar ime je služilo za prapor laškemu velikemu vshodu; pravi glavar je bil gosp. Adriano Lemmi, ki je sedaj veliki mojster po naslovu in predsednik osrednjega odbora protiklerikalnega v Rimu. Ta se je ohladil proti meni za časa mojih razporov s francoskim velikim vshodom.

Nič ne dé, upirajoč se vsakemu skrivnemu gospodstvu, delal sem z večjo vnetostjo ko kdaj za stvaritve skupin, vso skrb sem obračal v to, da bi jih postavil v popolno neodvisnost; posrečilo se mi je poslednjič, zvezati jih zunaj vsakega delovanja zidarskega.

Po preteku sedmih mesecev je bilo ustanovljenih tri in dvajset francoskih skupin. V februariju 1883 ste bili sto in dve. Poslednjič, za časa mo-

jega izpreobrnjenja, je štela francoska zveza sto osem in trideset družb naravnost zedinjenih ena z drugo, ne všteti sto tri in štiridesetih skupin, ki so se prve držale in jej dopisovale. Naravnost zvezane družbe, ki so sestavljale „zadrugo Francije“ (union de France), šteje so okoli sedemnajst tisoč udov. Osrednji odbor je bil v Parizu.

Dné 15. avgusta 1882 se ustvari španska liga po zgledu francoske zveze z osrednjim sedežem v Barceloni. V teh zadnjih časih se je ustanovila četrta liga v južni Ameriki z osrednjim sedežem v Gvatemali.

Vse te lige — zadruga Italije, zadruga Francije, zadruga Španije in zadruga južne Amerike — so si dopisavale v kljub svojim različnim osnovam. Imajo skrivno besedo, zamenjeno vsako leto, po kateri se ligarji različnih dežel spoznajo, kadar jih slučaj ali njih opravila sem ali tje zanesó; ta beseda za spoznanje je edina skrivnost v teh družbah.

Ravno nasproti, kakor prostozidarstvo, delajo skupine vojevalnega prostomiselsva očitno; pri teh, namesto skrivati, je delovanje drznosti. Boj ligarjev proti veri je razvidno ostuden, pa ni za hrbtom. Ligarji so izpostavljeni otroci protiklerikalstva; povžiti od slepe togote se drvé z odkritim obrazom k napadu na cerkev, ne štejoč udarce, ki jih delé, ne teh, ki jih prejmo, brezmejni zarad zaslepljenosti, fanatični zarad brezbožnosti.

Sodi naj se antiklerikalna liga po svojih prvih osmih členih.

Temeljna načela antiklerikalne lige.

(Zadruga Francije.)

Prvi člen.

Antiklerikalna liga, ustav bistveno socijalistišk, razgláša silno potrebo zboljšanja usode delavskih stanov v vseh ozirih. Ona spoznava, da neka mogočna sila, klerikalstvo, je provzročila, da so se zbrale v skupine različne koristi, ki nasprotujejo koristim delavcev, in da je ta sila takó glavna zapreka vsakega družbenega napredka.

Torej se je protiklerikalna liga ustanovila iz namena, da bi pobijala brez prenehleja in z vso mogočo delavnostjo praznoverske nazore in njih širitelje.

Drugi člen.

Protiklerikalna liga ne dopušča nobenega verskega uka, ne bogočastja, ne obreda. Odbija vsako vero v kakoršno-koli božestvo in preganja vsako znamenovanje nadnaravnega bitja.

Tretji člen.

Protiklerikalna liga sprejema med svoje ude vse socijalistiške demokrate brez razločka šol ali sostavov; zadovoljna je, da njeni privrženci delajo za osvobojenje ljudstva. Zato se protiklerikalna liga ne izreka v prid nobene socijalistiške šole, ne sostava.

Četrty člen.

Morejo biti v protiklerikalni ligi udje prostomiselskih družb in sploh udje vseh zadrug, ki odbijajo vero na Boga stvarnika ali vladarja vesoljstva.

Peti člen.

Geslo protiklerikalne lige je: Delaj, kakor misliš! Torej tirja protiklerikalna liga, da imajo vsi njeni privrženci pogum svojega mnenja; ker nikdo se ne more imenovati pošten mož, če ne spravi v soglasje s svojimi načeli svojega življenja, in zaničevati svoja dejanja, je zaničevati samega sebe.

Šesti člen.

Protiklerikalna liga dalje misli, da dobro ne more biti neodvisno od resnice, katero nam daje edino vednost; da napredujoče in vednostno pravoslovje mora biti popolnoma ločeno od zastarelih verskih ukov, katere pamet zametava; da so verstveni nauki nepoštenega bistva, ker spravljajo v dejanje najnevrednejše nagibe, da vodijo človeka: poželjivost in strah; da edinost v nazorih med možem in ženo edino more utrditi družino; da oskrbeti otroku vednost in vero, ki se med seboj pobijati, je v nasprotje postaviti srce razumu, napačno storiti rabsodnost, vznemirjati vest, uničiti voljo; da je zmaga novodôbnih družb zagotovljena pod izrečnim pogojem, da branitelji prihodnosti ne bodo več izdajali braniteljem preteklosti svojih žen, svojih otrok in svojih oseb; da več grajanov proglašá te resnice, in ker niso trdni v svojem prepričanju in ga ne storé za neprelomljivo pravilo svojega obnašanja, da neprenehoma na laž stavijo s svojimi dejanji svoje besede; da ta slabost ima za

nasledek omajanje značajev in otemnenje vesti; da se pride iz popuščaja do popuščaja, da se izgubi ves pojem o pravici, da se spremeni življenje v vedno laž, in da se pade v sramotno mlačnost, ki je pripravljena za vsakoršen odpad in malopridnost; da delavna zadruga, ki daje vsem vzgled, podporo in moč, more edina lahek storiti boj za pametno življenje zoper predsodek, navado in sebičnost.

Vsled teh nagibov protiklerikalna liga naklada vsem svojim privrženecem dolžnost, da nehajo delati po kakoršnih-koli naukih, katere načelno zametavajo in da nikoli ne prejmo kacega zakramenta od nobene ločine in nobenega verstva: ne verstvenega vpeljanja ob rojstvu, ne verstvenega obreda ob ženitvi, ne duhovna ob smrti.

Protiklerikalna liga torej sestavlja družbo prostomiselskih in socijalistiških močij, ki ima za postavo vednost, za pogoj vzajemnost in za predmet pravico.

Sedmi člen.

Protiklerikalna liga se peča z brambo mladosti proti praznim veram in njih privrženecem. Udje lige so dolžni, z vsemi pomočki, ki so v njih moči, pomagati, da dobé službo in pouk otroci delavskih družin.

Osmi člen.

Protiklerikalna liga, ker ne priznava prednosti kacega stanú, priporoča svojim privrženecem naj-

tesnejše združenje zoper klerikalstvo in zoper vsako politično ali socijalno moč, ki zatira ljudstvo.

Tukaj je program čisto vojskujočega se prostomiselstva.

Osnova lige ni zapletena. Udje morejo biti moški in ženske; njih število ni omejeno. Privrženci se delé v posebne skupine. Več skupin more biti v ravno tistem mestu. Vsaka skupina se sama upravlja. Njena samostojnost je popolna in nepogojna. Vse skupine v Franciji in Alžeriji sestavljajo zadrugo Francije. Osrednji sedež francoske zadruge je v Parizu. Unija Francije se upravlja po osrednjem odboru, ki ima deset udov, katere volijo francoske in alžerijske skupine.

Ta osrednji odbor se iz celega obnovi vsako leto; njegova moč ugasne z 29. julijem; njegovi udje pa se morejo vedno zopet voliti. Tako sem bil jaz vedno izvoljen za uda in glavnega tajnika od začetka do svojega spreobrnjenja.

Ta osrednji odbor osnuje nove skupine in dopisuje zadrugam drugih dežel, tudi skrbi, da se zapisniki zvezanih družb pravilno in dosti razglasé, in poslednjič vse moči napenja, da se ohrani soglasje med skupinami, — kar ni vselej najzložnejša naloga.

Da se kdo sprejme za uda protiklerikalne lige, treba je:

1. da je star 21 let ali da je pooblaščen od očeta ali postavnega váruha;

2. da prebiva v departementu, v katerem je skupina, h kateri hoče pristopiti, ali v okrogu do sto kilometrov;

3. da je spodobnega življenja in da živi od zaslužka svojega dela;

4. da ga sprejme skupina, h kateri hoče pristopiti, in osrednji upravni odbor.

„Biti spodobnega življenja“, v jeziku prostomiselnosti ni zahteve, da bi bil zakonsko poročen. Prosto združenje se ima za popolnoma npravno, ko je obstalo gotovo število let. Vendar pa je priznati ligi to dobro, da ne gré tako daleč, kakor prostožidarstvo, da bi sprejemala nesramne zvodnike (proxénète).

„Živeti od zaslužka svojega dela“, to ne tirja življenja hranjenega z vsakdanjim delom. Rentar se rad sprejme za ligarja; pa treba je, da si je sam s svojim delom pridobil glavnico, od katere dohodkov živi.

Vsaka skupina ima posebno ime in poseben pravilnik. Pariška skupina, pri kateri sem jaz bil, se je imenovala „Groupe Garibaldi“. 17. novembra 1884 se je sestavljala: iz 10 častnih udov, iz 1 uda darovalca, iz 165 delavnih udov bivajočih v Parizu in 558 dopisujočih udov; vkup 734 udov.

Način sprejemanja je različen vsled zasebnih pravilnikov različnih skupin, vendar vedno prav priprost. Sploh, kadar hoče kak prostomiselnik pristopiti k ligi, navzoč je najprej pri eni ali dveh

sejah skupine, da vidi, če mu družba prija; potem se predstavi po kakem ligarju; podvrže se izpraševanju, pokaže, kako je živel, razloži dejanja, ki govoré zanj kakor za prostomiselnika (n. pr.: ni dal krstiti svojih otrok, dovedel je svojo ženo, da ne hodi več v cerkev, osnoval je necerkvene pogrebe ali protiklerikalna predavanja v svoji občini itd.); poslednjič, ko se je preiskovalno pooblaščenstvo prepričalo o natančnosti njegovih izjav, skupina glasuje o sprejetju prosilca, ki se ne pripelje z zavezanimi očmi, kakor v prostožidarstvu, in se tudi ne podvrže preskušnjam. Kolikor je meni znano, ste samo dve skupini, ena v Calvados-u in druga v Nord-u, ki nakladate preskušnjo sprejemancu (hoditi po razpelu); pa to dejanje je v ligi osamljeno.

Na vsak način pa nikdar ligarji ne skrivajo svoje brezbožnosti; povsod dopuščajo, da smejo biti tujci, če želé, navzoči pri njih sejah. Skupine občujejo med seboj na prav pogosten način s tem, da si dopisujejo, ali da se ena drugo vabijo ob slavnostnih priložnostih. Udje se obiskujejo na svojih potih.

Nadalje se v ligi podpirajo v slučaju potrebe. 41. člen splošnega pravilnika se glasi: „Kadar kaka skupina ne more pomagati kakemu nesrečnemu iz svoje srede, mora tajnik naznaniti to vsem skupinam brez izjeme. Vsaka skupina ima takrat dolžnost podariti po svojih zmožnostih. Še tako malo, kar dá ena skupina, je veliko, ko hitro vsak oddelek lige

pokaže vzajemnost do nesrečnega brata.“ Videl sem tako, da so delavske družine, ki so naenkrat prišle v bedo, prej nego v enem mesecu prejele 150 do 200 fr. podpore. Povedal sem prestopke ligarjev; pokazati moram tudi njih dobre lastnosti. Če je prostomisilstvo bolj silovito, kakor ločinarji lož, jih vsaj ne razjeda suha sebičnost, katera je značilno znamenje prostožidarja.

Posebno pa si prizadeva protiklerikalna liga za veliko necerkvenih pogrebov. Vsak privrženec mora v dan sprejetja podpisati oporoko, katere natančne besede so te:

Jaz podpisani, delavni ud antiklerikalne lige, pri popolnem zdravju in polni zavednosti, izrekam brez kakega pridržka, da protiklerikalna načela lige so brezpogojno moja. Ker živim kakor prostomiselnik, želim biti pokopan ravno tak, to je, brez vdeležitve kacega služabnika katerega si bodi bogočastja. Moja volja v ta namen je izrečna; oporoke, katere bi znal narediti zato, in ki ne bi obsegale družega, kakor način o razpolagi svojega imetja, ne morejo te uničiti.

Če bi kdo moje družine se ustavljal izvršiti mojih protiklerikalnih namer, izrekam že sedaj, da je zgubil za samo to dejanje vse pravice do moje zapuščine, ne da bi mogel njegov upor namena doseči.

Prosim svoje prijatelje in tovariše pri ligi in posebej grajane (tù trije ali štirje grajani po imenu

iz skupine, katere ud je), da bi hoteli dobro čuti nad izvršitvijo tega pisma, in jaz jih imenujem za izvršilce svoje oporoke s posebno nalogo prav natančne izvršitve z vsemi postavnimi pomočki.

Poslednjič v prepričanju, da bo zmanjšal čisto necerkveni značaj mojega pogreba troške (naznanilo prihranjene svote zaradi odpadlih izdajkov za cerkev), hočem, da ta svota pripade blagajnici (naznanilo bodisi posvetne dobrodelne naprave ali kake protiklerikalne republikanske družbe), kateri jo volim brez bremena.

Ta poslednji pristavek je bil vpeljan v oporoke lige, da se jim podeli postavna veljava, ker bi oporoško, katera ne obsega nobenega denarnega razpolaganja, mogle imeti grajanske sodnije za čin brez vrednosti.

Popolnoma mi je neznano, ali se je po mojem odstopu število udov protiklerikalne lige pomnožilo ali zmanjšalo. Povem, da me položaj te širne družbe ni zanimal in me ne zanima.

Vendar pa naj tukaj pristavim opombo:

Po navadah je imela liga vsako leto eden zapovedan občen shod. Leta 1884. je bil v Lyonu; leta 1885. v Rimu, in leta 1886. bi bil moral biti v Barceloni. Pa leto 1886. je preteklo, ne da bi bil slišal govoriti o tem shodu; in ker se ti zbori ne vršé pri zaprtih vratih, temuč zeló očitno, sklepam, da moji nekdanji francoski tovariši niso šli na Špansko, ne kam drugam.

Če je moje spreobrnjenje kaj pripomoglo k temu neredu, hvalim Boga. To bi bilo znamenje, da je neverska osnova, katere najzadolženejši utemeljitelj sem jaz, nekoliko razpadla z mojo brezbožnostjo.

XII.

Moje spreobrnjenje.

Žrtva. — Namera knjige o Jovani d' Arc. — Moje delo in listine rouenske pravde. — Nabita naznanila zoper Pija IX. — Moja poslednja obsodba. — Ples naveliki petek. — 23. april 1885. — Luč vere. — Noč v molitvi. — Moje prvo pismo kakor spreobrnenca. — Saint-merri-ski vikar. — Moj odstop kot ud lige in glavni urednik „Protiklerikalne republike“. — Sklenem čisto in naravnost preklicati svoje prejšnje spise in potem ostati nevdeležen. — Dovršitev rimskega shoda. — Siloviti napadi republikanskega tiska. — Popolno spreobrnjenje. — Pahlen sem iz lige. — Obiščem nuncija svetega Stola. — Odtegnem se in izpovem. — Obnovim svoje prvo obhajilo. — Sklep.

Med tem, ko sem jaz množil pohujšanje in vse storil, da bi trgal duše cerkvi, molila je ženska. Josipina Jogand, sestra mojega očeta, je bila moja

krstna botra. Ljubila me je, kakor da bi bila moja mati. V mojih otroških letih je imela proti meni vso nežnočutnost in najljubeznivšo skrb. Ko sem bil zaprt v Mettray-u vsled svojih neumnih dejanj, trgalo jej je to srce. Oh, res! ni si svojila pravice soditi teh, ki so svete dajali mojemu očetu; pa v sreču je obžalovala naredbe zoper mene. Mislila si je, da zgubljeni sinovi se ne vrnejo, kakor le po božji milosti, in da to milost doseže molitev. Ona je torej jokala in prosila.

Ko sem se bil vrnil nadražen po sovraštvu, ko sem se zagnal slepo v to neumno vojsko, katere napadi so se obračali naravnost zoper Boga samega, je bila ona potrta in je molila.

Njen duh me ni zapustil. Hodila je v mislih za menoj v sredo mojih nespametnih bojov, skozi moje nevarnosti, niso je odgnala moja bogokletstva. Bilo je zapisano, da moja brezbožnost ne bo oplašila njene vere, ne upéhala njenega upa, ne ugasila njene ljubezni.

Molila je, molila vedno.

Enkrat pa je bila vendar mera polna. Začel sem vojskovanje obrekovalno zoper češčeni spomin Pija IX. Nezadovoljen, da sem sam lagal, še druge sem v to zapeljeval. Pijan od brezmejne togote, nabiral sem sokrivnikov in jih zaganjal proti papeštvu.

Moja botra sklene junaško reč.

Ker moje molitve niso dosti, rekla si je, bom se popolnoma žrtvovala.

Edina v naši družini je imela precejšnje premoženje, kot sad svojega truda in varčnosti. Velikrat je res pomogla revnim. Zdaj pa se vsega oropala. Razdeli svoje premoženje med ubogo s krščanskim stoicizmom, ki se žrtvuje, da bi silo storil božjemu usmiljenju. Njena žrtva je bila tolika, da je ne morem razložiti v vsi njeni bliščobi, dokler živi sama. Računati moram s ponižnostjo te svete device, katero bi bolelo, če bi zdaj razglasil posebnosti njene zatajitve. Kratko, zapustila je svet, ne si obdržala centima in je stopila v redovno življenje. Njeni prijatelji so se morali obdavčiti, da so jej zložili doto. Posvetila se je molitvi do zadnjega trenutka svojega življenja. Samostan, v katerega se je zaprla, je Naše Gospé de la Réparation v Lyonu. Ime, katero je nadela, ko si je ogrnila pečo, je: sestra Marija sedmih žalostij.

O, bodi tisočkrat blagoslovljena, ki si se dala v žgalno žrtvo Gospodu za spravo mojih hudodelstev!

Bog, kateremu sem jaz kljuboval, ni mogel ostati gluh na tako vzvišen priziv.

Za to žrtvo jaz nisem vedel. Že dlje časa nisem imel nobene zveze s svojo družino. Nikoli mi ni očitala moja draga botra najmanjše reči. Molila je za-me v tihoti, ne da bi mi dala vedeti, da moli.

Jaz nisem prej zvedel in se prepričal o teh čudovitih rečeh, kakor še le po spreobrnenu. Torej nisem nikakor mogel misliti, da se je pobožno junastvo vrglo na tehtnico nebeške pravice, da bi bilo

za protitežo mojim ostudnostim v dosego milosti in razsvetljenja. Jaz sem nadaljeval svojo temno pot, sejal povsod ljuliko, pihal v vse vetrove sovraštvo do Kristusa, vsak dan izzival potrpežljivost božjo.

Leta 1884. v mesecu avgustu sem se namenil pisati zgodovino Jovane d'Arc (device orleanske), postavivši se izključno na neversko razgledišče. Ker je pravdo slavne device vodil škof Chauchon, mislil sem si, da mi bo dala ta okoliščina lahko priliko obdolževati cerkev. Na to me je napeljal g. Peter Vésinier, ki je bil med tajniki Evgenija Sue-a.

„Evgen Sue“, reče mi enkrat g. Vésinier, „je obravnal na nepopolen način zgodovino orleanske rešiteljice. Prestopil je tiho čez nekatere podrobnosti, ki so zapisane v različnih izjavah v teku preiskovanja o jetništvu Jovane d' Arc v Rouen-u. Listine tega preiskovanja so ohranjene. Poiščite jih in boste mogli narediti iz njih grozno orožje zoper duhovščino.“

Svèt se mi je zdel dober. Pokličem sposobnega moža, vajenega v raziskavanjih te vrste, navadnega obiskovalca pariških knjižnic, brskača po starih arhivih, enega izmed strokovnjakov, za katerega najstarši pergamenti nimajo skrivnosti.

„Ali veste“, vprašam ga, „če se še dobé listine o pravdi Jovane d' Arc po škofu Cauchonu, in kje so?“

„Natanko,“ odgovori mi. „Cauchon je dal napraviti pet prepisov teh listin. Eden je bil namenjen za angleškega kralja in je v knjižnici bourbonske

palače. Drugi, poslan papežu, mora biti v vatikanskih arhivih. Tretji prepis, shranjen v duhovskem sodišču v Rouenu, je tisti, ki je bil raztrgan po razsodbi, ob vrnitvi dobrega imena Jovane d' Arc. Dva zadnja prepisa, katera je napravil Cauchon, enega za se, drugega za nekega svojega sokrivnika, po imenu Janez Lemaistre, sta bila pa najdena, in sta shranjena oba v narodni knjižnici . . . . . Za nameček, Jules Quicherat, nekdanji vodja listinske šole, je razjasnil te latinske rokopise in jih priobčil, kakoršni so, v zbirki de la Société de l' Histoire de France; ta zbirka je v narodni knjižnici.“

„Prav dobro. Vi boste pregledali listine in mi izbirali vse, kar bi se dalo porabiti zoper duhovščino. Ni se vam treba prav nič meniti za posvetne, ki so zapleteni v pravdo Jovane d'Arc; prepišite mi le tisto, kar zadeva duhovnike! Ali ste razumeli?“

„Razumel.“

Mož, s katerim sem govoril, ni se prvič prodal za iskanja te vrste v mojem imenu. Vedel je prav dobro, da mu ni več na me računati, če bi mi prinesel nepristransko delo. Rekel sem mu še:

„Duruy pripoveduje v svoji poljudni zgodovini Francije, da je bila Jovana d'Arc psovana v svoji ječi v Rouenu od ječarjev in da je imela zavrniti celó nekega angleškega lorda. Ali bi se ne moglo dokazati, da rablji lotaringijske device je niso

samo žive sožgali, temveč, da so jo tudi oskrunili, predno so jo poslali na gromado? — — — Gotovo razumete imenitnost, katero jaz pripisujem temu dejanju. Hočem naložiti odgovornost umora Jovane d'Arc duhovščini sploh, cerkvi sami. Torej imam željo predstaviti občinstvu to hudodelstvo, kakor izvršeno na najostudniši način, ki je mogoč.“

„Bom iskal“, mi odgovori g. R . . . ; „pa v tem oziru bo prav težko najti resnico. Izraziti boste mogli te dozdeve. Sveti Stol, kakor veste, je ukazal leta 1456. pregledati pravdo device in dobro ime vrniti Cauchonovi žrtvi. Tako ni prav misliti, da bi bile priče pregledne pravde tudi kaj izrekle o vprašanju, ki vas posebno zanima. No, pa iskal bom.“

Nekoliko dnij potem zopet pride k meni gosp. R . . . . Dobil ni nič, kar bi potrdilo, da je bila Jovana d' Arc oskrunjena; pa tri priče pregledne pravde, Isambart de la Pierre, Martin Ladvenu in Guillaume Manchon, so izrekle, da je bila jetnica prisiljena 27. maja 1431 zopet obleči moško obleko, ki jo je odložila, in da jo je zopet oblekla, „da bi se branila zoper zasramovanje svojih ječarjev“.

Te tri priče niso nič več trdile. Nič ne dé, za-me je bilo dosti. Če jih spretno predstavim in pojasnim, morem jim dati pomen, ki ga niso namerjale.

G. R . . . mi dá tudi nekoliko izpisov pravde, vojene od Cauchona, in različne zdravniške razprave o čutnih mamilih. Opravljen s tem uboštvom grem

na kmete, da bi v popolnem miru spisal nameravano knjigo o Jovani d' Are, žrtvi duhovnikov.

Ker sem popolnoma vero zgubil, videl sem v Jovani le francosko junakinjo, kateri je ogenj domoljubstva omamil čute. Kakor domoljub sem jo občudoval, objokoval jo kakor žrtvo Cauchona in Angležev; pa nisem videl v njej nič nadnaravnega poslanja.

Pisal sem torej svojo knjigo, plazeč se po zemlji. Zá-me je lotaringijska devica, preveč prevzeta po grozah vojskinega vpada, verovala, da sliši, kar je imenovala svoje glasove — njene resničnosti nisem opisal kakor dvomljive — in je vzela za dejanjsko, česar je želela. To je bilo, po mojem izreku, le samo čutno mamilo.

Hrabro se je bila, in v tem oziru sem devico neomejeno občudoval.

Izdana, izročena v angleške roke. Njena pravda je bila vojena od duhovnikov, prodanih sovražnemu prisvojevalcu. Ko nisem govoril o pravi francoski duhovščini, ko sem predstavljal ukaz vrnitve dobrega imena po svetem Stolu kakor diplomatično dejanje, vrgel sem v obraz vesoljne cerkve osebno nečast Cauchona in njegovih sokrivnikov. Nadalje sem Jovanine rablje še bolj ostudne naredil, kakor so, ko sem njih psovanja kakor robotih vojakov premenil, kakor da bi se bila končala z nenravnim posilstvom.

O tej reči sem spisal dvanajst poglavij; moj rokopis je dajal tvarine za majhen zvezek v osemnajsterki, 200 do 250 strani.

Moj namen je bil raztrositi med ljud poljudno knjigo, ki bi imela vsled sočutja do moje junakinje namen, podžigati sovraštvo do duhovščine. Pa okoliščine neodvisne od moje volje so mi ubranile, da nisem tega prvega načrta izvršil. Protiklerikalna knjigarna je imela dosti veliko vspeha z različnimi deli, ki so izšla v podatkih s podobami. Moja žena mi je svetovala, da bi sprejel za Jovano d'Arc ta imenitni način priobčevanja. Jaz jej opomnim, da predmet nima razvijanja; moj rokopis bi mogel ponuditi le 16 ali 17 podatkov. Res bi ne bilo vredno, delati si troškov za tako malo. Pa ona le sili. Kupci knjigarne so takrat prosili, da bi se priobčilo kako veliko delo s podobami. Ko sem dobro premislil, rečem neki dan svoji ženi:

„To-le je mogoče, da bi se moje delo o Jovani d'Arc priobčilo v podatkih: izdá naj se moj rokopis tak, kakoršen je, in za njim naj sledi popolno (in extenso) dokazilo o rouenski pravdi; imel bi za to le predstaviti latinske listine, ki so v narodni knjižnici. Zapisnik pravde bi dal okoli 30 do 35 podatkov. Tako bi bilo veliko delo, ki naj se napolni s podobami. To je bil trdni načrt o priobčenju.“

Prvi podatki so torej obsegali dvanajst poglavij, ki so bila v začetku namenjena za majhen zvezek za širjenje nazorov med ljudstvom, to je, poglavja spisana poleg mojih zasebnih opomb in poleg nekoliko stranij izpisov, katere mi je prinesel g. R . . . Ko je bil rokopis pošel, začel sem predstavljati la-

tinske listine razjasnjene od Quicherata; to je bil popolni in pristni zapisnik pravde Jovane d' Arc.

Nisem potreboval mnogo časa, da sem se prepričal, da sem se velikrat zmotil, ko sem svojo sodbo oprl na stavke iz zveze iztrgane. In extenso je ugovarjal nekaterekrati moji čez mero strankarski razpravi. Če bi za svojimi poglavji priobčil zanesljivo in popolno prestavo latinskih listin, bil sem v nevarnosti, da bom postal slaboumen v očeh svojih čitateljev. Tako sem torej brez sramovanja izpustil vse, kar mi je delalo nadlego. Vendar pa se mi je tako ravnanje pristudilo, in ko bi ne bilo priobčevanje že začeto, bi ne bil morda tako odrezaval udov listinam. Pa moja poglavja so izšla, občinstvo je čakalo nadaljevanja, jaz nisem mogel odstopiti. Prestaviti vse natančno, to bi bilo: priznati strankarstvo mojega osebnega urejenja in to dokazati. Podal sem torej občinstvu delo spisano s slabo zavestjo.

Ravno tisti čas je protiklerikalna knjigarna tudi na novo priobčila in naznanila z mnogimi na zid nabitimi podobami neumni roman o izmišljenih razuzdanostih Pija IX. Ti oglasi so provzročili veliko gibanje, katoliški tisek se je oglasil v užaljenih člankih.

Kaj pa so predstavljali ti oglasi? Vrsto medaljonov, glavo Pija IX. in veliko ženskih glav. Risarije same na sebi niso imele nič nespodobnega, vsaj za prostomiselnike ne, v katerih očeh je papež

kakor kak drug človek; pa kristijani so imeli prav, da so se zdeli taki oglasi popolnoma nenravni, ker so sramotili vrhovnega škofa v njegovi čednosti kakor neoženjenca, ki je nekako nedotakljiva. Poslednjič je napadla protiklerikalna knjigarna s takimi oglasi sveti Stol, ki ima nuncija v Parizu, in pri katerem ima Francija veleposlanca.

Vlada, po sodišču prisiljena postopati, je dala odtrgati te oglase. Ministerski svèt je obravnaval to reč in sklenil po izreku „Temps-a“, da moram biti zatožen. Kar se je na to godilo v republikanskem tisku, ni bilo še slišati. Vsak časnik se je izjavil, da so bili oglasi popolnoma nerazžaljivi in da je minister notranjega, ko je dal oglase odtrgati, storil samovoljno dejanje. Pa pisalci te stranke, le malo izjem je, dodali so, kakor da bi se bili pokorili ukazu, da se ne morejo utolažiti, ker imajo pri tem pripetljeju zagovarjati reč nečastne osebe itd. itd. Vsa stara obrekovanja so pri tej priliki zopet izdali; bilo je splošno divjanje. Priznam, da nisem pričakoval tega udara. Prostožidarstvo, ki mi ni odpustilo moje neodvisnosti, sukalo se je spretno. Globok obup me napade. Zdelo se mi je naravno, da so se raztogotili katoličani: to so bili nasprotniki; od te strani je bilo vsako obdolževanje dovoljeno. Pa, da so me napadli moji, in to že tolikrat, oh! to mi je jemalo srce; bil sem ob pogum, uničen.

Vendar sem se še boril zoper stud, ki sem ga bil poln. V četrtek 23. aprila sem spisal za svoj

časnik članek v odgovor na razna obrekovanja republikanskih sobratov. Rekel sem, da preganjanje, ki mi pretí in ki je bilo omogočeno po neprestanih sramočenjih ciganskega pisateljstva, me ne bo utrudilo. Sklenil sem tako :

„Dobro! naj se doprinese ta pošastnost! Jaz se nisem nikdar umaknil za korak v boju, ki sem ga začel. Da, prisegam, obsodba, toliko zaželena od mojih sovražnikov, bode podvojila moje moči.“

Ker je ta dan, 23. april, odločil mojo prihodnjost, vredno je, da čitatelj razume vse moje dušno vrenje, in zato se za kratko vrnem nazaj.

Dolgo že sem bil utrujen od sovraštva, katero sem čutil na sebi v moji lastni stranki. Nekoliko mesecev prej sem moral priti pred kazensko sodišče zaradi risarij, katerih nisem jaz naredil, pa za katere me je pravdnništvo storilo odgovornega, ker so bile uvrščene v neko mojo knjigo. Sodišče, pod predsedstvom radikalnega generalnega svetovalca seineškega, me je bilo obsodilo, ne da bi me hotelo poslušati, na petnajst dnij zapora in dva tisoč frankov kazni. Pri prizivu pa sem imel nepristranske sodnike, ki so se hoteli poučiti; ti me poslušajo; predsednik, v začetku prav slabo razpoložen proti meni, mi je pustil, da sem vse pojasnil, kar sem hotel; potrudil se je, da je bral delo, katerega risarije so bile tožene. Kratko, spoznal je, da knjiga sama ni imela nič prestopajočega, in dvor, znižavši mero moje odgovornosti v priobčenju bakrorezov, odvzame

mi kazen zapora in zniža denarno globo na polovico in zatre razloge obsodbe prve stopnje, katere razloge so spoznali „za očitno pretirane“. Dvor je bil sestavljen iz konservativnih magistratov. Zeló sem se zavzel nad tem različnim obnašanjem proti meni. Zmirom so me z jesihom napajali; pač sem se čudil, ko so me prvokrat z medom obdarovali.

Od druge strani pa mi je dajal moj položaj kakor splošni tajnik antiklerikalne lige priliko pričati mnogoštevilnim odpadom. Videl sem, da hodi precejšnje število naših prostomiselnikov v cerkev v velikih okoliščinah življenja; njih protiklerikalstvo je bilo le zunanje. Moji tovariši so me jemali za zaupnika. Povedali so mi, da zaradi tega ali onega so primorani oženiti se kakor verniki, ali dati krstiti svojega otroka, ali ga pripustiti k prvemu obhajilu, in prosijo me, da bi o tem nič ne govoril. Nisem bil zmožen izdati teh vrlih ljudij, ki so mi zaupali svoje skrivnosti in katere sem iz vsega srca objokoval; pa ko so se taka priznanja množila, dala so mi veliko misliti. Velikrat se je zgodilo, da so načelniki skupin tako skrivaj v cerkev šli: eden se je versko poročil celó izmed osrednjega odbora lige, o čemur sem edino jaz vedel in kar mi je bilo zeló neljubo.

O, tako! rekel sem si, ona je torej močnejša kakor vse, stara vera, ker jej tisti, katere sem si mislil najtrdnjše, darujejo vkljub našim pravilom v slovesnih trenutkih!

In da bi se omamil, gnal sem svojo brezbožnost do skrajnosti. Tako je prišlo, da sem priredil jaz s svojimi prijatelji skupine Garibaldi protiklerikalen ples, 3. aprila, na veliki petek. Da bi na smešno obračal katoliško vero, našemil sem se v „svetega Nikolaja“, z žarkom na glavi in na strani pravljični zaboj, kjer so vun gledali trije od mrtvih obujeni otroci. To je bilo moje poslednje svetoskrunstvo.

Tak je bil torej moj dušni stan v dōbi, v kateri sem prejel udarec milosti: žalost vsled tega, kar sem jaz imenoval „onemoglost“ svojih prostomiselskih tovarišev; prenapetost nevernega duha, gnana do blodenja; silna boleost vsled vednega prepričevanja nizkih tekmovanj in mevžastih sovraštev, ki so trgala mojo stranko; in na to vse globok stud do republikancev in do sebe samega.

Ker nisem nič veroval, ostalo je storiti le še eno reč meni nevernemu dvomilcu, da bi bilo konec vseh teh dušnih bolečin: sebe umoriti. To bi se reklo ravnati se po prostomiselski logiki. V kako osodepolnem trenutku me je vera dotekla!

Vsak teden sem dva dni porabil za prestavljanje pravde Jovane d'Arc. To delo mi je bilo zelo zoperno: vedno mi je stavilo pred oči mojo pristranost, ki se je množila z izpuščanjem stavkov, ki so mi bili na potu, s kakoršnim ravnanjem je moje delo bolj in bolj postajalo izhajajoče iz slabe zavesti.

Nisem se mogel odločiti, da bi občinstvu podal listine take, kakoršne so; njih natančni in popolni ponatis bi bil, kakor sem že razložil, obsodil to, kar sem v začetku pisal, takrat, ko še nisem imel listin in extenso. Pa pri izvrševanju tega nepoštenega dela sem si sam v svoji vesti rekel:

„To kar tù delam, ni častno.“

In treba je tudi povedati, da sem toliko bolj čutil sramoto, kolikor bolj sem občudoval vzvišeni značaj Jovane d' Arc. Stavki iz pravde, katere sem izpustil, so bili tisti, kateri so bili v zvezi z njenimi prikaznimi. Ohranil pa sem nespremenjeno vse, kar je dajalo blišča domoljubju lotaringijske device; ko sem zatrl vse čeznaravno, v kar nisem veroval, sem pre naredil devico v „posvetno“ junakinjo. Nisem govoril o „glasih“ Jovane, kakor le takrat, ko je bilo treba predstavljati hrabro dekle v Domremy-u. Tukaj sem razvil svoj nauk o čutnih mamilih. Pa nadaljnost te čudovite zgodbe me je v zadrego spravljala.

Jovana d' Arc ni trdila svojih „glasov“ samo, predno je nastopila vojskovanje. Vedno je trdila še, da jih neprenehoma sliši; med vojsko, v Orléans-u, pri maziljenju Karola VII., v dôbi svojih poslednjih bojnih opravil, v Compiègne-i, v Beaurevoiru, poslednjič v Rouenu, med pravdo, in tudi večer pred svojo smrtjo.

Občudovalen način pa, kako je dekle vodilo vojskovanje zoper Angleže, je kazal vidno, da ni bila po čutih mamljena; najmanjši njenih bistvenih

načrtov bi delal čast našim najboljšim vojskovodjem. Njeno obnašanje pred sodniki kaže tudi, da je bila popolnoma pametna; tudi more vsak videti, če se hoče potruditi, da prebere listine, da je bila med temi nenavadnimi govori Jovana na izvanredni višini, in da je ona, ki ni znala brati, osramotila najučenejše bogoslovce in najspretnейše pravnike. Vse na njej kaže čudež, in čudeža jaz nisem priznal.

Pa če sem tudi izpuščal vrste, ki so nasprotovale moji neveri, sem jih imel vendar pred očmi. Pregarjale so me v mojem prostem času. Gledal sem jih, kakor da bi bile pisane v zraku z ognjenimi črkami.

Nisem pa mogel dvomiti nad pristnostjo teh listin, ker skupni pravdni zapisnik, urejen od Cauchona in njegovega sokrivnika Tomaža de Courcelles, ni obsegal Jovani dobrohotnih ocenjevanj. Od enega konca do drugega se zapisnik tako-le izraža: „Jovana pretveza to in ono; torej je kriva sleparstva“.

Vse je bilo na tem ležeče zvedeti, ali Jovana res laže v svojih trditvah?

„Lagala bi?“ rekel sem si, „ona, poštenost sama! ona, posebljena vrlost! ona, ki bi od sramote umrla, če bi bila prisiljena eno minuto hliniti se!“

Pa če tedaj ne laže? . . . Ker sem priznal obseg zapisnika, sem bil prisiljen, jaz, nevernik, priti do tega sklepa:

„Ne, Jovana je odkritosrčna; čudovita francoska junakinja ni zmožna laži. Torej je po čutih omamljena.“

Pa smer vojske proti Angležem ukazana po njenem veleduhu, njeni občudovalni načrti za bitve, njen veličastni zagovor, tako poln razuma, tako sijajen po razlogih pred rouenskimi sodiščem, vse to se je koj vzdignilo proti mojim ugovorom.

Dne 23. aprila sem spisal članek, o katerem sem ravnokar govoril, članek, v katerem sem se rotil, da me nič ne bo odvrnilo od boja zoper verstvo. Ko sem bil poslal liste v tiskarno, pripravim se, da bi končal dan s prestavljanjem pravde Jovane d' Arc. Siloviteje kakor kdaj so me napadla umovanja, ki so se trkala in si ugovarjala v mojem osuplem duhu. Naenkrat začutim grozno potresenje vsega svojega bitja. Zdelo se mi je, kakor da bi mi notranji glas vpil:

„Tepec, ki si! Tebe samega mamijo čuti! ti ne razumeš torej, da je Jovana svetnica, in da je od tistega trenutka, ko ni bila zmožna laži, imela res prikazni, katere je trdila! Ti torej ne razumeš, nesrečnež, da je spolnjevala nadnaravno poslanje? Ti torej ne razumeš, da je nadnaravno vkljub tvojemu brezbožnemu dvomstvu, vkljub tvoji neveri?“

Ne vem, kaj se je takrat zgodilo. V nekaterih sekundah je oživela pred menoj vsa moja preteklost: moje prvo dobro obhajilo in moje prvo božjeropno obhajilo; Mongré, Saint-Louis in Mettray; moj oče,

moja mati, moja sveta botra; srečni dnevi mojih otroških let in grenkosti mojega protiklerikalnega življenja; odkritosrčna prijateljstva tistih, od katerih sem se ločil in neutolažljiva sovraštva ločinarjev, s katerimi sem se zvezal; dobrota onih in zloba drugih; moje laži, moje neumnosti. Začel sem ihteti.

„Odpusti, moj Bog!“ mrmram med solzami; „odpusti mi bogokletstva! odpusti mi vse hudo, kar sem ga zakrivil!“

Skrbno sem se zaprl v svojo pisarno, da bi ne bil močen; na kolena padem in prvikrat po sedemnajstih letih molim.

Ko se je storil večer, nisem nič rekel o spremembi, ki se je izvršila v mojem notranjem. Nisem mogel obedovati in nisem pojasnil vzroka, da mi manjka slasti. Tudi spati nisem mogel. Žena se nič ne čudi; ker velikrat se je dogodilo, da mi je bil duh poln predmeta, katerega sem obdelaval, in da sem kako noč, v kateri nisem mogel spati, porabil za pisanje. Vrnem se še v pisarno, in prebijem to noč v molitvi. Sklenil sem, drugi dan iti po odvezo svojih hudodelstev. Pri prvem dnevnem svitu sklenem sporočiti svoje spreobrnjenje katoličanu, ki ni nikoli obupal nad menoj, in ki mi je vedno kazal prijateljstvo. — Ta prijatelj je bil gospod Mercier, s katerim sem se spoznal v Marseille-u leta 1872.

Tukaj je pismo, katero sem mu pisal:

Pariz, dné 24. aprila 1885.

Dragi gospod Mercier!

To pismo vam če prinesei prav prijetno, nepričakovano vest. Od včeraj nisem več stari človek; popolnoma sem spremenjen. Vaše katoliško in prijateljsko srce je gotovo trpelo poslednja leta vselej, ko ste zvedeli, káko je moje protikrščansko pohujšljivo dejanje; pa gotovo ste prosili zá-me — ker Vi ste me, to vem, resnično ljubili — in Vaše prošnje so uslišane.

Včerajšnji dan, proti tretji uri popoldne, je bilo, da sem slišal v sebi kakor kak glas očitajoč mi vse moje prestopke. To je bilo močnejše, kakor jaz, jokal sem. Moje brezbožnosti so me prestrašile. Vprašal sem se, če bom mogel kdaj doseči odpuščenje od Boga, katerega sem tolikrat razžalil. Potem sem premišljal, kako neskončno je božje usmiljenje, in sem začel upati.

„Da“, sem si rekel, „Bog je dober, ki je prenašal taka bogokletstva, kakoršna sem jaz priobčeval, taka svetoskrunstva, kakoršna sem jaz doprinesel! . . . Mogel bi me bil s strelo ubiti in me po pravici pogrezniti v večno brezдно pogubljenja. Pa ni hotel; temveč je čakal, da sem se pogreznil najgloblje v temno jamo nevere, da bi mi podelil naenkrat luč svoje milosti.“

Verujem! verujem!

Še to jutro bom šel k izpovedi, jaz, ki sem toliko črnil izpoved! Konec je, duh teme je za vselej izpojen iz moje duše. Odslej bom vse svoje napore obrnil na to, da popravim, če je mogoče, vse zló, ki sem ga storil.

Moj vrli oče ni obupal nad mojim spreobrnjenjem; tudi on je veliko molil za me. Spominjam se, da mi je velikrat to pravil in je pristavljal, da se zaradi tega obrača s posebno prošnjo do sv. Monike, ki jo prosi, da dobí od Boga moje spreobrnjenje tako, kakor ga je dobila za svojega lastnega sina. In glej, kakor sin te blažene matere, kakor sv. Avguštin, sem se spreobrnil v dva in tridesetem letu svoje starosti.

Prosim Vas, dajte opraviti eno sv. mašo v zahvalo milosti, da se počasti Bog zaradi svojega usmiljenja proti meni. Dajte jo opraviti pri naši Gospej de la Garde, kamor bom šel z Vami ob svojem prvem potu v Marseille.

Ne mogel bi Vam povedati, kako sem srečen od včeraj. Nikdar nisem čutil tako sladkega notranjega vtiska. Vzeto mi je breme, ki me je hotelo uničiti. Kako velik je Bog, in kako neizvedljive so njegove namere! Strmim, da čutim tako srečo, da sem predmet blagohotnosti, kakoršne sem jaz najmanj vreden na svetu.

Objemam Vas iz vsega srca.

Gabriel Jogand Pagès, imen. Leon Taxil.

35, rue des Ecoles.

Svojemu očetu pa si nisem še upal naznaniti svoje premembe. Veselje zaradi tega bi mu znalo postati nevarno; vsaj jaz sem se tega bal. Mislil sem torej, da ga je treba na to pripravljati; torej sem mu le vesti o sebi poslal, kar ga je prijetno ganilo, — bilo je že toliko časa, odkar mu nisem pisal.

Dné 24. aprila torej, ob osmih zjutraj, grem v cerkev. — Nekega dne, ob vrnitvi od neke grajanske poroke, prisiljen iskati zavetja pred dežjem, stopil sem v neko cerkev na cesti sv. Martina, in ondi je slika, predstavljajoča ostudno svetoskrunstvo, močno mojo pozornost zbudila in celó vtis ná-me naredila. Bila je župnija Saint-Merri. — Spomin na to sliko me je nagnil, da sem šel v to cerkev. Prosim duhovna katerega-koli. Pošljejo mi vikarja, ki je bil ta dan na vrsti, da je službo opravljal. Jaz pokleknem in hočem začeti izpoved, ne da bi se dal spoznati. Pa izpovednik hitro spozna, da nima navadnega izpovedanca pred seboj, zato me ustavi in prosi, da bi drug dan prišel, ker sem zapleten v to, kar se imenuje „pridržan slučaj“.

Bilo je torej zoper mojo voljo, da se nisem ta dan izpovedal. Vendar da bi zljajšal svojo vest, dam se potem spoznati vikarju, in govorila sva dolgo, pa ne kakor izpovednik in izpovedanec, temveč kakor dva prijatelja. Ni mi treba praviti zavzetja dobrega duhovnika, ko je zvedel, kdo sem.

Tri dni pozneje ob seji osrednjega odbora anti-klerikalne lige sem izročil svojo odpoved. Razglas lige jo je tako-le naznanil:

„Ponedeljek, 27. aprila, redna mesečna seja itd.
Odpoved tajnika. Grajan Leon Taxil razklada, da zaradi neprejenjajočih napadov na njegovo osebo, ne samo od strani klerikalcev, temveč tudi od največjega dela republikancev tako zmernih kakor radikalnih, izroča svojo odpoved za osrednji odbor in za ligo. On pravi, da je sedaj popolnoma izgubil pogum, ko vidi, da tisti, ki bi ga morali najbolj podpirati, vedno zvito in strankarsko proti njemu ravnaajo. Grajan M . . . opaža, da vsa liga vé, kako se je grajan Taxil vedno žrtvoval za protiklerikalno reč. Grajan Taxil odgovarja, ko se je res žrtvoval in ko ga vedno predstavljajo kakor nevrednega človeka, da se mora odtegniti in da to stori na najpopolnejši način; vendar pa se ponuja, da hoče opravljati na dalje tekoče zadeve, dokler se ne nadomesti.“

Tisti čas je bila moja namera le izbrisati se in zginiti. Shod v Rimu, kogar glavni osnovatelj sem bil jaz, bil je napovedan; bil sem v veliki zadregi. Razglasiti svoje nadaljne sklepe, to bi shod razbilo. Sklenil sem odslej o njem molčati; pa nisem hotel, da bi me mogli v liginih skupinah dolžiti, da sem ga odvrnil. Ti ljudje, pri katerih edinih sem dobil sočutja, bi imeli pravico reči, mislil sem si, da nisem častno ravnal. Ko sem štirinajst let star prišel k

prostomiselstvu, bil sem gorečnik malega dejanja naše ljube Gospe presvetega Srca. Takrat, kakor se je videlo, mislil sem, da se prej ta položaj konča.

Tako sem leta 1885. imel za pošteno, da ne storim očitnega preklica svojih slabih spisov kakor še le, ko je protiklerikalna liga preskrbela naslednika.

Vem, da jih veliko med katoličani, kakor tudi med prostomiselniki ne bo razumelo tesnosrčnosti; v takem delu, kakor je to, ne smem zamolčati nobene postaje, skozi katero sem šel, predno sem prišel do popolnega spreobrnjenja. Toliko slabše zá-me, če bom slabo sojen! Ravno ta kočljiva in težavna izpovedanja pa bodo najboljši porok moje odkritosrčnosti. K temu tudi priznavam, da sem bil in sem še več kakor nepopoln. Našel sem vero, zá-me koj v začetku neprecenljivo dobro; pa bil sem še močno potreben potrjenja v svojih dobrih sklepkih. Brez božje milosti, ki me je preganjala in zmogla, kdo vé, če bi ne bil zopet padel v brezno? Kdo vé, če bi poskušnja, vrniti se k dobremu brez vspeha, ne bila ostala znana le Bogu in ponižnemu saint-merriskemu duhovnu?

Osnovatelj shoda v Rimu sem bil izvoljen za odposlanca. Naprej sem povedal svojim tovarišem, da moja služba se bo držala le gmotne zadeve; pod tem izrečnim pridržkom sem sprejel odposlanstvo. Moji tovariši, ki niso mogli brez mene biti (nihče ni imel zveze v Italiji), podpisali so ta

pogoj. Nihče ne more trditi, da bi ne bil popolnoma pravilno ravnal.

In sedaj, ko je mogoče soditi o mojem dušnem stanu, misliti je mogoče, da ta pot v Rim, pod temi pogoji, je bil zá-me najbolestnejša tlaka. Kadar to premišljam, pravim si, da bi ne bil smel tega storiti. Če bi bil, kar je seveda nemogoče, ondi naletel nekoliko braterstva, bil bi se morda vrnil k svojim zmotam, goljufan po tem zračnem slepilu. K sreči za moj blagor sem videl tam v Italiji enako sovraštvo med prostomiselniki, in enkrat rešen tega okuženega ozračja sem zagledal svetlejšo luč kakor kdaj, ki me je razsvetlila 23. aprila.

Tako me je Bog hotel vkljub meni. Že prvi trenutek sem bil odstopil kakor glavni urednik anti-klerikalne Republike. Moj odstop od lige je prozročil nekaj pisem od skupin. Več me jih je izvolilo za častnega predsednika, da bi preklical svoj sklep. Odklonil sem to odliko in spisal poslednji članek, ki bi bil moral podučiti moje čitatelje in prijatelje o lastnosti mojih sklepov. To je, kar sem med drugimi pisal k sklepu, 16. maja (števil. 316 časnika):

... Izrekam z vso odkritosrčnostjo, nič nočem tistim, ki so, da bi sovražno zoper mene postopali, nakopičili laži v tisku, bodisi v oportuniškem, ali intransigentnem, ali prekucijskem, laži, od katerih so morda mislili, da so izraz resnice. Le tistim lažnjivim možem zamerim, ki so si izmislili te laži in

jih v veljavo spravili. Pa še, ali je natančno rečeno, da jim zamerim? Ne, ne čutim več sovraštva, čutim le nevoljo in stud.

Imel je priti trenotek utrujenja; prišel je. Moje oči so se morale poslednjič odpreti; odprle so se. In vidim, da razun redkih izjem, ki le trdijo pravilo, je republikansko braterstvo izmišljija. Nikdar ne bo stopila v dejanski svet; ne more. Leto 1793. je dalo za to žalosten vzgled: republikancem je prisojeno eden družega požreti. Kateri me poznajo, ker so z menoj občevali, vedó, koliko sem trpel, in me ne bodo grajali. Kateri se imajo za neomajljive peči, ker so kako nasprotovanje brez posledic prenesli, ti bodo kamenje ná-me metali; že sedaj jim odpuščam.

Vsaj nehal bo napačni položaj, v katerem sem bil do tega dné. Pa jaz nikogar ne dolžim. Protiklerikalna liga, v kateri sem našel resna prijateljstva, ni odgovorna za moje ločenje; tudi moji sodelavci niso navezani ná-me, in jaz jim puščam prosto polje. Da bi jim mogel koristiti moj vzgled!

Kar tirjam od liginih skupin in od prijateljev, s katerimi ne bom več sodeloval, niso častna predsedništva, da bi se mi podelila, do teh nimam pravice in jih ne sprejemam; tudi ne, da bi me objokovali, ker ravno sedaj nisem več tega potreben. To, kar tirjam od njih, je, da rekó in zopet rekó vselej, ko se jim ponudi priložnost, to, kar vedó, da me je namreč velika večina republikancev naj-

krivičneje napadala; ko so govorili, da sem jaz v svoj dobiček izrabljaj prostomiselnike, lagali so, ker ravno nasprotno sem vse, kar sem zaslužil, žrtvoval za širjenje; ko so trdili v očitnih zbirališčih, da sem si nabral glavnico od petindvajset tisoč frankov dohodkov, lagali so, ker nisem imel nikoli naložene glavnice za eden centim dohodkov; ko so me imenovali nesramnega pisatelja, lagali so, ker ne bodo vedeli navesti ene vrste katerega-koli mojega dela, ki bi nasprotoval dobrim nramim; ko so z menoj ravnali kakor s ponarejalcem, pisateljskim tatom, večkrat sodniško kažnjenim, so me mevžasto obrekavali; ko so prinesli ta obdolženja, niso hoteli ponatisniti pisem, ki so to ometavala, ne navesti sklepa pravde Roussel, de Mery (sklepa meni v čast pred ovržnim sodiščem), ne priobčiti mojega listka kot volilca ali sodniške izjave o meni.

Ko odstopam, ko nehavam ud biti lige in prostomiselnstva, pokoren sem svoji vesti. Gotovo jaz nisem nenadomestljiv, takega sploh ni. K temu še pride, kar mene zadeva, poslužujem se jaz vrhovne pravice, katero ima vsak zatiran, da si nazaj vzamem prostost. Vklonen sem bil po tisočernih pomislekih, ki so vezali vse moje moči in katere sedaj odstranjam. Uklonil sem glavo pod sramoten jarem, ki me je trl; ta jarem razbijam. Zaprt sem bil v okuženi in temni ječi, roke prikovane po strahovalni oblasti hudega; rodim se za dan, opraviščam se.

Vsled mojega dvojnega odstopa kakor ligarja in protiklerikalnega časnikarja, piše mi predsednik orleanskega prostomiselstva, g. Franc Bonnardot, ud zidarske lože in glavni urednik „Democrate-a du Loiret“, to-le pismo:

Orléans, 17. maja 1885.

Dragi grajan Taxil!

Vaš sklep opustiti boj zoper klerikalstvo je dogodek, ki ne more ostati neopažen. Vi ste neovrgljivo najdrznejši sovražnik verskih ločin. Nihče med sodôbniki ni toliko storil za odpravo praznovrstva, ker Vi ste napadali bogočastja v njih načelu samem, ki je božestvo. Zato tudi nikdo ni toliko dosegel kot Vi!

Cenim nagibe, ki so Vam narekovali Vaše sklepe; razumem, da ste izgubili veselje vsled toliko obrekovanj, sramočenj in dejanj iz hudobne zavesti, ki ste jih trpeli od strani nekih republikancev. Pa Vi ste imeli zá se veliko množico protiklerikalne vojne; priznanje skoraj vseh prostomiselnikov Vam je bilo pridobljeno.

Vaš odstop bo prinesel nered v prostomiselstvo. Ni mogoče, da bi se odpovedali dokonечно tako dobro pričetemu delu.

Dovolili mi bode, da Vam tako govorim, če Vam povem, da sem se potegnil za Vas vselej, kadar se mi je ponudila prilika: polemike „Demokrata“ s tukajšnjimi časniki to pričajo.

Gojim nado, da Vaš odlok ni nepreklicen, in da Vas bo prostomiselstvo kmalu videlo na čelu svojih vojakov.

Blagovolite, dragi grajan Taxil, sprejeti zagotovilo moje udanosti.

Franc Bonnardot.

Dostavek: Prosim Vas pooblastila, da smem priobčiti Vaš odgovor s svojim pismom.

Jaz precej odgovorim:

Pariz, 18. maja 1885.

Dragi grajan Bonnardot!

Natančni izraz mojega mišljenja se dobi v mojem članku št. 316 „de la Republique Anti-Cléricale“ (16. maja). Članek obsega moje poslovljenje od nekaterih prostomiselnikov, katerih obrekovanje velike večine pariških republikanskih časnikarjev ni še odtrgalo od mene.

Dosti mi je tega. Sit sem psovanja intransižantov in oportunistov, prevratnikov in zmernih, poln podlih puščic, katere so mevže od zadej vame pognale takrat, ko sem se kot neodvisen vojak bil v prednji četi; utrujen, upadel v pogumu, vznevoljen, ne morem se upirati studu, ki me poseda in za vselej hočem zlomiti svoje protiklerikalno pero. Ker je republikansko bratstvo le laž, naj se torej žró eden družega! Naj pošlje Hébert Vergniaud-a pod gilotino. Danton naj pošlje Héberta! Robespierre zopet naj tako stori

z Dantonom, in Tallien naj sklene vrsto s tem, da pošlje tje Robespierra!

In kadar se bo udal kak strelec iz vsega srca prostomiseltvu in se bíl, ne da bi hotel sprejeti ukaza od kake stranke, naj ga prostozidarstvo v temi prebode s svojimi strupenimi puščicami!

Prosíte me pooblaščenja, da bi smeli vkup priobčiti svoje pismo in moj odgovor. Rad Vam to dovoljujem. Vedno sem bil za beli dan. Ko bi imel tudi videti, da se bodo jutri obrnili zoper mene redki prijatelji, ki so mi ostali, mislim, da nepreklicljivi sklep, ki sem ga storil, ne sme ostati skrit.

Ker sem bolj ko kdo pomogel k osnovi protiklerikalnega shoda, ki se ima sniti v Rimu proti koncu tega meseca, bom šel v glavno mesto Italije, pa le kakor strežnik družih odposlancev, kakor posel, ki opravlja svojo službo in se obnaša le trpívno. In ko hitro bo shod končan, vrnil se bom na prosto, in rešen praznih pomislekov, ki so mi roke vezali do tega dné, bom delal po svoji vesti, da ogridim grde spletkarje, ki goljufavajo, skubejo in kazé ljudstvo pod republikansko krinko.

Tisti dan se bode te gotovo združili z mojimi sovražniki. Oduščam Vam že naprej zaradi prisrčnega sočutja, ki ste mi ga kazali, če tudi ste prostozidar.

Osebno Vam bom vedno udan.

Leon Taxil.“

Za tem pismom, ki ga je priobčil s svojim v „Democrate-u du Loiret“, g. Franc Bonnardot pri-
stavi te vrste:

To trga srce! In vendar koliko resnic je v tem pismu! Dolžnost prostomiselnikov in svobodnih prosto-
zidarjev je maščevati Leona Taxila, žrtvo spletk
nekih republikanskih strank, ki mislijo, da imajo
nalogo zavirati napredek v republiki.

Leon Taxil nima 32 let in si je naredil ime; ljud je, ki mu ne odpusti, da jih je prehitel! Mi se zavezujemo, da storimo svojo dolžnost proti temu obrekovancu.

Med tem pa se pripravljajo klerikalci na raz-
svetljava. F. B.

Dva meseca pozneje je ravno ta g. Bonnardot v ravno tistem „Democrate-u du Loiret“ to-le pisal:

Kakor mi mislimo, pridobili so klerikalci žalostno prirast. Norost veledomneve! To morda po-
jasnuje vrnitev Leona Taxila. Pa bodi že, kar hoče, dejanje nima nič, kar bi moglo vznemirjati prosto-
miselstvo; eden častihlepen je manj, to je vse.

Rekel sem, da je bilo moje obnašanje pri rim-
skem shodu popolnoma pravilno. Držal sem besedo: bil sem nekako služabnik drugih odposlancev. Ko so spoznali pozneje moji tovariši od lige, da za časa pota v Italijo sem nehal misliti kakor oni, so kri-
vičili moje mišljenje. In to so protiklerikalci, ki go-
voré o inkviziciji!

Pa pred tem krivičenjem se dogodi pripetljej. Opomba lyonskega „Salut Public-a“ o meni, prinesla mi je vesoljno povodenj psovanj od strani vsega republikanskega tiska.

Sklenil sem pri sebi čisto in prosto preklicati svoje prejšnje spise in izgubiti se potem, ko bi bil postavil resnico o nekaterih možeh izmed demokracije in o nekaterih dejanjih lažnivo predstavljenih prostomiselskemu občinstvu. Nisem pa mislil popolnoma vrniti se na politično bojišče. Res je videti, da so me moji nekdanji somiselniki hoteli nadražiti. Moja dejanja so tako zasukavali, da sem končal, s čemur bi bil moral začeti. Stud je storil prostor kesanju. Z božjo pomočjo sem nazadnje razumel, da mi ne zadostuje prazen preklic brez nadaljnega, temveč določno, popolno popraviljanje, ki ima nehati le z mojo smrtjo.

Nisem več prosil izpovedi. Rekel sem od takrat: „Kar sem dolžen storiti, bom storil; prosil bom oproščenja cerkvenih kaznij zoper mene; ne bom pripustil, da se mi izgubi po mevžasti vnemarnosti sad milosti, katero mi je podelil Bog 23. aprila“. In 23. julija grem v pisarno „Univers-a“ in prosim, da bi govoril z g. Avgustom Rousslom, s katerim sem se tolikrat prepiral po časnikih, in mu izročim to-le izjavo:

Pariz, 23. julija 1885.

Gospod urednik „Univers-a“!

Lyonski časnik „le Salut Public“, je nannil moj odstop od protiklerikalne lige in pri-

dejal pojasnjenje, — napačno v nekaterih podrobnostih, pa polno velike dobrohotnosti proti meni in vsakakor izvrstnih namer, — veliko število pariških in drugih republikanskih časnikov je to vzelo za pretvezo, da bi ná-me zlilo z večo silovitostjo kakor kdaj psovanja njih navadnega založišča.

Ko povelečujejo to, česar se jim še preiskati ne ljubi, izmišljujejo po svoji volji in potem razlagajo krivično zá-me svoje lastne iznajdbe, ko ti časniki že petnajst dnij lažejo, kateri more bolj, ta bolj, mažejo me z vsem svojim blatom; eden pravi, ko sem odstopil, da je to način izdajalstva, ko sem si pridobil bogastvo; drugi daje razumeti, da sem se prodal.

Tu me predstavljajo, da sem peljal se gredoč v Rim k protiklerikalnemu shodu v spalnem vozu in padel k nogam vsacega duhovnika, ki sem ga srečal; ondi se pripoveduje, da sem šel ob vrnitvi, gredoč skozi Marseille, izročit slovesen preklic svojih spisov v roke nekdanjega profesorja; zopet drugje se govori, da sem celó v Rimu storil korake pri Vatikanu.

Vse te spopolnitve mojega odstopa od dné 27. aprila so napačne:

1. K rimskemu shodu se nikakor nisem peljal v spalnem vozu, temveč sem skromno poštoval v drugem razredu s svojimi odposlanimi

tovariši, in ne tje in ne nazaj gredoč nisem srečal duhovnika.

2. Pri svojem potu skozi Marseille ne samo nisem videl nobenega častitljivega očeta ali duhovnika izmed nekdanjih profesorjev, temveč še svoje družine nisem obiskal.

3. Ob svojem bivanju v Rimu nisem ene poti storil brez drugih odposlancev francoskih družb prostomiselnosti, in ko sem šel v Vatikan, šel sem z njimi v dvorane odprte občinstvu, ne da bi kak korak storil, temveč da bi občudoval poglavitna dela Mihel-Angela in Rafaela (vsi moji tovariši pri shodu morejo to pričati).

Kar pa ni bilo včeraj, bo od danes naprej.

V „Univers-ovi“ številki od 14. julija ste rekli popolnoma prav, da moje odstopno pismo naznanja le sam odtegljej, in da nevolja, ki se ondi kaže, ni kes. No, zdaj pa, gospod, Vas prosim verjeti, da kes je danes popoln. Prišel sem ob pogum, ob veselje; nisem pa še mislil, da iz republikanskega tiska more izhajati toliko krivice, strankarstva, laži.

Jaz nimam nič opraviti s hrupom, ki je vstal vsled moje odpovedi; nisem hotel odgovarjati časnikarskim donašalcem, ki so mi jih poslali; pa pišejo, da sem si sam osnul ta krik! Nisem storil nobenega koraka do danes pri nobenem časniku stranke, katero sem do tega dné pobijal,

in pišejo, da so mi vse uredniške pisarne kato-
liških časnikov zaprle vrata. Laž na laž ko-
pičijo.

In jaz sem veroval sedemnajst let, da se v
republikanski stranki dobi resnica! In tej stranki
sem žrtvoval vsa prijateljstva otroških let! In
sem skoraj pozabil svojega očeta, svojega pre-
ljubljenega očeta, na katerega eden teh časnikov
danes bljuje svoje psovke!

V kakó neodpustljivi zaslepljenosti sem
torej bil?

Torej tudi slovesni preklic svojih zmot, ka-
terega nisem storil, zdaj delam. In tisti prosti
odstop, kakor sem ga storil, ne zadostuje več
moji vesti. Terjam od protiklerikalne lige, da me
izpahne. Ker zdaj ne gré več za bližanje h kesu,
kakor ste rekli, temveč za kes sam, resnoben in
odločen kes; ker za nevoljo, ki so mi jo napra-
vile te in one krivice, prišlo je sramovanje za-
radi prelomitev; če se danes jokam, ni iz jeze in
togote, temveč zaradi pohujšanja, ki sem ga
storil, ki se ga kesam iz vsega srca in katerega
bodo odslej vse moje moči skušale popraviti.

Blagovolite, prosim Vas, gospod urednik,
sprejeti moja najprisrčnejša pozdravljenja.

Leon Taxil.

(Gabrijel Jogand-Pagès).

Vsled tega očitnega razodenja mojih novih
čutil skliče skupina Garibaldi protiklerikalne lige v

naglici svoje ude za slovesno sejo, katere dnevni spored je bil ta:

„Izobčenje grajana Leona Taxila“.

Tajnik skupine mi pošlje enega izmed sklicevalnih listov. Osebe, katerim sem ga pokazal, mi rekó:

„Ne hodite k tej seji. Vaši nekdanji tovariši morajo biti srditi. Greste v nevarnost, da se Vam kaj hudega zgodi.“

„Jaz sem poklican in bom šel. Pa tudi poznam svoje stare tovariše. Večinoma so to vrli delavci, zašli, kakor sem jaz, pa pošteni. Ne bojim se. Niso zmožni zlorabiti števila zoper enega samega človeka; to niso mevže.“

„Pa prostožidarji se bodo vrinili med zbrane. Ondi bo natlačenopolno. Treba je le iskre, da se vname plamen strasti množice, ki je že nevoljna. Vsaj dovolite, da Vas nekateri prijatelji spremijo!“

„Ne, sam bom šel. Skoraj sem gotov, da se bodo v sejo priplazili prostožidarji. Če bi ne bil sam, gotovo bi kričali ligarjem, da sem jih prišel izzivat, in potem bi znal nastati kak pretep. Sam bom močnejši.“

Šel sem torej 27. julija k liginemu zboru. Za vsak slučaj sem se preskrbel z revolverjem za brambo v slučaju, ko bi prišlo moje življenje v nevarnost.

Seja je bila v prostornem zidovju pod kavarno „de France“, kjer se križate rue Turbigo in rue du Temple. Dvorana je bila polna, in precej, ko sem

prišel, zapazil sem več prostozidarjev, neudov lige, ki so se pomešali med množico.

Seja je bila že pričeta pri mojem prihodu. Pisarna je imela za predsednika g. M . . . , nekdanjega opravitelja „de la Republique Radicale“, in pomagala sta mu osrednji blagajnik lige in tajnik skupine Diderot. Predsednik je govoril. Menda so sploh mislili, da jaz ne bom prišel, ker moj vstop je povzročil pravo strmenje.

„Kako! drznil se je semkaj priti!“ kričé od vseh strani.

„Kakošna predrznost!“

„Norec je!“ nekateri odgovoré.

Bilo je nepopisno vrenje. Predsednik jezen, da je bil ustavljen v sredi svojih najzgovornejših stavkov, zvončka. Poslednjič naredi nekoliko mirú. G. M . . . me tedaj nagovori z najskrajnejšo silovitostjo:

„No, kaj! Vi imate nesramnost, da pridete v obraz izzivat tiste, ki se pripravljajo Vas izpahnuti? Res mora biti, da nimate nič v trebuhu (prav po besedi). Vi niste neumen, vendar . . . Vi niste imeli vere ne eno minuto v življenju, in Vi ne boste nikdar verovali . . . Vi ste komedijant in mevža! . . . Kaj! ko ste zbrali 17.000 privržencev, ko ste ustvarili véliko protiklerikalno gibanje, vse to zatajite! . . . Nimate pravice! To je hudodelstvo. Vi ste izdajalec! . . . Bolje bi bilo, če bi bili umorili raji vse te ljudi tu, kakor da jih tako izdaste! . . . Vam je naložena skrb za duše . . . Oh, mi nismo tepci Vaših

preklicev! Resnica je, da Vas je Vatikan drago plačal, ali če Vam še ni izročil kup za Vaše izdajalstvo, bode te ga kmalu prejeli... Izzivam Vas, da dokažete, da se niste prodali!..."

Jaz hočem odgovoriti. Pisarna mi ne pusti govoriti.

„Mi nimamo nič več skupnega z Vami“, vpije predsednik; „Vi ste mevža, ker ste sem prišli!“

„E“, zavrnem jaz, „ako me niste hoteli videti, bilo me ni treba poklicati.“

„Ne, ne, ne bomo Vas poslušali.“

Hrup. Eni pravijo, da moram oditi; drugi, da bi bilo dobro, da me poslušajo. Glasovanje zbranih mi dá besedo.

„Nisem prišel“, rečem, „da bi se kaj izgovarjal. To izobčenje, ki ga vi hočete izreči, terjal sem jaz sam. Če sem poslušal vaš poklic, je zato, ker se mi zdi dobro vam povedati, da vas ne zapuščam kakor izdajalec, kakor pravi vaš predsednik, ki ne pozna mojega položaja. General, ki izdaje, je tisti, ki izroči svojo vojno sovražniku; izdajalec je nadalje skriven posel, ki ogleduje svoje rojake in se dá plačati za svoje ogleduštvo. No dobro, vedite, da jaz nisem bil nikoli pri vas ogleduh in da vas nikakor ne izročam vašim nasprotnikom. Če sem bil dolgo časa pri vas, bil sem, ker sem dolgo časa mislil, da je resnica pri protiklerikalni reči. Spoznavam, da sem se motil; gotovo imam, kakor se mi zdí, to pravico; pa vas nikakor ne pripravljam

ob dobro ime, ko vas zapuščam. Nihče izmed vas ne bo skusil nikoli najmanjše nezgode zaradi moje vrnitve med prijatelje mojih otroških let. To sem vam prišel naznanit. Recite, da sem se odpovedal praporu prostomiselnosti, da! pa da bi vas izdal, ne!“

Hotel sem še dodati nekaj besed o nespremenljivem prijateljstvu, ki ga hočem ohraniti vkljub temu do ligarjev, — ker različnost mnenj ne izključa ljubezni do posameznih, — ko me predsednik ustavi.

„Dosti je“, kriči. „Nesramnost tega grdina nima mej! Skupščina se onečašča, ko ga posluša!...“

In na to razglasi, da me ne pusti dalje govoriti, ali pa raji zgubi svoj naslov.

Eden ligar pravi, da je to nestrpnost.

„Naj govori“, pravi, „naj pové vse, kar hoče! Pozneje hočemo misliti, kako imamo ceniti njegove razloge.“

Pisarna ugovarja.

„Gosp. Leon Taxil se šali z vami in nami!“ kriči predsednik. „Toliko slabše za tiste, ki dovolijo take izzive na našo zdravo pamet! Pa jaz mu jemljem besedo, in ne bo več odprl ust med temi zidovi. Naj torej molči in nas reši kar najhitreje mogoče svoje navzočnosti!“

Hrup.

„Govoril bo!“

„Ne bo govoril!“

Nekaj pestí se vzdiga, meni žugajoč.

„Pojdite v Lourdes“, zavrešči neki glas.

„Tukaj ne gré za Lourdes“, odgovorim, „temveč za prostost, ki jo žalite, ker me nočete poslušati.“

„Peljimo ga v Charenton!“ tuli drugi.

„Ne, jaz nisem neumen!“ tudi jaz zakričim. „Bodete že še videli, tako upam, če me zdaj ne razumete.“

In med hrupom ti kriki prevladavajo :

„Govoril bo!“

„Ne bo govoril!“

Predsednik in prisedniki se odpovedó kakor udje vodstva. Skupščina jih nadomesti s tremi ligarji, ki so za to, da bi jaz govoril.

Bil sem močno razgret. Veliko teh, ki so me psovali, bili so še moji prijatelji pred nekolikimi dnevi. Srce mi je bilo razporjeno, ker zdaj sem moral raztrgati vezi z ligarji, ki so največ vrli ljudje, dobri očetje za družino. Preklinjal sem se, da sem jih tako preslepil; hudo mi je bilo, ker sem čutil, da imam velik delež pri njih zaslepljenosti. Poln solz v očeh jim izrazim večno hvaležnost, ki jim jo hranim, ker niso nikoli verjeli zidarskim obrekovanjem o moji poštenosti.

„Torej, zakaj se ločite od nas?“ zavrnejo me.

„Jaz se ločim od vas kakor prijatelj; pa jaz ne morem več z vami delati kot ligarji, ker sem prepričan, da sem, oh, predolgo časa hodil po krivi poti... Vas seveda moj očitni preklic sili, da me pahnete iz svoje družbe, skušnja vam bo pričala

pa tudi, da imate opraviti s človekom, ki ni zmožen vam kaj škodovati, in upam še, da bo prišel dan, ko mi bo veliko tukaj pričujočih stisnilo roko kakor prijatelju, če ne kakor deležniku enacih nazorov.“

„Ne, ne, pojdite!“

Eden udov osrednjega odbora dá prebrati pismo iz „Univers-a“ in dodá:

„Raji bi si bil grajan Taxil v možgane zapodil kroglo, kakor da ste pisali to pismo.“

Na to pridejo nekatere medsebné besede med nekim mojim sodelavcem in pričujočimi. Očitajo mu, zakaj ni naznanil ligi, ko hitro je spoznal moje nove nazore. Ta odgovori, ker ni ligar, ni se mu bilo mešati v druge reči, kakor le katere zadevajo časnik, in da po mojem odstopu je „la Republique Anti-Cléricale“ tako zvesta svojemu programu, kakor prej.

„Taxil“, rekel je, „je bil zvezan z menoj z vezmi stare ljubezni. Ni meni pristojalo, da bi vam kazal, kaj je brati med vrstami njegovega poslednjega članka; vam je šlo razumeti vzrok njegovega odstopa. Pa vedite, da njegova žena in jaz mu nisva prizanašala z napomini, kaj midva misliva, in vse, kar mu vi morete tu reči, ni nič proti temu, kar mu midva praviva že dva meseca.“

To je res. Moja žena in moji sodelavci, ko hitro so zvedeli, da sem sklenil očitno preklicati vse, obsipali so me neprenehoma z očitnanji, da sem imel doma prestajati prave napade. Bil sem za tarčo ob-

dolževanj svoje drage, obnorele žene, da ne vem, kako sem se mogel upirati njenim prošnjam.

To razodetje o mojih domačih viharjih ni ohladilo proti meni srdečih se ligarjev, in še zmožni niso bili, pravične se pokazati proti tisti, ki je bila z njimi enega srca.

„Njegova žena“, odgovoré mojemu sodelavcu, ko je nehal govoriti, „je ž njim enih mislij; ta komedijo še spretneje igra, kakor njen mož.“

In tako je bila plačana za svojo trdovratnost, da je ostala protiklerikalka.

Seja je šla h koncu. Razlije se nejasna povodenj vseh govoric, katere je moje spreobrnjenje provzročilo. Vedó, rekli so, da se redno izpovedujem; žena nekega ligarja je trdila v knjigarni „de la rue des Écoles“, da so me videli pri obhajilu preteklo nedeljo; za nekatere celó nisem nikdar opustil verskih vaj, in prostomiselnstvo je bilo sedemnajst let goljufavano od mene. Kratko, bil sem orodje jezuitov; to je bil udarec pripravljen od dolgo časa; moje protiklerikalstvo je imelo le namero izpreobrnjenja.

Misliti si je, da sem jih pustil govoriti. Poslednjič predsednik dá glasovati o sledečem dnevnem redu, ki je bil enoglasno odobren:

„Preudarivši, da je Gabrijel Jogand-Pagès, imenovan Leon Taxil, eden izmed utemeljiteljev protiklerikalne lige, zatajil vsa načela, katera je branil, izdal prostomiselnstvo in vse svoje soprotivernike, so

ga ligarji, pričujoči v zboru 27. julija 1885 brez ozira na nagibe, ki so narekavali imenovanemu Leonu Taxilu njegovo nepošteno obnašanje, pahnili iz protiklerikalne lige kakor izdajalca in odpadnika.“

„Odrekam se prostomisilstvu“, rečem; „pa nikoli nisem in ne bom izdal kake osebe.“

In odidem mirno, kakor sem prišel, med vpitjem, hrupom in pretenjem.

Vsled izpahnenja iz lige sem dobil nekaj pisem od ligarjev. Veliko jih je reklo, da me obžalujejo. Trije ali štirje so me psovali. Prostomiselska gospa pa, ki se je vedno zanimala za moj boj proti veri, je pisala moji ženi, da bi jej naznanila red življenja, kateremu bi se imel podvreči; ker po njenih mislih sem očitvidno blazen; celó svoje posestvo na kmetih mi je ponudila za bivališče, da bi imel popoln mir.

Dobil sem pa od druge strani srečovoščilno pismo od tajnika antiklerikalne zadruga, skupine toulonskega prostomisilstva. Tudi on je oči odprl nekaj časa pred menoj. Bil je zeló strpljiv človek. Ko njegova žena nevarno zboli, prosi, da bi bila prevedena s sv. zakramenti, in spoštujoč to poslednjo voljo pošlje po duhovna. Dragi mrlič je bil potem cerkveno pokopan.

To obnašanje, tako pravilno mu je prineslo trpka očitjanja od toulonskih ligarjev, ki so hoteli, da bi prostomiselski mož zabranil ženi umreti v njeni veri. Tajnik antiklerikalne unije je vsled tega

podal odpoved; nestrpnost njegovih tovarišev ga je razsvetlila. Sedaj je odkritosrčen spreobrneneц, katoličan, poln gorečnosti; njegova vrnitev k Bogu je bila posebno goreča.

Dan po glasoviti seji, ko sem stal v boju osebno pred svojimi nekdanjimi tovariši brezbožnosti, obišče me eden izmed prvih urednikov londonskih „Catholic Times“; ko sva se dolgo časa pogovarjala, predlaga mi, predstaviti se msgr. di Rende, nunciju sv. stola v Parizu. Rad sprejemem ponudbo; prevelika čast zame, da bi bil sprejet — jaz nevrednež — od zastopnika papeževega.

Msgr. di Rende je bil poln dobrote. Z izbrano milobo me popraša o mojih otroških letih; kar ga je najbolj zanimalo, bilo je vedeti, v kakih okoliščinah sem se ločil od cerkve; ležeče mu je bilo na tem, da bi vedel za odločilni vzrok moje nevere. Nisem mu nič prikril. Ko sem omenil svoj zapor v Mettrayu, ni se mogel zdržati, da bi ne rekel:

„Ubogi otrok! ubogi otrok!... Vam se ni prilegala ostra vlada, to že vidim. Vsaj okoristite se s svojo skušnjo; in ker Vaše spreobrnjenje jezi osebe, ki so Vam najbliže, bodite jim boljši kakor kdaj!“

Razložim msgr. di Rende svoje načrte.

„Kaj mislite storiti?“ me je poprašal.

„Moj dom“, odgovorim mu, „postal je bivališče najsilovitejšega razpora; popoluoma sem prišel ob upanje. Ločila se bova, jaz in moja žena, rado-

voljno. Jaz se želim izgubiti. Šel bom končat svoje žalostno življenje v kak samostan, da bom molil in delal pokoro do smrti. Eden mojih lyonskih prijateljev išče ta trenotek zá-me kak prostor pri kartuzijanih.“

Nuncij mi odsvetuje ta načrt.

„Ne dajte se voditi“, mi reče, „po nepremišljenem sklepu, zaradi česar bi se morda pozneje kesali. Mislim, da nekoliko samote bi Vam ta trenotek koristilo, pa kratek čas, čas potreben, da si mir dobite za dušo. Pretežavno bi bilo v stanu, v kakoršnem ste zdaj, odločilne sklepe storiti. Pa tudi nimate pravice ločiti se od svoje male družine. Vi ste prinesli nevero v svojo hišo; če prenašate danes brezbožnost, bodete delali pravo pokoro . . . In zakaj bi Bog, ki je bil tako usmiljen do Vas, ne odprl kdaj oči tem, ki so Vam dragi, kakor jih je Vam odprl? . . . Molite, molite; bodite dober, ljubeč, potrpežljiv; ljubite svojo družino prav iz srca; Vaša žena in Vaši otroci bodo poslednjič sprevideli, da jim cerkev ni vzela koščka Vaše ljubezni, in z božjo pomočjo ta poskušnja, ki je pravična in zaslužena, ne bo vedno trajala.“

Živo sem zahvalil msgr. di Rende-a za te tolažilne besede in pokleknem prédenj.

„Monseigneur“, mu rečem, „sveti Stol naj sprejme v vaši osebi izraz mojega resničnega kesanja za preteklo in obljubo moje spoštljive udanosti brez pridržka za sedanost in prihodnost!“

Njegova prevzvišenost me blagoslovi in précej vzdigne.

„Zdaj, moj prijatelj“, reče, „objemiva se, kakor oče in sin.“

Jaz se vržem v njegove roke. Tako so mi bile vzete cerkvene kazni, izrečene proti meni.

Dné 31. avgusta grem za štiri dni v hišo redovne samote v pariški okolici. Mudilo se mi je priti pred sodišče pokore; dné 24. aprila se nisem mogel izpovedati, ker sem bil v „pridrzanem slučaju“.

Res, da so moji nekdanji tovariši od lige trdili, da vedó, da hodim k izpovedi in k obhajilu že nekaj mesecev. Pa slabo je zá-me, da ni bilo tako, in prostomiselniki so zopet enkrat več govorili o reči, o kateri niso prav nič vedeli. Izpovedati se mi je dovolilo še le 4. septembra. Prebil sem tri dni v premišljevanju in molitvi, in 4. septembra mi dá častiti oče C..., preskrbljen s polnomočjem, odvezo.

Pa moja draga žena, bolj in bolj razsrjena, tirja ločitev od mene. Jaz jej delam grozo, govorila je in govorila, kakor je mislila. Udal sem se torej v to skelečo ločitev, ki pa k sreči ni dolgo trajala. Ne pretrga se zaradi razločka v mišljenju zveza desetih let. Dné 12. novembra moja žena po več shodih privoli, da bi zopet vkup živela, in bilo je pogojeno, da bova živela v obestranski strpnosti.

Pa treba mi je bilo še pobožno romanje izvršiti. Želel sem zopet videti svojo dobro in sveto

botro, katere žrtva in molitve so gotovo med vzroki mojega spreobrnjenja.

Šel sem torej v Lyon, kjer sem se sošel s svojim preljubljenim očetom, prišlim iz Marseilla k tej priliki, vkljub visoki starosti. In 15. novembra sem imel neizrekljivo veselje obnoviti že svoje prvo obhajilo v mali kapeli samostana naše gospe de la Réparation v oddelku sv. Ireneja, prav zraven Fourvières.

Drugi dan sem zopet videl Mongré, blagoslovljeno bivališče najsrečnejših dnij otroških let, in po dobroti božje previdnosti sem ondi dobil izvrstnega očeta Samuela, ki je tudi bil na potu; ta je ravno tisti, ki me je pred dvajsetimi leti pripravljajal na prvo sv. obhajilo.

Dné 18. sem bil zopet doma pri ženi in otrocih.

In knjigarna na cesti des Écoles; to je morala moja žena opustiti, siljena po reči sami, vkljub upom, v katerih se je nekaj časa zibala. V začetku leta 1885. je bil položaj te hiše protiklerikalnega izdajateljstva ta-le:

Imetje (robe, kupčijsko blago, gotovi denar in slovstvene listine) je nanese 600.000 fr. Dolg (računi podajačev in tekoči dolgovi) je nanese 75.000 fr. Število opravil je naraščalo od 25.000 do 30.000 fr. na mesec.

Te številke sem hotel podati, da odgovorim na neko republikansko obrekovanje. Neki prostomiselski časnikarji namreč, ker niso mogli razumeti mojega

spreobrnjenja in so morali priznati, da nisem nikakor blazen, pisali so v dôbi mojega očitnega preklica, da „sem se vrnil v cerkev, ker mi protiklerikalstvo ni več neslo“.

Knjigarna de la rue des Ecoles je bila prisiljena zapreti v decembru 1885, in njene stereotipnice so se poslale v livarno in kupčijsko blago se prodalo za star papir za stopo. Bilo je imenitno pokazati, da moje spreobrnjenje ni za, temveč osem mesecev pred to likvidacijo prišlo.

Moj odstop (27. aprila) kakor ud prostomisilstva in kot glavni urednik antiklerikalne „République“, in ker sem se branil odslej najmanjši zvezek spisati zoper vero, prinesel je smrten udarec izdajateljski hiši, za katero tû gré; moj očitni preklic (23. julija) je dodal, kar je še manjkalo.

Tedaj so lagali, ko so rekli, da me je propad protiklerikalne knjigarne zopet naredil kristijana. Dné 23. aprila 1885 je imela ta hiša prav lepo kupčijsko prihodnjost.

In ti, ki so nasproti trdili, da „sem se s spreobrnjenjem odtegnil potem, ko sem obogatel“, so enako lagali.

Resnica je, da sem zapustil cesto des Écoles brez druge posesti, kakor z nekoliko knjigami za delo in s svojo obleko, in da moja žena, žrtva položaja, katerega ni sama ustvarila, in zaradi katerega se je jezila, morala je tudi zapustiti vse do zadnjega krajcarja likvidatorjem svoje knjigarne.

Nekateri so se čudili, da je ta izdajateljska hiša padla, ne da bi dobila kupea.

Tukaj je vzrok: Kupcev ni manjkalo. Pa ti, ki so prišli, so od mene tirjali pooblastilo, da bi zopet izdali moja protiverska dela, ki so stvarila največji del kupčijske zaloge. Poglejmo, ali sem mogel po vesti dati to pooblastilo? Ali nisem bil nasproti dolžan, kakor sem tudi storil, upreti se ponatisku svojih prokletih in preklicanih del, naj bodo nasledki kakoršni-koli vsled tega odreka?

Dosti bodi teh pojasnil. Naj si mislijo republikanci in prostomiselniki, da me je tako ali tako vodil le nizki dobiček; malo mi je mar. Kako bi mogli oni, neverni, oni, ki povsod vidijo le tvarino, kako bi mogli tolmačiti spreobrnjenje drugače, kakor da se postavijo na mesto tvarinskega razgleda?

Obžalujmo te slepce! Njim ni mogoče razumeti sladkega veselja vesti, ki je poslednjič našla mir. In katoličani, katerih vera zna ceniti lepoto nebeškega usmiljenja, naj združijo svoje molitve z mojimi, da prosijo Boga za-me milosti stanovitnosti. Naj molijo za tiste, ki so mi dragi! Naj molijo za vse nesrečneže, katere so moji slabi spisi zmotili in odvrnili od vere!

Pariz, dné 26. decembra 1886.

S k l e p.

Bil je človek, ki je bil toliko nesrečen, da je preklinjal veliko število let sveto vero, katero je Bog sam prišel prinest ljudem. Tisti Bog ga po čudežu svoje milosti gane v trenutku; Bog razsvetli njegovega duha in govori na njegovo srce, pregrinjalo pade, postane kristijan, spokoren kristijan, spozna, da njegovo življenje je bila vrsta najsramotonejših in najzadolženejših zašlosti, celó pred ljudmi. Oči povzdigne k nebu in primerja dolgo trdovratnost božji dobroti, ki ga je rešila in ki mu še obeta milost, če bo njegovo spreobrnjenje resnično in stanovitno. Ta razlika pretresa njegov um; ne more razumeti, kako more doseči odpuščenje, katerega se čuti nevrednega. Ko misli na božjo pravico, bi skoraj dvomil nad usmiljenjem; pa evangelij mu odgovarja po ustih enega izmed apostolov: „Bog je tako ljubil ljudi, da jim je poslal svojega sina in ga dal zá-nje v smrt“. Takrat spozna spokorni grešnik to neizrečno skrivnost: njegov ošabni in slepi um jo je zavrgel, njegova potrta in ponižna ljubezen jo globoko čuti. Veruje, ker ljubi; veruje, ker je hvaležen; veruje, ker vidi vso stvarnikovo dobroto v razmišlju z revščino stvarij. O moj Bog! vse tvoje skrivnosti so skrivnosti ljubezni; in zato so božje. Človek bi takó ne iznašel; to je previsoko nad njim: Bog sam nam je mogel to reči, ker Bog sam je

mogel to storiti. Če človek noče verovati, zato noče, ker je nehvaležen; in nehvaležen je, ker je slep. O Bog, ki si toliko ljubil ljudi, daj luč slepim in gani nehvaležnike! . . .

O moj Bog! jaz dobro vem, da te resnice, ki jih pišem, so obsodba vsega mojega življenja. Ti si me jih naučil, in jaz sem jih pozabil za toliko časa in sem se mislil razsvetljenega! Tolika je torej slepota strasti, da še celó tega nisem razumel, kar se mi sedaj vidi tako priprosto in jasno. Blagovolil si mi odpreti oči v trenutku. Dokončaj, moj Bog! ko si mi dal spoznati moje prestopke, nauči me, da jih popravim, kolikor morem: daj mi čas in pripomočke, če je to red tvojega usmiljenja, in bodi izpovedanje, ki ga tukaj delam, koristno mojim bratom, katerih nobeden ni bil tolik grešnik, kakor jaz. In naj govore z menoj: „Spoznal sem, Gospod, da so pravične tvoje sodbe“. (La Harpe.)

KAZALO.

Stran

Predgovor.

- I. **Otroška leta.** — Naša družina. — Zavod presvetega Srca. — Mongré. — Dobro prvo obhajilo . 3
- II. **Spačenost.** — Saint-Louis. — »Malo dejanje.« — Louveteau. — Zadnja molitev. — Božji rop. — Moj prvi časnik. — Bistro oko profesorjevo . . . 16
- III. **Upor.** — Slepilo pamfletista. — Dva bogotajca. — Žid. — Nespametna nakana. — 25 frankov »naše Gospe presvetega Srca.« — Beg iz očetove hiše. — Mettray. — Dvoživno stanje. — Pismo mojega očeta Piju IX. — Odgovor papežev 27
- IV. **Na krivem potu.** — Licejalec in bivši političen jetnik. — Šolski upor. — Tje v en dan. — Pri policiji. — Češčenje Marat-a. — Gambetta in Esquiros. — Plebiscit. — Zarote. — Begun iz bogoslovja. — Francosko-nemška vojska. — Zvav po goljufiji. — Trde postaje. — Sprejem razveljavljen. — Mlada mestna legija. — Garibaldi. — Meščanska garda. — Trije prefekti za eno prefekturo. — Komedijska bojevitih izletov. — Gent in nenajdljiva krogla. — Klubi. — Leo Taxil 55

- V. **Komuna.** — Gospodstvo časnikarjev. — Gent in splošnje volitve. — Neutemeljeno veselje Spulerja. — Uradni vsposed narobe izvršen. — Nesreče Henrika Fouquier-a. — Vlada v naglici osnovana. — Marseille pojde v zrak. — Vstajno blato. — 4. april. — Konec prekucijske komune 94
- VI. **Iz Marseille v Pariz.** — La Marotte in l' Egalité. — Z osemnajstimi leti pred porotniki. — La jeune Republique. — Boj zoper obsedni stan. — Le Furet in la Fronde. — Trije dvoboji. — Pravde. — Prognanstvo v Genfu. — Pomiloščenje tiskovnih hudodelstev. — Montpellier in le Frondeur. — Republikansko bratstvo. — Pariška razstava 109
- VII. **Vojska zoper Boga.** — Načrt vojskovanja. — Začetek mojih brezbožnih knjižur. — L' Anti-Clérical in l' Avant-Garde. — A bas la Calotte. — G. Pavel de Cassagnac. — Drugič pred porotniki. — Zvita pota Le Royer-a. — Mgr. Guibert. — Knjigarna protiklerikalna. — Nove pravde. — Dobri sobratje. — Kandidatura v Narbonne. — Prostožidarstvo. — Prvi pariški shod prostomiselsva 126
- VIII. **Laži.** — Voltérjevo načelo. — Pravljica o župniku Meslier-u. — Kako in zakaj je bil obrekovan spomin Pija IX. — Govori o inkviziciji. — Svetinja prostomiselsva. — Stare pravljice pomlajene. — Lažnjive predstave. — Podložena listina. — Norčevanje. — Urejeno porazumljenje protikatiških pisateljev za razširjanje obrekovanj 153

- IX. **Hudo se širi.** — Osnova. — La Lanterne. — La Petite Republique Française. — Dva rablja otrok. — Delavci hudega. — Defrokani. — Zavedni zapeljivci. — Prenapeteži. — Nesebičnost. — Protiklerikalni ustav v Montreuil-sous-Bois-u . . . 176
- X. **Garibaldi.** — Njegovo prijateljstvo. — General Canzio. — Spominska slavnost v zimskem cirkusu. — Hlinjenje naših senatorjev in republikanskih poslancev. — Mestni odbor v Parizu in meč »de la Tour d' Auvergne.« — Zorilla. — Garibaldi v zasebnem življenju in v svojih odnošajih z ljudmi svoje stranke. — Resnica o Garibaldijevi nesebičnosti med vojsko v letih 1870—1871. — Generalov zli duh. — Vsa in pristna pisma o Bordone-u. — Uničujoče pričevanje. — Prostožidarstvo je vsililo Bordona republikancem 190
- XI. **Vojskovalno prostomiselnost.** — Prostožidarstvo in prostomiselnost. — Antiklerikalna liga. — Ustanovljenje. — Njena načela. — Njena osnova. — Njeno delovanje. — Oporoka za necerkvene pogrebe. — Francoske skupine lige. — Ž njo zvezane družbe 219
- XII. **Moje spreobrnjenje.** — Žrtva. — Namera knjige o Jovani d' Arc. — Moje delo in listine rouenske pravde. — Nabita naznanila zoper Pija IX. — Moja poslednja obsodba. — Ples na veliki petek. — 23. april 1885. — Luč vere. — Noč v molitvi. — Moje prvo pismo kakor spreobrnjenja. — Saintmerri-ski vikar. — Moj odstop kot ud lige in glavni

urednik »Protiklerikalne republike«. — Sklenem čisto in naravnost preklicati svoje prejšnje spise in potem ostati nevdeleženi. — Dovršitev rimskega shoda. — Siloviti napadi republikanskega tiska. — Popolno spreobrnjenje. — Pahlen sem iz lige. — Obiščem nuncija svetega Stola. — Odtegnem se in izpovem. — Obnovim svoje prvo ohajilo	233
Sklep	280

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

COBISS

00000321576

